

คู่มือการพัฒนา
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในพื้นที่ป่า
สงวนแห่งชาติ

คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ผู้เขียน

ผศ.ดร. แสงสรรค์ ภูมิสถาน

ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผศ.ดร. นันทชัย พงศ์พัฒนานุรักษ์

ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดร. สมหมาย อุดมวิทิต

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผศ. จิตวิบูลย์ ชัยสวัสดิ์อารี

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อ. ภูริวัจน์ เดชอ้อม

ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เรียบเรียงโดย

ผศ.ดร. แสงสรรค์ ภูมิสถาน

พฤษภาคม 2559

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ISBN : 9786167739984

จัดทำภายใต้แผนงานวิจัย:

การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง
จังหวัดนครราชสีมา

Development of Sustainable Tourism Model for the Wang Nam Khiao – Pha Khao Phu Luang Forest Reserve, Nakhon Ratchasima Province

สนับสนุนงบประมาณการวิจัย โดย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ปี 2558)

การอ้างอิง

แสงสรรค์ ภูมิสถาน, นันทชัย พงศ์พัฒนานุรักษ์, สมหมาย อุดมวิทิต, จิตวิบูลย์ ชัยสวัสดิ์อารี และ ภูริวัจน์ เดชอ้อม. 2559. คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.

คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

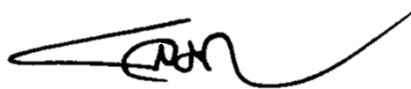
แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา

คำนำ

นายชลทิศ สุรัสวดี

กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ รับผิดชอบในการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ภายใต้ระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ

การท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นแนวทางใหม่ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ด้วยเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการเสริมสร้างความร่วมมือของประชาชน รวมถึงการเพิ่มมูลค่าของพื้นที่ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่น ซึ่งในขั้นตอนของการดำเนินการ และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้เกิดให้เกิดความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ยังเป็นปัญหาและประเด็นที่ท้าทายสำหรับผู้บริหารจัดการพื้นที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องว่าจะเริ่มดำเนินการอย่างไร รวมไปถึงการกำหนดขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ที่จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ “คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในป่าสงวนแห่งชาติ” เล่มนี้ เป็นการให้ความรู้ในส่วนของความรู้พื้นฐาน หลักการ แนวคิดที่สำคัญ และกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวในขั้นตอนต่างๆ สามารถใช้เป็นต้นแบบและนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จึงนับเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานต่างๆ รวมถึงประชาชนโดยทั่วไป ในด้านการส่งเสริมความรู้และความเข้าใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวน อันจะทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนต่อไป

นายชลทิศ สุรัสวดี
อธิบดีกรมป่าไม้

คำนำ

ผศ. สุรเชษฐ์ เชษฐมาลี

“ป่าสงวนแห่งชาติ” หรือ Forest Reserve (ตามคำที่กำหนดใช้ในประเทศไทย) นับว่ามีคุณค่าและศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งนันทนาการหรือพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการจัดการให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นถิ่นที่อาศัยของสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนการอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งดูดซับและกักเก็บคาร์บอน รวมทั้งสามารถช่วยป้องกันภัยธรรมชาติที่อาจส่งผลเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวในป่าสงวนแห่งชาติจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยส่วนรวมอย่างมากมาย ประการแรก ป่าสงวนแห่งชาติสามารถใช้เป็นพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่นิยมการเดินทางไปพักผ่อนและสัมผัสเรียนรู้ตามแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sport tourism) เป็นต้น ตลาดนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้นับวันจะขยายตัวและเติบโตมากขึ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเป้าเพิ่มรายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มากที่สุด

ประการที่สอง การท่องเที่ยวในป่าสงวนแห่งชาติจะนำมาซึ่งการจ้างงานและกระจายรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ภายในหรือตามแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งเป็นการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นอันจะส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นลดละการพึ่งพาทรัพยากรและใช้ที่ดินทำกินในป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งปรับทัศนคติมาให้ความร่วมมือในการดูแลรักษาป่าสงวนแห่งชาติอย่างจริงจังมากขึ้น ประการที่สาม จะช่วยให้การกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวตามพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่สำคัญได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่ามีปริมาณที่ไม่เกินขีดความสามารถรองรับได้ของระบบนิเวศ ซึ่งเท่ากับป่าสงวนแห่งชาติจะมีส่วนเอื้อให้การสงวนรักษาธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในเขตป่าอนุรักษ์ประสบความสำเร็จได้

ประการสุดท้าย การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวในป่าสงวนแห่งชาติจะเป็นมิติใหม่ในการสร้างหรือยกระดับภาพลักษณ์ของกรมป่าไม้ในเชิงบวก โดยใช้ประโยชน์ทั้งสามประการดังกล่าวข้างต้นเป็นกรอบแนวทางในการสื่อสารกับสาธารณชนในโอกาสต่อไป

“คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ” ฉบับนี้ ซึ่งเป็นผลผลิตชิ้นหนึ่งจากแผนงานวิจัย “การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา” โดยการสนับสนุนทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับผู้เกี่ยวข้องได้นำไปพิจารณาใช้ประโยชน์ สารสำคัญที่ปรากฏในคู่มือประกอบด้วย หลักการ แนวคิด กระบวนการ และขั้นตอนในการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ โดยยึดหลักวิชาการที่ถูกต้องและความเป็นสากล

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือฉบับนี้จะเอื้อประโยชน์แก่กรมป่าไม้และเจ้าหน้าที่ทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน พัฒนา และบริหารจัดการป่าสงวนแห่งชาติทั้ง 1,221 แห่งทั่วประเทศ ในการนำไปดำเนินการให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับคุณค่าและศักยภาพของป่าสงวนแห่งชาติแต่ละแห่ง เพื่อสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น และเสริมสร้างประสบการณ์ที่ดีมีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยวในระยะยาวอย่างยั่งยืน

ผศ. สุรเชษฐ์ เชษฐมาต
ผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
นายกสมาคมอุทยานแห่งชาติ

คำนิยม

คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเล่มนี้ เป็นผลผลิตของงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของหลายฝ่ายที่เห็นความสำคัญของโครงการและให้ความสำคัญและความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จนสามารถทำงานวิจัยบรรลุตามเป้าหมาย และพัฒนาคู่มือเล่มนี้เพื่อถ่ายทอดงานวิจัยไปสู่การปฏิบัติ ที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในอนาคต

ผู้เขียนขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิของ สกว. ผศ. สุรเชษฐ์ เชษฐมาศ ดร.ทรงธรรม สุขสว่าง คุณสุเทพ เกื้อสงฆ์ คุณวิโรจน์ สิตประเสริฐนันท์ และ คุณวรณกาญจน์ จิตธรรมาภรณ์ สำหรับคำแนะนำ ข้อเสนอแนะ ที่ทำให้เนื้อหาในคู่มือเล่มนี้มีความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหามากยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณสำนักประสานงานโครงการวิจัยอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำหรับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ

ขอขอบพระคุณกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ คณะวนศาสตร์ สถาบันวิจัยสละแกราช อุทยานแห่งชาติทับลาน องค์การบริหารส่วนตำบลอุ้มผาง อำเภอน้ำหนาว จังหวัดนครราชสีมา และหน่วยงานอื่นๆ ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ร่วมให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนแนวคิด รวมถึงการสนับสนุนด้านต่างๆ ที่ทำให้เนื้อหาในคู่มือเล่มนี้สามารถถ่ายทอดความรู้ในเชิงวิชาการ ไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ ด้วยความมุ่งมั่นร่วมกันที่อยากเห็นผลสำเร็จที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในอนาคต

ผู้เขียน
พฤษภาคม 2558

บทนำ

การพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของประเทศไทยเป็นแนวคิดที่มีที่มาจากด้วยวัตถุประสงค์หลายประการ ประการแรก เพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลพื้นที่กับชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ ด้วยการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสมที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถลดการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างฟุ่มเฟือย ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอาชีพทางเลือก และเป็นการพัฒนาชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ภายใต้แนวคิดและความคาดหวังที่ว่าเมื่อพื้นที่ได้ถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือนพื้นที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค การปรับปรุงและพัฒนาสภาพภูมิทัศน์และกายภาพให้ดีขึ้น เกิดการพัฒนาอาชีพ ลดอัตราการว่างงานของคนในชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน รวมถึงส่งเสริมการลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของด้านต่าง ๆ รวมถึงการลงทุนในธุรกิจบริการอื่น ๆ และการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นผลในทางบวกของการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจในพื้นที่ ซึ่งจะนำมาสู่การปรับทัศนคติของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นไปในทางบวกมากขึ้น และส่งผลถึงความร่วมมือของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่ให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต

ประการที่สอง การพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของประเทศไทยถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้พัฒนาขึ้นมาบนพื้นฐานของความต้องการการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการที่มีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นตามความสนใจทั้งในส่วนของผู้ใช้ประโยชน์ทั้งนักท่องเที่ยว และกรมป่าไม้ ในฐานะเป็นผู้กำกับดูแลพื้นที่ตามหน้าที่ ปัจจุบันพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีความต้องการประกอบกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ธรรมชาติที่หลากหลายมากขึ้นกว่าช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อรองรับรูปแบบของกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้ง (outdoor recreation activities) ใหม่ ๆ ที่เริ่มเป็นที่รู้จักและมีความนิยมในการประกอบกิจกรรมมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยว เช่น การปั่นจักรยานและการวิ่งผจญภัยในป่า ก่อปรกับในส่วนของภาครัฐ โดยกรมป่าไม้ได้มีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อให้รองรับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการเรียนรู้ทางการจัดการ การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนขึ้นอีกทางหนึ่ง

นอกจากนี้ ในมิติของการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่คุ้มครองที่ในปัจจุบันกำลังประสบปัญหา การเพิ่มขึ้นของอุปสงค์การท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่เปราะบาง ทั้งอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า การท่องเที่ยวกลับกลายเป็นปัจจัยคุกคามของการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วยเหตุที่ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มากเกินไปเกินขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ นำมาซึ่งผลกระทบในทางลบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่เศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่โดยรอบ ในกรณีนี้การเปิดพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อการใช้ประโยชน์ทางด้านการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญในการใช้เป็นกลยุทธ์เพื่อลดผลกระทบการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการอย่างเข้มข้นต่อระบบพื้นที่คุ้มครองหลัก โดยเฉพาะกลยุทธ์การกระจายการใช้ประโยชน์กิจกรรมนันทนาการอย่างเข้มข้นจากอุทยานแห่งชาติ ที่มีระบบนิเวศทั้งทางด้านพืชพรรณและสัตว์ป่าที่หลากหลายและเปราะบาง ไปสู่พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มักเป็นพื้นที่ป่ากันชนที่ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่คุ้มครองที่มีระบบนิเวศเปราะบางน้อยกว่าและมีความคงทนตามธรรมชาติมากกว่า อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีความเหมาะสมในการพัฒนาเพื่อวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ต้องการความผ่อนปรนในแง่ของการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเข้มข้นได้ระดับหนึ่งในอนาคต

อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรรมชาติบนพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในหลักการและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ รวมถึงเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อที่จะกำหนดกรอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องเหมาะสม **“คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ”** เล่มนี้ จึงได้พัฒนาขึ้นในรูปแบบของเอกสารวิชาการ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวในเบื้องต้น และเป็นแนวทางให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนนำไปใช้เป็นหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมประสบการณ์นันทนาการการเรียนรู้ทรัพยากรป่าไม้ให้กับนักท่องเที่ยว ลดผลกระทบต่อระบบนิเวศและพื้นที่ธรรมชาติ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

เนื้อหาในคู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเล่มนี้ ส่วนหนึ่งเป็นพื้นฐานองค์ความรู้ หลักการ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว อีกส่วนหนึ่งเป็นข้อค้นพบความรู้ และตัวอย่างซึ่งเป็นผลที่ได้จากงานวิจัย “การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจเนื้อหาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น คู่มือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาที่สำคัญ 5 ส่วน ได้แก่ **ส่วนที่ 1** เป็นหลักการแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ประกอบด้วยแนวคิดในการจัดการป่าสงวนแห่งชาติ องค์ประกอบการท่องเที่ยว แนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน **ส่วนที่ 2** อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวในส่วนต่างๆ ประกอบด้วย การประเมินศักยภาพทรัพยากรนันทนาการและการท่องเที่ยว การศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยว การสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชน การจัดตั้งองค์กรในการบริหารและรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืน **ส่วนที่ 3** การประเมินและการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยว ประกอบด้วยเนื้อหาในส่วนของการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม

และสิ่งแวดล้อม และการจัดการและการติดตามตรวจสอบผลกระทบทางด้านชีวภาพ **ส่วนที่ 4** การวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นำเสนอการวิเคราะห์สถานะแวดล้อม หรือการวิเคราะห์ SWOT และการจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยว และ **ส่วนที่ 5** การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว โดยใช้หลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในคู่มือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ให้สามารถนำไปเป็นแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวที่ใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการจัดการป่าสงวนแห่งชาติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดการพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนในอนาคต

สารบัญ

ส่วนที่ 1 หลักการ แนวคิดพื้นฐาน		
บทที่ 1	ป่าสงวนแห่งชาติ	3
บทที่ 2	องค์ประกอบการท่องเที่ยว	13
บทที่ 3	การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	19
ส่วนที่ 2 กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว		
บทที่ 4	การประเมินศักยภาพทรัพยากรนันทนาการ/การท่องเที่ยว	25
บทที่ 5	การศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยว	47
บทที่ 6	การสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชน	57
บทที่ 7	การจัดตั้งองค์กรในการบริหารและรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	65
บทที่ 8	การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืน	75
ส่วนที่ 3 การประเมินและการจัดการผลกระทบ		
บทที่ 9	การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว	103
บทที่ 10	การจัดการและการติดตามผลกระทบทางด้านชีวกายภาพจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ	117
ส่วนที่ 4 การวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน		
บทที่ 11	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) และการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	129
ส่วนที่ 5 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว		
บทที่ 12	หลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ	141

ส่วนที่ 1

หลักการ แนวคิดพื้นฐาน

ป่าสงวนแห่งชาติ

แสงสรรค์ ภูมิสถาน

ความหมายและแนวคิดในการอนุรักษ์

ป่าสงวนแห่งชาติ (Forest Reserve) เป็นพื้นที่ป่าที่ได้รับการสงวนและคุ้มครองไว้ภายใต้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติปี พ.ศ. 2507 รวมถึงป่าที่พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2481 ประกาศว่าเป็นป่าสงวนและป่าคุ้มครอง นอกจากนี้ยังรวมถึงป่าอื่น ๆ ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกกฎกระทรวง ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ โดยพิจารณาจากความจำเป็นเพื่อการรักษาสภาพป่าไม้ ของป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น และเมื่อประกาศแล้ว ต้องปิดประกาศสำเนากฎกระทรวงไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอ ที่ทำการกำนัน และในหมู่บ้านในเขตที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ประชาชนทราบ ในการประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินั้น มีข้อห้ามว่าต้องไม่เป็นที่ดินของเอกชนที่มีสิทธิครอบครองอยู่แล้วก่อนที่จะมีการประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นที่รกร้างว่างเปล่า หรือเป็นที่ที่อยู่ในความครอบครองของรัฐหรือทบวงการเมือง โดยในปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) ประเทศไทยมีป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด 1,221 แห่ง พื้นที่รวม 231,268.8 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 45.07 ของพื้นที่ประเทศไทย (สำนักจัดการที่ดินป่าไม้, 2557)

การจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีวัตถุประสงค์ของการประกาศจัดตั้งและการจัดการเพื่อการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย แนวคิดในการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติของประเทศไทยนั้น อยู่บนพื้นฐานของการสงวนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรป่าไม้ เพื่อประโยชน์ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน มีการจัดการภายใต้วัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่

- 1) การสงวนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรป่าไม้ เพื่อประโยชน์ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และนำผลประโยชน์จากป่าไม้มาเพื่อการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) พื้นฟูสภาพป่าไม้ให้ดีขึ้น
- 3) การศึกษาทางวิชาการอันจะนำไปสู่การพัฒนาทางระบบนิเวศ หรือการพัฒนาพันธุ์พืช

ตามวัตถุประสงค์ดั้งเดิมนั้น ป่าสงวนแห่งชาติ คือ พื้นที่ที่รัฐบาลต้องการเก็บรักษาไว้ให้มีสภาพเป็นป่าไม้เพื่อการใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางตรง (ในด้านผลผลิตเนื้อไม้และของป่า) และทางอ้อม (การเป็นป่าป้องกันภัยธรรมชาติ รักษาต้นน้ำลำธาร สภาพแวดล้อม และสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ หรือที่เรียกว่า นิเวศบริการ – ecosystem services) โดยภาพรวมสามารถจำแนกป่าสงวนแห่งชาติ ออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ 1) ป่าสงวนที่มุ่งการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ และ 2) ป่าอนุรักษ์ที่ยังคงอยู่ในรูปป่าสงวนแห่งชาติ โดยที่ป่าสงวนฯ ในส่วนนี้จะมีสภาพที่อุดมสมบูรณ์อยู่มาก จึงได้รับการกันไว้จากการใช้ประโยชน์อื่น ๆ เพื่อให้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารโดยเฉพาะ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557)

หลักการในการจัดการพื้นที่ป่าสงวนของประเทศไทยโดยภาพรวมสอดคล้องกับการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของต่างประเทศ แต่อาจมีระดับของการจัดการแตกต่างกันออกไปบ้างตามแต่กฎหมายของแต่ละประเทศ เช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา ป่าสงวนแห่งชาติ (แต่เดิม เรียก forest reserves และเปลี่ยนมาเป็น national forests ในปี ค.ศ. 1936) มีวัตถุประสงค์ของการจัดการที่หลากหลาย ทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์ การทำไม้ ปศุสัตว์ การคุ้มครองพื้นที่ต้นน้ำ การจัดการสัตว์ป่า รวมถึงนันทนาการ และการท่องเที่ยว (U.S. Forest Service, 2008) สำหรับในประเทศอินเดีย การจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (reserved forest, protected forest or a village forest) มีวัตถุประสงค์หลักของการจัดการที่หลากหลายเช่นเดียวกัน ทั้งการเป็นพื้นที่คุ้มครอง การทำไม้ นันทนาการและการท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์รูปแบบอื่น ๆ (Ministry of Environment and Forests, 2012) ส่วนการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในประเทศมาเลเซีย มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ ดังนั้นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมีหลากหลาย ทั้งการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ และด้านการอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งเนื้อไม้ที่ใช้ในภาคอุตสาหกรรม ทำการเกษตรป่าไม้ เป็นแหล่งนันทนาการ รวมไปถึงงานทางด้านนิเวศบริการที่ทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี (Forestry Department – Malaysia, 2010)

การท่องเที่ยวในป่าสงวนแห่งชาติ

ในหลายประเทศทั่วโลก ได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการพื้นที่ด้วยวัตถุประสงค์หลายประการ ทั้งเพื่อวัตถุประสงค์ด้านนันทนาการ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงและสามารถประกอบกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ป่าสงวนได้อย่างเท่าเทียม วัตถุประสงค์เพื่อการจัดการความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลพื้นที่กับชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ รวมถึงใช้การท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยลดภาวะความกดดันของความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่เปราะบาง โดยกระจายการใช้ประโยชน์ไปยังพื้นที่ป่าสงวนซึ่งช่วยให้ระบบนิเวศในพื้นที่ที่เปราะบางสามารถฟื้นฟูสภาพความสมบูรณ์ตามธรรมชาติคืนมาได้ โดยทั้งนี้ ในแต่ละพื้นที่ได้มีการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ระเบียบในการใช้พื้นที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่และเงื่อนไขในการจัดการพื้นที่ ดังเช่นในพื้นที่ป่าสงวน Belum ในประเทศมาเลเซีย มีการควบคุมการจัดการการท่องเที่ยวโดยกำหนดให้การเข้าไปเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนจะต้องผ่านบริษัท

ท้องเที่ยวที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น ป่าสงวน Dadia-Lefkimi-Soufli ของประเทศกรีซมีโครงการท้องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเพิ่มการอนุรักษ์สายพันธุ์นกที่เป็นสัตว์ผู้ล่า (raptor species) ที่ถูกคุกคามทั้งจากการล่า และการที่พื้นที่อยู่อาศัยถูกทำลาย โดยองค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (World Wide Fund For Nature: WWF) ได้เข้ามาช่วยเหลือในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน (Svoronou and Holden, 2005) ป่าสงวน Budongo ในประเทศยูกันดา มีการพัฒนาโครงการท้องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์เพื่อสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์จากป่า โดยให้คนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการท้องเที่ยว ทั้งที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ดูนก การพักผ่อน เดินป่า ปิกนิกบริเวณชายหาด (Langoya and Long, 1997) ป่าสงวน Kuitpo ประเทศออสเตรเลีย ได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการลดการพึ่งพิงการใช้ทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นโดยรอบ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นอาชีพทางเลือกอีกอาชีพหนึ่ง ป่าสงวน Headwaters ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เช่นเดียวกับป่าสงวนอื่น ๆ แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ต้นน้ำซึ่งมีระบบนิเวศที่มีความสำคัญ จึงมีการกำหนดระเบียบในการเข้าพื้นที่อย่างเข้มงวด โดยอนุญาตให้ประกอบกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ที่กำหนดเท่านั้น และการประกอบกิจกรรมทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่อนุญาตให้ประกอบกิจกรรมในช่วงกลางวันเท่านั้น (day use) ไม่อนุญาตให้มีการพักค้างในพื้นที่ในการเข้าถึงพื้นที่ประกอบกิจกรรม กำหนดรูปแบบการเข้าถึงพื้นที่ได้เพียงการเดินเท้าและจักรยานเท่านั้น และนักท่องเที่ยวต้องลงทะเบียนก่อนเข้าพื้นที่ทุกครั้ง

สำหรับประเทศไทย พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหลายแห่งมีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติป่าพันดอน-ปะโค อำเภอนongแสง จังหวัดอุดรธานี ที่เป็นที่ยุ้งักกันดี ในชื่อ “ภูผอยลอม” ได้ดำเนินโครงการท้องเที่ยวเชิงนิเวศภูผอยลอม และโครงการอุทยานล้านปีภูผอยลอม ตามนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด เช่นเดียวกับป่าสงวนแห่งชาติเขาอังคาร จังหวัดบุรีรัมย์ ได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวตามความต้องการของหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่จะพัฒนาป่าสงวนแห่งชาติ เขาอังคารให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแห่งใหม่ของจังหวัด โดยใช้จุดเด่นของการเป็นสถานที่ที่มี ภูเขาไฟ 1 ใน 6 แห่งที่มอดดับไปแล้วนับพันปีเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา ได้พัฒนา “โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่าเขาภูหลวง” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการสร้างงานและกระจายรายได้สู่ชนบท และให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการดูแลป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงดิบกะลา ป่ากุสึงห์ และ ป่าดงสีชมพู จังหวัดบึงกาฬ มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและพักผ่อน หย่อนใจสำหรับนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป นอกจากนี้การท่องเที่ยวในป่าสงวนแห่งชาติป่า น้ำตกเขาอีโต้ จังหวัดปราจีนบุรี และป่าสงวนแห่งชาติเทือกเขานาคเกิด จังหวัดภูเก็ต เป็นรูปแบบการ ท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนที่ผูกพันกับศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ พื้นที่ป่า ชุมชนบางแห่งที่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เช่น ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเขาไม้แก้ว – ควนยงัว อำเภอลำลูก จังหวัดกระบี่ ป่าชุมชนบ้านปลาบ่า ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าภูเปี้ยว ป่าภูชี้เจ้า และป่าภูเรือ จังหวัดเลย ชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ก็ได้ใช้การท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนอีกด้วย

จากรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้มีการพัฒนาขึ้นในพื้นที่ป่าสงวนต่าง ๆ ของประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้นเฉพาะพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ตามความต้องการของหน่วยงานในท้องถิ่น ที่ดูแลพื้นที่และนโยบายการพัฒนาของจังหวัด ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ความชัดเจนในเรื่องของระเบียบข้อปฏิบัติต่าง ๆ ยังเป็นปัญหา อีกทั้งยังขาดในเรื่องของการวางแผน รวมทั้งกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาระดับต่าง ๆ ซึ่งในบางครั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนที่เกิดขึ้นไม่สามารถก่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการพื้นที่ป่าสงวน แต่ในทางกลับกันการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นกลายเป็นปัญหาใหม่ในพื้นที่ ดังนั้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนใด ๆ จำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินั้นๆ บนพื้นฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจสังคม และผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมา เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการป่าสงวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Sungai Menyala Forest Reserve, Port Dickson ประเทศมาเลเซีย
ได้พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญของภูมิภาค

ตัวอย่างการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนในต่างประเทศ

Belum Forest Reserve ประเทศมาเลเซีย

ป่าสงวนเบลัม ในประเทศมาเลเซีย เป็นป่าขนาดใหญ่ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์เอาไว้ ตั้งอยู่ทางเหนือของทะเลสาบเตเมงกอ ด้านเหนือของคาบสมุทรมาเลย์ (รัฐเปรัก) ประเทศมาเลเซีย ป่าสงวนแห่งนี้เป็นป่าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในคาบสมุทรมาเลย์ และยังไม่ถูกรบกวนจากมนุษย์ จุดเด่น ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่หลายสายพันธุ์ เช่น ช้าง แรด สมเสร็จ และเสือ ในพื้นที่ป่าสงวนเบลัมได้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการจัดกิจกรรมในพื้นที่จะต้องผ่านบริษัทท่องเที่ยวที่ได้รับอนุญาต โดยบริษัทจะมีบริการมัคคุเทศก์นำทางนักท่องเที่ยวเข้าไปในบางจุดของป่า และจะต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่และต้องจองล่วงหน้า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีการจัดการในพื้นที่ ได้แก่ เดินป่า ตกปลา ล่องเรือชมธรรมชาติ ล่องแก่งด้วยแพไม้ไผ่ พายเรือคายัค แวะชมหมู่บ้าน Orang Asli ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ตั้งแคมป์พักแรมในป่า

Pasoh Forest Reserve ประเทศมาเลเซีย

ป่าสงวน Pasoh ตั้งอยู่ในส่วนของ คาบสมุทรมาเลเซีย (Peninsular Malaysia) ครอบคลุมพื้นที่ 140 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าสงวนแห่งนี้ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่สงวนชีวมณฑลในปี 1970 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้นระดับต่ำที่มีไม้วงศ์ยางเป็นไม้เด่น (lowland dipterocarp forest) ส่วนที่เป็นจุดเด่นของพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ป่าดั้งเดิมขนาด 600 เฮกแตร์ ที่ยังคงความสมบูรณ์ของป่าธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ฟื้นฟูระบบนิเวศ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผ่านการทำไม้ในอดีต นอกจากนี้พื้นที่ป่าสงวน Pasoh ยังเป็นพื้นที่วิจัยที่สำคัญในการศึกษาป่าเต็งรังในที่ลุ่มต่ำของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับความสนใจจากนักวิจัยทั่วโลก กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวน Pasoh ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศในพื้นที่ และส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาสำหรับชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ป่าสงวน Pasoh ยังเป็นแหล่งดูนกที่สำคัญอีกด้วย

Monteverde Cloud Forest Reserve ประเทศคอสตาริกา

ป่าสงวน Monteverde Cloud เป็นป่าฝนที่มีความสวยงามและมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งกล้วยไม้ เฟิร์น เถาวัลย์และมอส สิ่งมีชีวิตที่น่าสนใจที่อาศัยอยู่ที่นี่ ได้แก่ เสือจิ้งจอกแมวป่า สมเสร็จอเมริกากลาง (Baird's tapir) และนกเบลเบิร์ด (Three-wattled bellbird) กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ เดินป่า ดูนก มีการพัฒนาเส้นทางเดินป่าสำหรับเดินดูเรือนยอดต้นไม้ (canopy walkway) มีการจัดนำเที่ยวโดยใช้มัคคุเทศก์ท้องถิ่น และมีบริการทั้ง 2 ภาษา คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นภาษาอังกฤษและกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นภาษาสเปน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สำหรับการเรียนและแปลงทดลอง/พื้นที่สำหรับการวิจัย มีร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึกและอาร์ตแกลเลอรี มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะบริเวณที่กำหนดให้เป็นเขตการใช้ประโยชน์เข้มข้น

Dadia-Lefkimi-Soufli Forest Reserve ประเทศกรีซ

ป่าสงวน Dadia-Lefkimi-Soufli ถูกประกาศจัดตั้งเป็นพื้นที่คุ้มครองด้วยเหตุผลความจำเป็นของการเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกสายพันธุ์ที่ล่าสัตว์อื่นเป็นอาหาร (raptor) หลายชนิด เช่น แร้งดำ (black vulture) แร้งสีน้ำตาล (griffon vulture) อินทรี (eagles) นกฮูก (owls) ในปัจจุบันพื้นที่แห่งนี้กำลังถูกคุกคามจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ ทั้งจากการทำการเกษตร ปศุสัตว์ และการทำไม้ ในพื้นที่ป่าสงวน Dadia-Lefkimi-Soufli มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่โดยองค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (WWF) เพื่อเป็นเครื่องมือส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน กิจกรรมหลักได้แก่ การเดินป่าเพื่อเรียนรู้ระบบนิเวศในพื้นที่และดุนก โดยนักท่องเที่ยวจะต้องจองล่วงหน้าและจ่ายค่าบริการสำหรับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และอุปกรณ์ในการดุนก ทั้งนี้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะต้องผ่านการฝึกอบรมในโปรแกรมที่จัดโดย WWF ก่อน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ รวมทั้งข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในการนำเที่ยว เช่น การแนะนำนักท่องเที่ยวถึงพฤติกรรมที่เหมาะสม

Headwaters Forest Reserve รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

ป่าสงวน Headwaters ประกาศจัดตั้งในปี 1999 พื้นที่รวม 30.24 ตารางกิโลเมตร เป็นป่าสงวนที่มีความสำคัญในด้านการเป็นพื้นที่ต้นน้ำ และเป็นพื้นที่ฟื้นฟูและรักษาระบบนิเวศดั้งเดิมจากการทำไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าสนเรดวู้ด (old growth coast redwood – *Sequoia sempervirens*) ซึ่งมีอายุมากกว่า 200 ปี กิจกรรมการท่องเที่ยวหลักได้แก่ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติที่เน้นการเรียนรู้ระบบนิเวศและการดูแลรักษาระบบนิเวศ (environmental stewardship) และเนื่องจากเป็นพื้นที่ต้นน้ำซึ่งมีระบบนิเวศที่มีความสำคัญ จึงมีการกำหนดระเบียบในการประกอบกิจกรรมที่เข้มงวด เช่น

- อนุญาตให้ประกอบกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ที่กำหนดเท่านั้น และกิจกรรมทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่อนุญาตให้ประกอบกิจกรรมในช่วงกลางวันเท่านั้น (day use) ไม่อนุญาตให้มีการพักค้างในพื้น
- พื้นที่ประกอบกิจกรรม กำหนดรูปแบบการเข้าถึงพื้นที่ได้เพียงการเดินเท้าและจักรยานเท่านั้น (non-motorized zone)
- นักท่องเที่ยวต้องลงทะเบียนก่อนเข้าพื้นที่ทุกครั้ง

Kuitpo Forest Reserve ประเทศออสเตรเลีย

ป่าสงวน Kuitpo ประกาศจัดตั้งในปี 1898 ด้วยวัตถุประสงค์ของการเป็นพื้นที่สวนป่าเพื่อการทำไม้ โดยเฉพาะไม้พื้นถิ่นดั้งเดิม ครอบคลุมพื้นที่ 36 ตารางกิโลเมตร ใน Greater Mount Lofty Parklands มีพื้นที่บางส่วนซึ่งเป็นพื้นที่ป่าดั้งเดิมถูกเก็บรักษาไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ พื้นที่โดยรอบมีการใช้ประโยชน์จากชุมชนท้องถิ่น ทั้งการเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์และพื้นที่เกษตรในพื้นที่ป่าสงวน Kuitpo นักท่องเที่ยวสามารถเลือกประกอบกิจกรรมนันทนาการ/การท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น การตั้งแคมป์พักแรม เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ดุนก และขี่ม้า (โดยเฉพาะการขี่ม้า พื้นที่ป่าสงวนแห่งนี้ถูกประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งขี่ม้ายอดนิยมพื้นที่หนึ่ง) โดยต้องประกอบกิจกรรมเฉพาะในพื้นที่ที่กำหนด

ตัวอย่างการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในประเทศไทย

ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาอังคาร จังหวัดบุรีรัมย์

ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาอังคารได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามประกาศกระทรวง ฉบับที่ 383 (พ.ศ. 2511) ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอนางรอง และอำเภอละหานทราย เนื้อที่รวม 20,215 ไร่ จุดเด่นของพื้นที่คือลักษณะทางธรณีวิทยาที่โดดเด่น เขาอังคารเกิดจากการปะทุของภูเขาไฟยุคควอเทอร์นารี อายุประมาณ 700,000 ปี จุดที่เป็นปากปล่องใหญ่อยู่ที่เขากระดุกซึ่งเป็นจุดสูงสุด เกิดจากหินหลอมละลายปะทุออกมาแล้วเย็นตัวเร็ว จึงพอกสะสมในทางดังกล่าวเกิดเป็นเนินเขาสูงชันแบบ โคมปลัก (plug dome) มีรูปเป็นแท่งตั้งเนื่องจากไม่ไหลบ่าออกไปข้าง ๆ รอบเขากระดุกเป็นแอ่งคาลเดรา (caldera) เป็นปล่องภูเขาไฟขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางหลายกิโลเมตรค่อนข้างกลม ลึกมาก ซึ่งเกิดจากการทรุดถล่มของปากปล่องภูเขาไฟเป็นตัวอย่างชัดเจนที่สุดในประเทศไทย

ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวตามความต้องการของหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่จะพัฒนาป่าสงวนแห่งชาติเขาอังคารให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแห่งใหม่ของจังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากผืนป่าแห่งนี้มีสภาพอุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้หายากนานาชนิด อีกทั้งยังมีสัตว์ป่าและธารน้ำตกที่มีความสวยงาม ประกอบกับเขาอังคารแห่งนี้ยังเป็นภูเขาไฟ 1 ใน 6 แห่งที่มอดดับไปแล้วนับพันปี ในปัจจุบันมีการจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เช่น “งานใต้เห็ดเขาอังคาร” โดยในงานมีการแข่งขันใต้เห็ด แข่งขันปรุงอาหารจากเห็ด แข่งขันกินเห็ด และมีการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าเขาอังคาร

ป่าสงวนแห่งชาติป่าพันดอน-ปะโค อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี (ภูฝอยลม)

"ภูฝอยลม" เป็นยอดภูเขาสูงที่มีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าพันดอน - ปะโค อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี สูงจากระดับทะเลปานกลาง ประมาณ 600 เมตร มีอากาศหนาวเย็นเกือบตลอดทั้งปี และมีความชุ่มชื้นสูงมาก และด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าในอดีต ทำให้เกิดไลเคนชนิดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในกลุ่ม Frutiose เรียกว่า "ฝอยลม" (*Usnea abissinica* Mot.) มีลักษณะเป็นเส้นฝอยสีเขียวปนเทา เกาะอาศัยอยู่ตามกิ่งของต้นไม้ กระจายอยู่เต็มภูเขา จนได้รับการขนานนามว่า "ภูฝอยลม" ต่อมาได้มีราษฎรเข้ามาจับจองบุกรุกพื้นที่เพื่อจัดตั้งหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน จึงทำให้สภาพป่าเริ่มเสื่อมโทรม ทำให้จำนวนฝอยลมน้อยลง จนแทบจะสูญพันธุ์ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2532 ทางจังหวัดเคลื่อนย้ายราษฎรเหล่านั้นออกจากพื้นที่ป่าและจัดสรรพื้นที่ทำกินใหม่ ต่อมา ปี 2535 กรมป่าไม้ได้อนุมัติให้จัดตั้ง "สวนรวมพรรณไม้ป่า 60 พรรษา มหาราชินี" เพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 60 พรรษา และเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพรรณไม้ป่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนเป็นสถานที่สำหรับศึกษาธรรมชาติและพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนจังหวัดอุดรธานี

ในปี พ.ศ. 2541 กรมป่าไม้ได้อนุมัติให้จัดทำโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าพันดอน - ปะโค ตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยพัฒนาหน่วยงานที่มีศักยภาพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ต่อมาปี พ.ศ. 2545 สำนักงานป่าไม้เขตอุดรธานี เสนอของบประมาณตามนโยบายเร่งด่วนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและเพิ่มศักยภาพด้าน การท่องเที่ยวและได้รับอนุมัติงบประมาณก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่ให้บริการ และได้เปลี่ยนชื่อโครงการใหม่ เป็น "โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภูฝอยลม (Phu Foilom Ecotourism Project)" เพื่อความสะดวกในการจดจำและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ต่อมาทางจังหวัดมีนโยบายที่พัฒนาพื้นที่ภูฝอยลมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภูมิภาค จึงได้จัดทำงบประมาณสร้างแหล่งน้ำเพิ่มเติม สร้างถนนลาดยาง และจัดทำโครงการอุทยานล้านปีภูฝอยลม โดยมีการสร้างอาคารพิพิธภัณฑวัตถุรูปปั้นไดโนเสาร์ชนิดต่าง ๆ จระเข้และเต่าโบราณ จัดทำหุ่นจำลองแสดงวิวัฒนาการจากลิงจนกลายเป็นมนุษย์ จัดทำนาฬิกาแดด โดยมีเส้นทางเดินเท้าและการปรับปรุงภูมิทัศน์ในบริเวณโดยรอบ

ป่าสงวนแห่งชาติแม่ออน อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (บ้านแม่กำปอง)

บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ในส่วนของป่าสงวนแม่ออน ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร สูงจากระดับทะเลปานกลางประมาณ 1,300 เมตร มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลอนลาดเนินเขา และพื้นที่ภูเขาล้อมรอบไปด้วยเขตป่าสงวนแม่ออน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำแม่ลายแม่น้ำสายหลักที่สำคัญสำหรับการเกษตรของหมู่บ้าน ในพื้นที่บ้านแม่กำปอง มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีลำธารไหลผ่านหมู่บ้าน และป่าไม้ที่สมบูรณ์ สภาพอากาศเย็นตลอดปี บ้านแม่กำปอง ก่อตั้งประมาณ 100 กว่าปี ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอดอยสะเก็ดเพื่อมาทำสวนเมี่ยง และตั้งบ้านเรือนบริเวณใกล้แม่น้ำลำห้วย ในสมัยก่อนมีดอกไม้ชนิดหนึ่ง ลักษณะดอกสีเหลืองแดงขึ้นอยู่ตามริมแม่น้ำลำห้วยเรียกว่า “ดอกกำปอง” ดังนั้นชื่อของหมู่บ้านจึงได้เรียกตามชื่อของดอกไม้รวมกับแม่น้ำกลายเป็นบ้านแม่กำปอง

รูปแบบและจุดเด่นของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง คือ เป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีทิวทัศน์ที่สวยงาม และมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมาย เช่น น้ำตกแม่กำปอง น้ำตกธารทอง นอกจากนั้นยังมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ อุดมไปด้วยพืชพันธุ์และสมุนไพรต่าง ๆ มีดอกไม้เืองดินเป็นดอกไม้ประจำถิ่นที่มีความสวยงาม กิจกรรมการท่องเที่ยวยอดนิยมของนักท่องเที่ยวได้แก่ การสัมผัสอากาศบริสุทธิ์ ความเป็นธรรมชาติของป่าไม้ ลำธาร สัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ยังคงเรียบง่ายและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างลงตัว พักโฮมสเตย์ของชาวบ้าน ชมวิถีชีวิตของชุมชน ดูการเก็บชา ใบเมี่ยง และการปลูกกาแฟ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรม “Flight the Gibbon” เป็นกิจกรรมยอดนิยมของนักท่องเที่ยวที่ชอบผจญภัย บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านที่ยังคงรักษาความเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์เป็นอย่างดีจึงทำให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปชื่นชมความงดงามอย่างไม่ขาดสาย

ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา

ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวง ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามประกาศกระทรวง ฉบับที่ 576 (พ.ศ. 2515) ในเขตพื้นที่ตำบลตะขบและตำบลสระแกราช อำเภอปักธงชัย ต่อมา มีการขอใช้พื้นที่เพื่อดำเนินโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในพื้นที่บางส่วนของป่าเขาภูหลวง รวมถึงมีการเปลี่ยนแปลงแนวเขตการปกครองใหม่ภายในแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติจึงได้มีการกำหนดชื่อท้องที่ และแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติใหม่ให้ถูกต้องตามความเป็นจริง เนื้อที่ปัจจุบัน 651,440 ไร่

สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 7 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินการพัฒนา “โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ป่าเขาภูหลวง” ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวง ครอบคลุมท้องที่อำเภอวังน้ำเขียว อำเภอปากช่อง อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา เนื้อที่ 170,000 ไร่ ด้วยความสมบูรณ์ของระบบนิเวศในพื้นที่ ทำให้พื้นที่ป่าสงวนแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ผู้มาเยือน

ป่าสงวนแห่งชาติเขาไม้แก้ว – ควนยิงวัว อำเภอลำลูกเกด จังหวัดกระบี่ (ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง)

ป่าสงวนแห่งชาติเขาไม้แก้ว – ควนยิงวัว ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามประกาศกระทรวง ฉบับที่ 1093 (พ.ศ.2527) เนื้อที่ 39,426 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์สมุนไพรตามแผนจัดการเพื่อคุ้มครองสมุนไพรในพื้นที่เขตอนุรักษ์ พ.ศ. 2556 – 2558 ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูงในเขตป่าสงวนแห่งชาติเขาไม้แก้ว – ควนยิงวัว เป็นป่าชุมชนผืนใหญ่ที่สุดในจังหวัดกระบี่ มีพื้นที่ประมาณ 7,000 ไร่ เป็นที่ราบเชิงเขา เป็นป่าที่มีความสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เช่น ตะเคียนหิน ตะเคียนทอง จำปา ไม้ทัง เสม็ด หว้า ฯลฯ และเป็นที่อยู่อาศัยสัตว์ป่าหายากนานาชนิด อาทิ กบหลังเขียว ค้างคาวเล็ก กระเจิง ไก่ป่า เป็นต้น

เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ สมาชิกป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง ได้มีการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมการท่องเที่ยวหลักได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในป่าชุมชน กิจกรรมปลูกต้นไม้ที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง การเดินสำรวจป่าตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ป่าสงวนแห่งชาติป่าภูเป้อย ป่าภูซี้เถ้า และป่าภูเรือ จังหวัดเลย (ป่าชุมชนบ้านปลาบ่า)

ป่าสงวนแห่งชาติป่าภูเป้อย ป่าภูซี้เถ้า และป่าภูเรือ ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามประกาศกระทรวง ฉบับที่ 1041 (พ.ศ.2527) เนื้อที่ 947,000 ไร่ ตำบลปลาบ่า อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย เป็นชุมชนที่อยู่ท่ามกลางผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังคงทำมาหากินอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ซึ่งทำกินกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการแผ้วถางเข้าไปทำกินในเขตรักษาพันธุ์ฯ เป็นบริเวณกว้าง ส่งผลทำให้เกิดปัญหาตามมา ทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่ ปัญหาข้อพิพาทกับเจ้าหน้าที่รัฐ

แนวคิดบริหารจัดการป่าชุมชนและสัตว์ป่าให้สามารถอยู่ร่วมกัน ไม่เบียดเบียนและบุกรุกพื้นที่ของแต่ละฝ่ายจึงเกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาให้คน สัตว์ และป่า สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ชาวบ้านตำบลปลาบ่าจึงได้ร่วมกันจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลปลาบ่า เพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ น้ำตกปลาบ่า น้ำตกคลองสอน แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านกลาง

กิจกรรมนั่งรถอีแต๊กขึ้นภูปักไต้ไปปลูกป่า

โครงการ เทียวชุมชน...ไปกับคน อพท. ณ ตำบลปลาบ่า อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

Source: <http://onthewaynews.com/เทียวชุมชน-ไปกับคน-อพท-3.html>

องค์ประกอบการท่องเที่ยว

แสงสรรค์ ภูมิสถาน

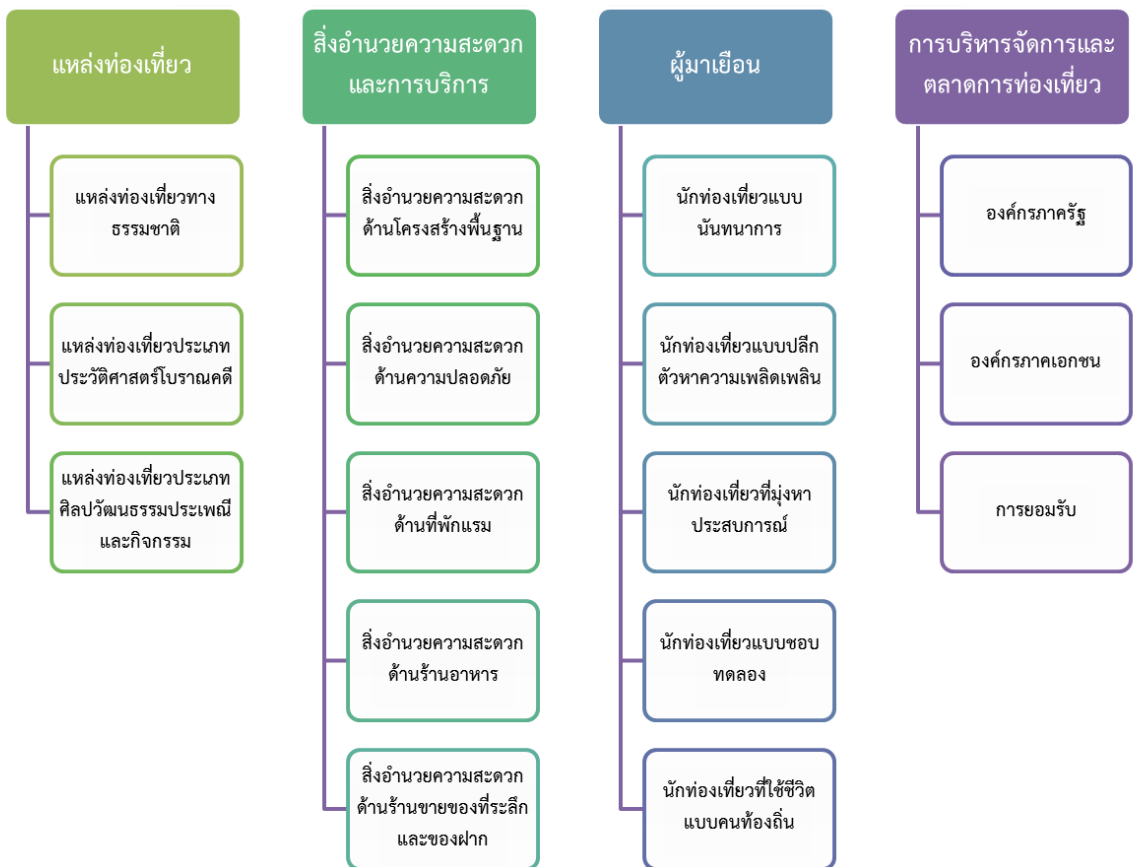
การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่มีลักษณะเฉพาะและเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายส่วน องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) (1995) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า “การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ไม่มากกว่า 1 ปี ติดต่อกัน) เดินทางด้วยความสมัครใจเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ติดต่อธุรกิจและวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้” โดยในปัจจุบันการท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยเห็นได้จากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลไทยที่เน้นชัดในเรื่องของการใช้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ในการจัดการการท่องเที่ยวผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเข้าใจถึงองค์ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อที่จะสามารถกำหนดแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยองค์ประกอบของการท่องเที่ยวสามารถจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวหรือสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ และนักท่องเที่ยว (ภาพที่ 2-1)

แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดหมายปลายทางแห่งการเดินทางของผู้มาเยือน ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวที่จะดึงดูดใจให้ผู้มาเยือนเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวสถานที่นั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้ให้ความหมายของแหล่งท่องเที่ยวว่า หมายถึง “สถานที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่นสามารถดึงดูดความสนใจของผู้มาเยือนเดินทางเข้าไปเยี่ยมชม” และสามารถแบ่งประเภทตามลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวได้ 3 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี

องค์ประกอบการท่องเที่ยว (Tourism Components)

ภาพที่ 2-1 องค์ประกอบการท่องเที่ยว

1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำตก ภูเขา ทะเล ป่าไม้ ชายหาด ฯลฯ ที่มีความสวยงามและแปลกตาตามสภาพภูมิศาสตร์และธรณีวิทยา อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงบนพื้นโลกที่เกิดขึ้นในระยะเวลา ยาวนาน เช่น การโค้งตัวหรือการยุบตัวของเปลือกโลก การปะทุของภูเขาไฟ การกระทำของกระแสน้ำ และคลื่นบริเวณชายฝั่ง การพังทลายของดินและหิน การเปลี่ยนทิศทางไหลของแม่น้ำลำธาร เป็นต้น รวมถึงบริเวณที่มนุษย์เข้าไปปรับปรุงเพิ่มเติมจากสภาพธรรมชาติในบางส่วน

2. แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์โบราณคดี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ ทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและได้สร้างเสริมในปัจจุบันซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา และเป็นสิ่งที่แสดงถึงอารยธรรมความเจริญก้าวหน้าของท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ 1) โบราณสถาน คือ อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ และ 2) โบราณวัตถุ คือ สิ่งหาปริมาตรพืที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

3. แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การแต่งกาย ภาษา กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี การละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น

สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ

สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยปกติรัฐบาลเป็นผู้จัดหาและพัฒนาเพื่อบริการประชาชนในพื้นที่ และในขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ ให้เกิดความสะดวกสบายและความประทับใจ ทำให้นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะอยู่ในแหล่งท่องเที่ยววนั้นขึ้นหรือกลับมาเยือนซ้ำในอนาคต นอกจากนี้สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่เหมาะสมยังเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือนพื้นที่ได้อีกด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกสามารถจำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักแรม สิ่งอำนวยความสะดวกด้านร้านอาหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านร้านขายของที่ระลึกและของฝาก

1. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านโครงสร้างพื้นฐาน เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับประชาชนหรือที่เรียกว่าสาธารณูปโภค เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ระบบการสื่อสาร ถนน เป็นต้น และสาธารณูปการ เช่น โรงพยาบาล สถานีตำรวจ เป็นต้น โดยภาครัฐเป็นผู้ลงทุนในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ให้กับประชาชนในพื้นที่ให้ได้รับความสะดวกสบาย และส่งผลประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวอีกด้วย โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ เช่น การให้บริการด้านการสื่อสาร การให้บริการน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค ระบบไฟฟ้าและพลังงาน การสุขาภิบาล การคมนาคมขนส่ง การให้บริการด้านสุขภาพอนามัย และการจัดหาพื้นที่สาธารณะ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัย เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มุ่งให้ความปลอดภัยทางร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินแก่ประชาชนและเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวด้วย ความปลอดภัยนี้เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งในการตัดสินใจไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกประเภทความปลอดภัยมี 3 ด้าน คือ

- สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยทั่วไป เป็นการคุ้มครองรักษาความปลอดภัยและบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนรวมถึงนักท่องเที่ยวด้วย การดำเนินงานด้านความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวควรอยู่ในลักษณะของการป้องกันมากกว่าการปราบปราม ซึ่งอาจใช้มาตรการต่าง ๆ เช่น การออกกฎหมายป้องกันความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว การให้ความช่วยเหลือเมื่อนักท่องเที่ยวได้รับอันตราย เป็นต้น
- สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยจากการใช้บริการท่องเที่ยว เป็นการคุ้มครองดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวจากการใช้บริการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดอุบัติเหตุหรือถูกหลอกหลอกลงจากผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นบริการด้านการขนส่ง บริการด้านที่พักแรม บริการด้านแหล่งท่องเที่ยว บริการด้านสินค้าที่ระลึก บริการด้านอาหารและเครื่องดื่ม
- สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยอื่น ๆ เช่น ความปลอดภัยด้านการแลกเปลี่ยนเงินตรา การให้ข่าวสารข้อมูลด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ความปลอดภัยจากพิษและสัตว์ในแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักแรม ที่พักแรม (accommodation) หมายถึง การบริการที่พักเพื่อคนเดินทางที่ต้องการพักค้าง ซึ่งอาจมีบริการอาหารและเครื่องดื่มไว้บริการด้วย ที่พักแรมมีบทบาทโดยตรงในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างเพื่อพักผ่อนในระหว่างการเดินทาง ซึ่งนอกจากจะช่วยอำนวยความสะดวกด้านที่พักและบริการอาหาร ยังทำให้นักท่องเที่ยวสามารถใช้เวลาท่องเที่ยวในพื้นที่ได้นานขึ้นด้วย ดังนั้นจึงมีการสร้างที่พักแรมหลายประเภทเพื่อตอบสนองความต้องการของนักเดินทาง เช่น โรงแรม (hotel) โมเต็ล (motel) เกสต์เฮาส์ (guest house) รีสอร์ทคอนโดมิเนียม หรือคอนโดเทล (resort condominiums/condotel) ห้องชุด (apartment) เรือนพักตากอากาศ (resort) สถานที่พักแรมกลางแจ้ง (camp ground) เป็นต้น

4. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านร้านอาหาร การบริการด้านอาหารเป็นการบริการที่มีความสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยว และในบางพื้นที่ภัตตาคารและร้านอาหารก็ได้กลายเป็นสิ่งจูงใจสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้มีการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อไปรับประทานอาหารที่ถูกปากและถูกใจด้วย นอกจากนี้ในบางพื้นที่ “อาหาร” ได้กลายเป็นสิ่งดึงดูดใจสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอาหาร (food tourism) สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะที่สนใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ด้านอาหาร เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ อีกด้วย

5. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านร้านขายของที่ระลึกและของฝาก การซื้อสินค้าและของฝากของที่ระลึกเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเดินทางท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยเฉพาะการซื้อสินค้าที่ระลึกซึ่งนักท่องเที่ยวซื้อกลับไปยังภูมิลำเนา อาจจะมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นที่ระลึกหรือเป็นของฝากก็ได้ สินค้าที่ระลึกถือว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

นักท่องเที่ยว/ผู้มาเยือน

นักท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในส่วนของการอุปสงค์การท่องเที่ยว (tourism demand) เป็นผู้ที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวเพื่อมาเยี่ยมชมสิ่งต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว โดยมีความคาดหวังว่าจะได้รับประสบการณ์ที่ดี นักท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่เป็นแหล่งรายได้หลักของธุรกิจท่องเที่ยว

ในพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 มาตรา 4 ได้กำหนดความหมายของนักท่องเที่ยวว่า หมายถึง “บุคคลที่เดินทางจากท้องถิ่นเป็นถิ่นที่อยู่โดยปกติของตนไปยังท้องถิ่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจและด้วยวัตถุประสงค์อื่นอันมิใช่ไปเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้” และในระดับสากล ได้มีการกำหนดคำศัพท์เฉพาะทาง (terminology) ในการเรียกหรือแบ่งประเภทนักท่องเที่ยว โดยเรียกนักเดินทางทั้งหมด (traveler) ว่า ผู้มาเยือน (visitor) หมายถึง บุคคลที่เดินทางไปยังประเทศใดประเทศหนึ่งที่มีค่าใช้จ่ายอาศัยของตน ด้วยเหตุผลใดก็ตามที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ หมายรวมถึงผู้เดินทาง 2 กลุ่ม คือ 1) **นักท่องเที่ยว (tourist)** คือ ผู้มาเยือนชั่วคราวที่เดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อย 24 ชั่วโมง และมีการพักค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน (overnight visitors) แต่ไม่เกิน 1 ปี และ 2) **นักทัศนาจร (excursionist)** คือ ผู้ที่มาเยือนชั่วคราวที่เดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวนั้น และจากสถานทีนั้นไปภายในวันเดียวกันโดยมิได้พักค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยวนั้น (same-day visitors) (UNWTO, 1995)

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภทของผู้มาเยือนบนพื้นฐานของพฤติกรรม (Cohen, 1979) โดยแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. **นักท่องเที่ยวแบบนันทนาการ (recreational tourist)** เป็นนักท่องเที่ยวซึ่งเน้นความสำคัญในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนันทนาการหรือการพักผ่อนทางร่างกาย
2. **นักท่องเที่ยวแบบปลีกตัวหาความเพลิดเพลิน (diversionary tourist)** เป็นนักท่องเที่ยวที่พยายามทางแนวทางเพื่อลืมหืมความจำในชีวิตประจำวัน
3. **นักท่องเที่ยวมุ่งหาประสบการณ์ (experiential tourist)** เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปแสวงหาประสบการณ์ที่แท้จริง นักท่องเที่ยวประเภทนี้สนใจศึกษาและได้รับประสบการณ์ที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ไปสัมผัส ตัวอย่างเช่น เมื่อเดินทางไปหมู่บ้านชาวเขาก็คต้องการสัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวเขา
4. **นักท่องเที่ยวแบบชอบทดลอง (experimental tourist)** มีลักษณะที่เห็นเด่นชัดคือ ชอบติดต่อกับพูดคุยกับคนท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของคนท้องถิ่น
5. **นักท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตแบบคนท้องถิ่น (existential tourist)** นักท่องเที่ยวประเภทนี้ต้องการใช้ชีวิตภายใต้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตเดียวกับคนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตัว การรับประทานอาหาร การพยายามพูดภาษาท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นเวลานาน

การบริหารจัดการและตลาดการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดให้บริการทางการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการของการทำงานและการใช้ทรัพยากรทางท่องเที่ยว เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้การตลาดการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการอุปทานและกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ตอบสนองต่ออุปสงค์ หรือความต้องการของนักท่องเที่ยว ปัจจุบันการท่องเที่ยวได้เติบโตอย่างรวดเร็วและมีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับโลก ดังนั้นในการกำกับดูแล พัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้แต่ละองค์กรจะมีบทบาทความรับผิดชอบที่แตกต่างกันตามลักษณะการดำเนินงานของแต่ละองค์กร ทั้งนี้สามารถแบ่งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ได้ 2 กลุ่มหลัก ได้แก่

1. องค์กรภาครัฐ เป็นองค์กรหลักที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์ วางนโยบาย ออกกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว นำเสนอสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่รัฐบาลต้องการส่งเสริมผ่านสื่อและช่องทางจำหน่าย และดำเนินกิจกรรมให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานที่เป็นผู้ดูแลพื้นที่ เช่น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลพื้นที่อุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น

2. องค์กรภาคเอกชน มีการบริหารจัดการโดยการตอบสนองในเชิงธุรกิจสินค้าและบริการเพื่อรองรับกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังมีองค์กรภาคเอกชนที่รวมตัวกันเพื่อแก้ไข ปรับปรุง รวมถึงเพิ่มความแข็งแกร่งในการต่อรองกับภาครัฐด้วย ไม่ว่าจะเป็นชมรม สมาคม เช่น สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และผจญภัย สมาพันธ์อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ในการบริหารจัดการต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบด้านการยอมรับ (acceptance) ร่วมด้วย ซึ่งองค์ประกอบด้านการยอมรับนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การยอมรับนี้ หมายถึง การที่คนในชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ยอมรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะเข้ามาสู่ชุมชนหรือพื้นที่ในความดูแลของหน่วยงาน การยอมรับเกิดจากการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและแสดงออกในรูปแบบอวัชยาศัยไมตรีจิต หรือความเป็นมิตรต่อนักท่องเที่ยว หรือไม่ปฏิบัติตัวให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกแปลกแยก รวมถึงความเต็มใจในการให้บริการของบุคลากร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวโดยตรง

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แสงสรรค์ ภูมิสถาน

แนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ Sustainable Tourism จัดว่าเป็นแนวคิดการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ สืบเนื่องจากรายงานของ World Commission on Environment and Development หรือเรียกโดยย่อว่า Bruntland Report on Our Common Future เมื่อปี ค.ศ. 1987 ซึ่งระบุว่าสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของโลกมีค่อนข้างจำกัด ดังนั้น มนุษย์จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด ป้องกันไม่ให้เกิดการสูญเสียหรือก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด เพื่อให้การใช้ประโยชน์อย่างยาวนาน โดยเฉพาะสำหรับประชาชนในยุคนี้นี้แต่รวมถึงลูกหลานในอนาคตด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การประชุมระดับโลกขององค์การสหประชาชาติ (United Nation Conference on Environment and Development) ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี ค.ศ. 1992 ได้นำรายงาน Bruntland Report มาจัดทำโปรแกรมและข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการพัฒนาของประชาคมโลก ซึ่งผลลัพธ์ที่สำคัญประการหนึ่งที่ได้คือ แผนปฏิบัติการที่ 21 หรือ UN Agenda 21 เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งรวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นแนวคิดสากลที่ได้รับการยอมรับจากทุกประเทศ องค์การสหประชาชาติ องค์การสากลที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และองค์การด้านการท่องเที่ยวระดับโลก และระดับภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งนี้ องค์การการท่องเที่ยวโลก หรือ World Tourism Organization ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าเป็น “การท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น เพื่อเอื้อให้สามารถใช้ประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต” (World Tourism Organization, 1997)

องค์การการท่องเที่ยวโลกได้กำหนดกรอบหลักการในการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 7 ประการดังนี้ (World Tourism Organization, 1997)

- 1) การพัฒนาและบริหารจัดการต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถการรองรับได้ (carrying capacity) ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม/วัฒนธรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรฐานและถ้าจำเป็นก็จะต้องมีการฟื้นฟูหรือทดแทน รวมทั้งควบคุมระบบของธรรมชาติให้สามารถผลิตและให้บริการต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
- 2) ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมและกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม
- 3) กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือนันทนาการที่จัดขึ้นต้องเน้นการให้ประสบการณ์และคุณค่าแก่ผู้มาเยือน
- 4) ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากร และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น
- 5) เน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อนหรือกลมกลืนกับธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น
- 6) ผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สู่แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ
- 7) พัฒนาฐานข้อมูลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและตัดสินใจ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความมีคุณภาพ (quality) ความต่อเนื่อง (continuity) และความสมดุล (balance) (สุรเชษฐ์, 2538) ดังนี้

คุณภาพ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นหลักการจัดการการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงคุณภาพของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์นันทนาการ/การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้รับ และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว

ความต่อเนื่อง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งหมายถึงว่าระบบนิเวศในพื้นที่สามารถรักษาความต่อเนื่องของความเป็นระบบไว้ได้ด้วยตนเองและความต่อเนื่องของวัฒนธรรมที่สามารถดำรงรักษาไว้ได้ต่อไป

ความสมดุล การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนคำนึงถึงความสมดุลระหว่างความต้องการของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ การอุตสาหกรรม องค์กรเอกชน และชุมชนท้องถิ่น บนพื้นฐานของขีดความสามารถของทรัพยากรในการรองรับการท่องเที่ยว

เป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาและบริหารจัดการ 3 ประการ คือ 1) คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม 2) คุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว และ 3) การมีส่วนร่วมและคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่น (ภาพที่ 3-1)

ภาพที่ 3-1 ความสัมพันธ์ของเป้าหมายหลัก 3 ประการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
ที่มา: UNEP (1992) และ World Tourism Organization (1997)

ตามภาพที่ 3-1 เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านธรรมชาติและ/หรือสังคมวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรฐานของการพัฒนาและการให้บริการ หากได้รับการดูแลรักษาและจัดการให้มีคุณภาพและคงไว้อย่างต่อเนื่อง ก็จะสามารถเอื้อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ที่มีคุณภาพหรือมีคุณค่าตามที่คาดหวังไว้และที่สำคัญจะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดิมและนักท่องเที่ยวใหม่มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถได้ผลตอบแทนหรือยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นตามไปด้วย แต่การที่สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรท่องเที่ยวจะมีคุณภาพและยั่งยืนได้เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีพันธะในการดูแลรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี รวมทั้งมีการจัดการผลิตภัณฑ์ กิจกรรม และการบริการให้ได้คุณภาพมาตรฐาน และสอดคล้องกับความคาดหวังหรือความต้องการของผู้มาเยือน โดยมีเงื่อนไขว่าปริมาณของผู้มาเยือนและความต้องการจะต้องไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับได้ของสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว

โดยสรุป การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นแนวคิดและหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวที่หลายประเทศได้นำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวมากขึ้น เพราะเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ได้แก่ คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์ท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับปัญหาหรือประเด็นปัญหาที่แต่ละประเทศประสบอยู่ในปัจจุบัน โดยแนวคิดและหลักการดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์กับการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ได้

ส่วนที่ 2

กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว

การประเมินศักยภาพทรัพยากร นันทนาการ/การท่องเที่ยว

แสงสรรค์ ภูมิสถาน

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง ความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวนั้น รวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ในกระบวนการเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อที่ผู้วางแผนการจัดการพื้นที่จะได้ทราบจุดเด่นที่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่ และข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อที่จะได้วิเคราะห์ความเหมาะสมในการกำหนดกิจกรรมที่ส่งเสริมจุดเด่นของพื้นที่ และแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป

ในการประเมินศักยภาพนั้นจะต้องมีการกำหนดตัวชี้วัด (indicators) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยหรือตัวแปรที่กำหนดขึ้นเพื่อแสดงคุณสมบัติของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละด้านที่สอดคล้องกับประเภทของทรัพยากรและวัตถุประสงค์ในการจัดการ และมีความสัมพันธ์กับหลักการและเป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปจะกำหนดเกณฑ์หรือดัชนีที่ใช้ในการประเมินศักยภาพใน 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ศักยภาพทรัพยากรที่มาจากฐานทรัพยากรในพื้นที่ เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ ความสวยงามของภูมิทัศน์ ความหลากหลายของระบบนิเวศในพื้นที่ 2) ศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว และ 3) ศักยภาพในการบริหารจัดการ เช่น การบริหารจัดการบุคลากร การบริหารจัดการผลประโยชน์ การจัดการของเสียและขยะ ในกรณีที่ผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่นั้นมีความประสงค์ที่จะทราบว่าพื้นที่ของตนมีศักยภาพหรือความดึงดูดใจในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือไม่จะทำการประเมินศักยภาพใน 2 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพทรัพยากร และศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นหลัก

ตัวอย่างตัวชี้วัดที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพทรัพยากร

1. ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว
2. อัตลักษณ์และเอกลักษณ์โดดเด่นทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว
3. ความสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ
4. ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศในแหล่งธรรมชาติ
5. สภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ
6. ศักยภาพทรัพยากรในการสื่อความหมาย และส่งเสริมการเรียนรู้
7. คุณค่าต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น
8. คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม
9. ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายโดยมนุษย์
10. ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ
11. ความหลากหลายของทรัพยากร

ศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยว

1. ความหลากหลายในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การเข้าถึงแหล่งธรรมชาติ
3. ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว
4. ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านพื้นฐาน
5. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก
6. การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว
7. ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ

ศักยภาพในการบริหารจัดการ

1. การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
2. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว และการควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว
3. การติดตามผลและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
4. การจัดการของเสียและสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งท่องเที่ยว
5. การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม
6. การให้ความรู้ถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว
7. การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว
8. การบริหารและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ
9. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น
10. การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนในท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม

ตัวอย่างตัวชี้วัดการประเมินศักยภาพทรัพยากรนันทนาการ/การท่องเที่ยว
และวิธีการประเมินค่าศักยภาพ

แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา

ตัวชี้วัด การประเมินศักยภาพ
พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง
เพื่อการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การประเมินศักยภาพพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง เพื่อการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ตัวชี้วัด

การประเมินศักยภาพพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการประเมินทรัพยากร/จุดท่องเที่ยว ที่ยังไม่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว เพื่อที่จะทราบว่าพื้นที่นั้นมีศักยภาพหรือความดึงดูดใจในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ โดยทำการประเมินใน 2 ด้านหลัก ได้แก่ องค์ประกอบด้านศักยภาพของพื้นที่ และศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งหมด 17 ตัวชี้วัด

- 1) องค์ประกอบด้านศักยภาพของพื้นที่ พิจารณาจาก คุณค่าทางด้านชีวภาพ กายภาพ สังคม ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการสื่อความหมาย ความทนทานของระบบนิเวศ ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว/จุดท่องเที่ยว และความเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากปัจจัยต่าง ๆ ประกอบด้วยตัวชี้วัดทั้งหมด 13 ตัวชี้วัด
- 2) ตัวชี้วัดด้านศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว พิจารณาจาก ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว/นันทนาการในพื้นที่ การเข้าถึง ความปลอดภัย และโอกาสในการพัฒนาจากปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยตัวชี้วัดทั้งหมด 4 ตัวชี้วัด

ค่าศักยภาพ

ค่าศักยภาพ หรือ ค่าคะแนน (Rated score-R) เป็นค่าที่ได้จากการให้คะแนนในแต่ละตัวชี้วัด โดยพิจารณาว่าแหล่งท่องเที่ยวหรือจุดท่องเที่ยวนั้น มีลักษณะหรือคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์การประเมินข้อใดมากที่สุด โดยมีการให้คะแนน ตั้งแต่ 0 คะแนน ถึง 5 คะแนน หรือ 1 คะแนน ถึง 5 คะแนน แล้วแต่ตัวชี้วัด

ค่าน้ำหนัก

ค่าน้ำหนัก คือ ค่าความสำคัญ (weighted score หรือ W) ของตัวชี้วัดแต่ละตัวที่กำหนดให้ตามความเหมาะสม เป็นการบอกว่าตัวชี้วัดนั้นมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด โดยกำหนดค่าความสำคัญ ตั้งแต่ 1-3 โดยค่า 1 หมายถึง มีความสำคัญน้อย 2 หมายถึง มีความสำคัญปานกลาง และ 3 หมายถึง มีความสำคัญมาก

การประเมินค่าศักยภาพ

คำนวณหาค่าศักยภาพของแหล่งนันทนาการแต่ละแหล่งโดยใช้สมการถ่วงน้ำหนัก (Weighting Score Equation) ดังนี้

$$TRP = \frac{W1R1 + W2R2 + W3R3 + \dots WnRn}{W1 + W2 + W3 + \dots Wn}$$

โดย TRP = ค่าคะแนนศักยภาพของจุดท่องเที่ยว (tourism resource potential)
R1...n = ค่าคะแนนศักยภาพของตัวชี้วัดที่ 1 ถึง n
W1..n = ค่าถ่วงน้ำหนัก (ค่าความสำคัญ) ของตัวชี้วัดที่ 1 ถึง n

เปรียบเทียบค่าระดับศักยภาพที่ได้กับเกณฑ์ที่กำหนดให้ต่อไปนี้

- 1.0 -1.9 = ศักยภาพต่ำในการพัฒนา/รองรับการท่องเที่ยว (low potential)
- 2.0 -2.9 = ศักยภาพปานกลางในการพัฒนา/รองรับการท่องเที่ยว (moderate potential)
- 3.0 -3.9 = ศักยภาพสูงในการพัฒนา/รองรับการท่องเที่ยว (high potential)
- 4.0 -5.0 = ศักยภาพสูงมากในการพัฒนา/รองรับการท่องเที่ยว (very high potential)

ตัวชี้วัดศักยภาพพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง เพื่อการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ตัวชี้วัดด้านศักยภาพของพื้นที่

พิจารณาจาก คุณค่าทางด้านชีวภาพ กายภาพ สังคม ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการสื่อความหมาย ความทนทานของระบบนิเวศ ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว/จุดท่องเที่ยว และความเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากปัจจัยต่าง ๆ

ตัวชี้วัดที่ 1 ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศในแหล่งธรรมชาติ

พิจารณาจากความเป็นระบบนิเวศที่หายากและมีจำนวนน้อยแห่งในประเทศไทย

- ค่าคะแนน 5 มีระบบนิเวศที่มีความโดดเด่น ประเภทที่พบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และนักท่องเที่ยวมีความประสงค์ที่จะไปชมมาก
- ค่าคะแนน 4 มีระบบนิเวศที่มีความโดดเด่น ประเภทที่พบได้น้อยแห่งในประเทศไทย และนักท่องเที่ยวมีความประสงค์ที่จะไปชม
- ค่าคะแนน 3 มีระบบนิเวศที่มีความโดดเด่น ประเภทที่พบได้น้อยแห่งในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 2 มีระบบนิเวศที่มีความโดดเด่นประเภทที่สามารถพบได้ในแหล่งธรรมชาติบางแห่งในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 1 มีระบบนิเวศที่มีความโดดเด่นประเภทที่สามารถพบได้ทั่วไปในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 0 ระบบนิเวศในพื้นที่ไม่มีความโดดเด่น

ตัวชี้วัดที่ 2 ความเป็นแหล่งรวมพืชหรือสัตว์ที่มีลักษณะโดดเด่น หายาก ใกล้สูญพันธุ์ หรือมีจำนวนมาก

พิจารณาจากการที่พื้นที่มีสัตว์หรือพืชชนิดใดชนิดหนึ่งจำนวนมาก หรือหายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ที่สามารถพบเห็นได้น้อยแห่งในประเทศไทย ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

- ค่าคะแนน 5 แหล่งธรรมชาติมีสัตว์หรือพืชชนิดใดชนิดหนึ่งจำนวนมากหรือมีชนิดที่หายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ ประเภทที่พบได้น้อยแห่งในประเทศไทย โอกาสที่จะพบเห็นมีมาก และนักท่องเที่ยวมีความประสงค์ที่จะไปชมสิ่งดังกล่าว
- ค่าคะแนน 4 แหล่งธรรมชาติมีสัตว์หรือพืชชนิดใดชนิดหนึ่งจำนวนมากหรือมีชนิดที่หายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ประเภทที่พบได้น้อยแห่งในประเทศไทยและโอกาสที่จะพบเห็นมีมาก
- ค่าคะแนน 3 แหล่งธรรมชาติมีสัตว์หรือพืชชนิดใดชนิดหนึ่งจำนวนมากหรือมีชนิดที่หายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ ประเภทที่พบได้น้อยแห่งในประเทศไทย แต่โอกาสที่จะพบเห็นมีน้อย
- ค่าคะแนน 2 แหล่งธรรมชาติมีสัตว์หรือพืชชนิดใดชนิดหนึ่งจำนวนมากหรือมีชนิดที่หายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ ที่พบได้ในแหล่งธรรมชาติบางแห่งในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 1 แหล่งธรรมชาติมีสัตว์หรือพืชประเภทที่สามารถพบได้ทั่วไปในประเทศไทย

ตัวชี้วัดที่ 3 สภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ

พิจารณาจากลักษณะและองค์ประกอบของพื้นที่ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสภาพทัศนียภาพตามธรรมชาติที่ปรากฏแก่สายตา ทั้งนี้พิจารณาจากความสวยงามของแหล่งธรรมชาติและสภาพภูมิทัศน์โดยรอบแหล่งธรรมชาติด้วย

- ค่าคะแนน 5 มีความสวยงามมากที่สุด
- ค่าคะแนน 4 มีความสวยงามมาก
- ค่าคะแนน 3 มีความสวยงามปานกลาง
- ค่าคะแนน 2 มีความสวยงามน้อย
- ค่าคะแนน 1 มีความสวยงามน้อยมาก

ตัวชี้วัดที่ 4 ความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นเฉพาะตัวทางกายภาพของพื้นที่

พิจารณาจากลักษณะเด่นแปลกตาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของพื้นที่ และจำนวนที่แพร่หลายในประเทศไทย

- ค่าคะแนน 5 มีลักษณะเด่นประเภทที่พบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีความประสงค์ที่จะไปชมจำนวนมาก
- ค่าคะแนน 4 มีลักษณะเด่นประเภทที่พบได้เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 3 มีลักษณะเด่นประเภทที่พบได้น้อยแห่งในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 2 มีลักษณะเด่นประเภทที่สามารถพบได้ในแหล่งธรรมชาติบางแห่งในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 1 มีลักษณะเด่นประเภทที่สามารถพบได้ทั่วไปในประเทศไทย
- ค่าคะแนน 0 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ไม่มีความโดดเด่น

ตัวชี้วัดที่ 5 ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

พิจารณาจากศักยภาพของทรัพยากร/พื้นที่/จุดท่องเที่ยว ว่ามีแรงดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด สามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด

- ค่าคะแนน 5 มีความดึงดูดใจมากที่สุด
- ค่าคะแนน 4 มีความดึงดูดใจมาก
- ค่าคะแนน 3 มีความดึงดูดใจปานกลาง
- ค่าคะแนน 2 มีความดึงดูดใจน้อย
- ค่าคะแนน 1 มีความดึงดูดใจน้อยมาก
- ค่าคะแนน 0 ไม่มีความดึงดูดใจ

ตัวชี้วัดที่ 6 คุณค่าต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น

เป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงคุณค่าทางสังคมของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากการมีชุมชนดั้งเดิมอาศัยอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติ แหล่งธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน หรือการที่ชุมชนต้องพึ่งพาธรรมชาติในบริเวณนั้น เช่น เป็นแหล่งอาหาร และแหล่งประกอบอาชีพ

- ค่าคะแนน 5 แหล่งธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด โดยชุมชนมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติในบริเวณนั้นเป็นหลัก อาจเป็นชุมชนที่อยู่มาดั้งเดิมในพื้นที่ หรือมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐาน หรือเป็นแหล่งวัฒนธรรมในอดีต
- ค่าคะแนน 4 แหล่งธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนค่อนข้างมาก โดยชุมชนยังใช้ทรัพยากรจากภายนอกอยู่บ้าง แต่อยู่ในระดับที่จำกัด
- ค่าคะแนน 3 แหล่งธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนระดับปานกลาง โดยชุมชนใช้ทรัพยากรส่วนหนึ่งจากแหล่งธรรมชาติและส่วนหนึ่งจากภายนอก
- ค่าคะแนน 2 แหล่งธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่ภายในและโดยรอบพื้นที่ในระดับต่ำ
- ค่าคะแนน 1 แหล่งธรรมชาติไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน แต่พื้นที่ส่วนหนึ่งมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานหรือการใช้ประโยชน์โดยชุมชนในอดีต
- ค่าคะแนน 0 แหล่งธรรมชาติไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนและไม่พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์

ตัวชี้วัดที่ 7 ศักยภาพด้านการสื่อความหมาย

เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจาก ความโดดเด่น ความหลากหลาย และความน่าสนใจของทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นเรื่องราวในการสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

- ค่าคะแนน 5 ทรัพยากรมีความโดดเด่น หลากหลาย น่าสนใจ ในระดับที่สูงมาก สามารถนำมากำหนดเรื่องราวในการสื่อความหมายได้หลากหลาย และแตกต่างจากที่อื่น ๆ
- ค่าคะแนน 4 ทรัพยากรมีความโดดเด่น หลากหลาย น่าสนใจ ในระดับสูงมาก สามารถนำมากำหนดเรื่องราวในการสื่อความหมายได้หลากหลาย
- ค่าคะแนน 3 ทรัพยากรมีความโดดเด่น หลากหลาย น่าสนใจ ในระดับสูงสามารถนำมากำหนดเรื่องราวในการสื่อความหมายได้หลากหลาย
- ค่าคะแนน 2 ทรัพยากรมีความโดดเด่น หลากหลาย น่าสนใจ ในระดับปานกลาง สามารถนำมากำหนดเรื่องราวในการสื่อความหมายได้ แต่ไม่หลากหลาย
- ค่าคะแนน 1 ทรัพยากรไม่มีความโดดเด่น หลากหลายและ น่าสนใจเท่าใดนัก แต่ยังสามารถนำมากำหนดเรื่องราวในการสื่อความหมายได้บ้าง

ตัวชี้วัดที่ 8 ความคงทนของสภาพแวดล้อมในการรองรับการใช้ประโยชน์

พิจารณาจากการที่พื้นที่/สภาพแวดล้อมในพื้นที่ยังคงลักษณะเดิมของระบบนิเวศ (site resistance) เมื่อมีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ โดยในเบื้องต้นสามารถประเมินจากสังคมพืชที่ปรากฏหรือรูปแบบการใช้ที่ดิน

ค่าคะแนน 5 เขตเมือง

ค่าคะแนน 4 พื้นที่เกษตรกรรม

ค่าคะแนน 3 สวนป่า

ค่าคะแนน 2 พื้นที่ป่าธรรมชาติที่พื้นที่บางส่วนมีการถูกเปลี่ยนแปลงสภาพ แต่ยังคงสภาพดั้งเดิมให้เห็นอยู่บ้าง

ค่าคะแนน 1 พื้นที่ป่าธรรมชาติดั้งเดิม

ตัวชี้วัดที่ 9 อุณหภูมิของอากาศที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยว

เป็นตัวชี้วัดในการประเมินสภาวะอากาศที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยว พิจารณาจากอุณหภูมิของอากาศ (อุณหภูมิกระเปาะแห้ง) (องศาเซลเซียส) ทั้งนี้อุณหภูมิของอากาศที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจะต้องพอเหมาะ ไม่ร้อนจัด ไม่หนาวจัด แสงแดดไม่จัดมากและมีลมพัดแผ่วเบา (อ้างอิงจากลักษณะอากาศของกรมอุตุนิยมวิทยา)

ค่าคะแนน 5 อุณหภูมิอยู่ในช่วง 22 – 25 องศาเซลเซียส (Thermal comfort zone)

ค่าคะแนน 4 อุณหภูมิอยู่ในช่วง 19-21 หรือ 26-27 องศาเซลเซียส (Thermal comfort zone)

ค่าคะแนน 3 อุณหภูมิอยู่ในช่วง 16-19 (อากาศเย็น) หรือ 28-34 องศาเซลเซียส (ค่อนข้างร้อน)

ค่าคะแนน 2 อุณหภูมิอยู่ในช่วง 8-15 (หนาว) หรือ 35-39 องศาเซลเซียส (ร้อน)

ค่าคะแนน 1 อุณหภูมิต่ำกว่า 8 องศา (หนาวจัด) หรือสูงกว่า 40 องศา (ร้อนจัด)

ตัวชี้วัดที่ 10 ปริมาณน้ำฝน

เป็นตัวชี้วัดในการประเมินสภาวะอากาศที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยว พิจารณาจากจำนวนเดือนที่ฝนตกต่อปี ทั้งนี้สภาพภูมิอากาศที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจะต้องไม่มีฝนหรือมีอากาศชุ่มชื้นมากเกินไป

ค่าคะแนน 5 มีฝนตก 4 เดือน หรือน้อยกว่า

ค่าคะแนน 4 มีฝนตก 5 เดือน

ค่าคะแนน 3 มีฝนตก 6 เดือน

ค่าคะแนน 2 มีฝนตก 7 เดือน

ค่าคะแนน 1 มีฝนตก มากกว่า 7 เดือน

ตัวชี้วัดที่ 11 ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายโดยมนุษย์

พิจารณาจาก โอกาสที่แหล่งธรรมชาติจะได้รับผลกระทบจากการบุกรุกหรือการเข้ามาใช้ประโยชน์ของชุมชน สภาพการบุกรุกทำลายจากกิจกรรมของมนุษย์ในปัจจุบัน และการมีหน่วยงานดูแลแหล่งธรรมชาติและพื้นที่โดยรอบไม่ให้เกิดการเสื่อมสภาพ

- ค่าคะแนน 5 แหล่งธรรมชาติอยู่ในพื้นที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์หรือเขตคุ้มครองตามกฎหมาย มีหน่วยงานของรัฐดูแลรับผิดชอบ
- ค่าคะแนน 4 แหล่งธรรมชาติอยู่ห่างจากชุมชนและยังไม่มี การเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ แต่มีกิจกรรมในบริเวณใกล้เคียงที่อาจส่งผลกระทบต่อแหล่งธรรมชาติบ้าง แต่มีการควบคุมดูแลพื้นที่โดยองค์กรท้องถิ่น
- ค่าคะแนน 3 แหล่งธรรมชาติอยู่ห่างจากแหล่งชุมชน โดยมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่เป็นบางฤดูกาลและเป็นส่วนน้อย แต่ปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานควบคุมดูแลที่ชัดเจน
- ค่าคะแนน 2 แหล่งธรรมชาติมีชุมชนอาศัยอยู่โดยรอบ และมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานควบคุมดูแลที่ชัดเจน
- ค่าคะแนน 1 แหล่งธรรมชาติมีชุมชนอาศัยอยู่โดยรอบ และมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่จนก่อให้เกิดปัญหามลภาวะสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัดที่ 12 ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ

พิจารณาจาก โอกาสที่แหล่งธรรมชาติจะถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว พายุ การกัดเซาะชายฝั่ง น้ำท่วม ไฟป่า ฯลฯ โดยวัดจากสถิติการเกิดภัยธรรมชาติ

- ค่าคะแนน 5 มีภัยธรรมชาติ 1-2 ครั้ง ในรอบ 10 ปี หรือนานกว่า
- ค่าคะแนน 4 มีภัยธรรมชาติ 1-2 ครั้ง ในรอบ 5 ปี
- ค่าคะแนน 3 มีภัยธรรมชาติ 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี
- ค่าคะแนน 2 มีภัยธรรมชาติ 1-2 ครั้ง ต่อปี
- ค่าคะแนน 1 มีภัยธรรมชาติตามช่วงฤดูกาล หรือบางช่วงของปี
- ค่าคะแนน 0 เป็นพื้นที่ที่เกิดมีภัยธรรมชาติเป็นประจำ

ตัวชี้วัดที่ 13 โอกาสในการเกิดการชะล้างพังทลายของดิน

พิจารณาจาก ระดับความลาดชันของพื้นที่ (องศา) โดยระดับความลาดชันของพื้นที่เป็นปัจจัยส่งผลต่อโอกาสการเกิดการชะล้างพังทลายของดิน ซึ่งความรุนแรงของการชะล้างพังทลายของดินจะเพิ่มตามระดับความลาดชัน

- ค่าคะแนน 5 ความลาดชัน น้อยกว่า 9° (ไม่พบการพังทลาย)
- ค่าคะแนน 4 9° - 18° (เริ่มพบปัญหาการพังทลาย)
- ค่าคะแนน 3 18° - 25° (ปัญหาการพังทลายเกิดขึ้นทั่วไป)
- ค่าคะแนน 2 25° - 35° (ปัญหาการพังทลายเกิดขึ้นสูง)
- ค่าคะแนน 1 มากกว่า 35° (ปัญหาการพังทลายเกิดขึ้นสูงมาก)

ตัวชี้วัดด้านศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว

พิจารณาจาก ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว/นันทนาการในพื้นที่ การเข้าถึง ความสะดวก และโอกาสในการพัฒนาจากปัจจัยภายนอก

ตัวชี้วัดที่ 1 ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยว/นันทนาการ ในแหล่งธรรมชาติ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลากหลายทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้น และความเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

- ค่าคะแนน 5 นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งธรรมชาติมากกว่า 5 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น
- ค่าคะแนน 4 นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งธรรมชาติมากกว่า 2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น
- ค่าคะแนน 3 นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งธรรมชาติมากกว่า 2 ประเภท
- ค่าคะแนน 2 นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งธรรมชาติ 1-2 ประเภท และ บริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น
- ค่าคะแนน 1 นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งธรรมชาติ 1-2 ประเภท
- ค่าคะแนน 0 ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ

ตัวชี้วัดที่ 2 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว/จุดท่องเที่ยว

พิจารณาจาก ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งธรรมชาติ ได้แก่ สภาพถนน ความลาดชันและความคดเคี้ยวของเส้นทางเข้าถึง และความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

ค่าคะแนน 5 มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือ รถทัศนาวจร

ค่าคะแนน 4 มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์

ค่าคะแนน 3 มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถวิ่งได้ 2 ทาง และสามารถใช้ความเร็วได้เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง

ค่าคะแนน 2 มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถวิ่งได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง

ค่าคะแนน 1 มีทางเข้าถึงได้แต่ไม่สะดวก

ค่าคะแนน 0 มีทางเข้าถึงได้แต่ไม่สะดวกอย่างมาก

ตัวชี้วัดที่ 3 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว

พิจารณาจาก โอกาสที่จะเกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย เช่น น้ำป่า ดินถล่ม หน้าผาสูงชัน กระแสน้ำรุนแรง สัตว์ดุร้าย มาลาเรีย ภัยจากโจรผู้ร้าย โรคระบาดอื่น ๆ เป็นต้น

ค่าคะแนน 5 มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 10 ปี หรือนานกว่า

ค่าคะแนน 4 มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 5 ปี

ค่าคะแนน 3 มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี

ค่าคะแนน 2 มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้งต่อปี

ค่าคะแนน 1 มีเหตุอันตรายทุกปี แต่เกิดขึ้นในบางฤดูกาลหรือเพียงบางช่วงของปี

ค่าคะแนน 0 มีเหตุอันตรายบ่อยตลอดปี

ตัวชี้วัดที่ 4 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

พิจารณาจากการมีกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกในระดับต่าง ๆ ให้การสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

- ค่าคะแนน 5 มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- ค่าคะแนน 4 มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- ค่าคะแนน 3 มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- ค่าคะแนน 2 มีกลุ่มองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- ค่าคะแนน 1 มีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน เพื่อกำหนดนโยบาย วางแนวทางการจัดการท่องเที่ยว แต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลที่ชัดเจน
- ค่าคะแนน 0 ไม่มีมีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน เพื่อกำหนดนโยบาย วางแนวทางการจัดการท่องเที่ยว

แบบประเมินศักยภาพพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง
เพื่อการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว.....ที่ตั้ง.....
วันที่สำรวจ.....ผู้สำรวจ.....

ตัวชี้วัด	W	R	รายละเอียด
ตัวชี้วัดด้านศักยภาพของพื้นที่			
1. ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศในแหล่งธรรมชาติ			
2. ความเป็นแหล่งรวมพืชหรือสัตว์ที่มีลักษณะโดดเด่น หายาก ใกล้สูญพันธุ์ หรือมีจำนวนมาก			
3. สภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ			
4. ความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นเฉพาะตัวทางกายภาพของพื้นที่			
5. ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว			
6. คุณค่าต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น			
7. ศักยภาพด้านการสื่อความหมาย			
8. ความคงทนของสภาพแวดล้อมในการรองรับการใช้ประโยชน์			
9. อุณหภูมิของอากาศที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยว			
10. ปริมาณน้ำฝน			

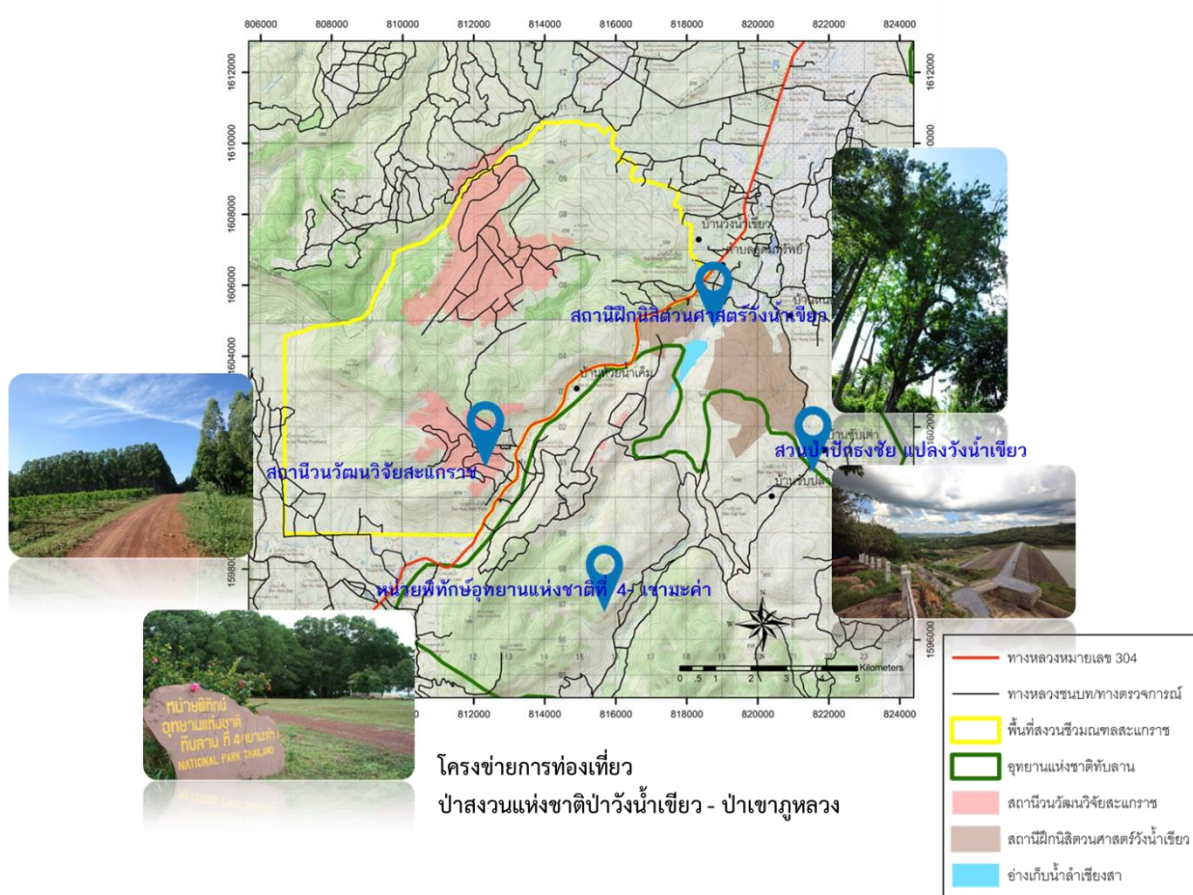
ตัวชี้วัด	W	R	รายละเอียด
11. ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายโดยมนุษย์			
12. ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ			
13. โอกาสในการเกิดการชะล้างพังทลายของดิน			
4. ความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นเฉพาะตัวทางกายภาพของพื้นที่			
ตัวชี้วัดด้านศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว			
1. ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว			
2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว/จุดท่องเที่ยว			
3. ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว			
4. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก			
ผลรวม (ค่าถ่วงน้ำหนัก x ค่าคะแนน) (W1R1 + W2R2 + W3R3 + ...W17R17)			
ผลรวมค่าถ่วงน้ำหนัก (W1 + W2 + W3 + ... W17)			
ค่าคะแนนระดับศักยภาพ ผลรวม (ค่าถ่วงน้ำหนัก x ค่าคะแนน)/ผลรวมค่าถ่วงน้ำหนัก			

ระดับศักยภาพ

- ☐ ศักยภาพต่ำในการพัฒนา/รองรับการท่องเที่ยว (ค่าคะแนน 1.0 -1.9)
- ☐ ศักยภาพปานกลางในการพัฒนา/รองรับ การท่องเที่ยว (ค่าคะแนน 2.0-2.9)
- ☐ ศักยภาพสูงในการพัฒนา/รองรับการท่องเที่ยว (ค่าคะแนน 3.0-3.9)
- ☐ ศักยภาพสูงมากในการพัฒนา/รองรับการท่องเที่ยว (ค่าคะแนน 4.0-5.0)

ตัวอย่างการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว- ป่าเขาภูหลวง และการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว

แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

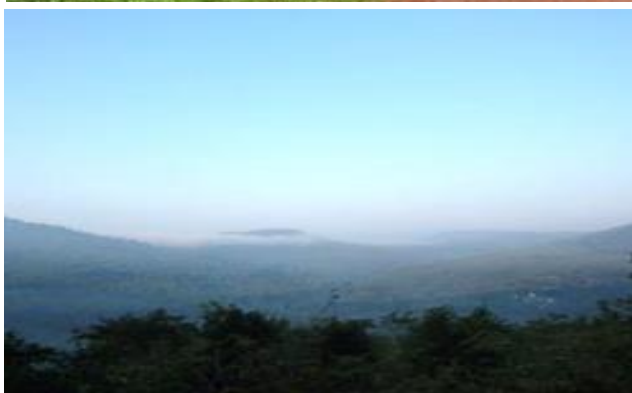
พื้นที่ศึกษา

โครงการท่องเที่ยวป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว- ป่าเขาภูหลวง ประกอบด้วยพื้นที่ 4 พื้นที่ ประกอบด้วย 1) สถานีฝึกนิสิตวนศาสตร์วังน้ำเขียว ในความดูแลของคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2) สถานีวนวัฒนวิจัยสระแก้วราช ในความดูแลของสำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้ 3) หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ 4- เขามะค่า ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติทับลาน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และ 4) สวนป่าปักธงชัย (แปลงวังน้ำเขียว) ในความดูแลขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยทั้ง 4 พื้นที่มีเส้นทางหลวงหมายเลข 304 เป็นตัวเชื่อมโยง

สถานีฝึกนิสิตวนศาสตร์วังน้ำเขียว คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

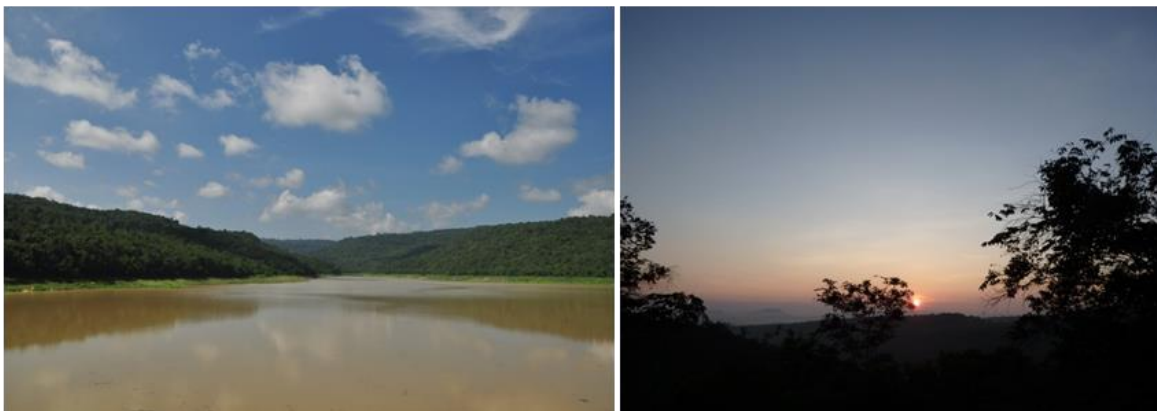
หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทับลานที่ 4 (เขามะค่า) อุทยานแห่งชาติทับลาน

สถานีวนวัฒนวิจัยสระเกล้าฯ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้

สวนป่าปึกธงชัย (แปลงวังน้ำเขียว) องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

วิธีการศึกษา

- 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง โดยดำเนินการ
  - รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ องค์การบริหารส่วนตำบลอุดมทรัพย์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว จังหวัดนครราชสีมา นิตยสารการท่องเที่ยว แผ่นพับประชาสัมพันธ์ ข้อมูลสารสนเทศ
  - ลงพื้นที่สำรวจแหล่งท่องเที่ยว (on-site survey) ร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่
  - สัมภาษณ์ตัวแทนหน่วยงานผู้ดูแลพื้นที่
- 2) ประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยประเมินจากตัวชี้วัดที่ได้กำหนดขึ้น ทั้งตัวชี้วัดด้านศักยภาพของพื้นที่และศักยภาพด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 3) นำเสนอแนวคิดการพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง โดยพิจารณาจากศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก ร่วมกับความคิดเห็นและความต้องการของหน่วยงานผู้ดูแลพื้นที่ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคส่วนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้พิจารณาถึง หลักการวางผังบริเวณและการออกแบบองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับทรัพยากรทางกายภาพและสุนทรียภาพที่มีอยู่ในพื้นที่

ผลการประเมินศักยภาพ

สถานีฝักนิสิตวนศาสตร์วังน้ำเขียว เป็นจุดที่มีศักยภาพที่สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลายด้าน ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้สูงและยังคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของธรรมชาติ รวมถึงมีแปลงทดลองศึกษาวิจัยที่เอื้อประโยชน์แก่การศึกษาวิชาการป่าไม้ได้อย่างดีเยี่ยม นอกจากนี้ยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกสนับสนุนที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กิจกรรมชุมชน ศูนย์ฝักอบรมอาชีพ เช่น การผลิตสินค้าพื้นเมืองเพื่อเป็นของที่ระลึกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงศูนย์จำหน่ายสินค้าท้องถิ่น ซึ่งจะเป็ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาศักยภาพชุมชน ส่งเสริมอาชีพ และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ในอนาคต (ค่าคะแนน = 3.9 ระดับศักยภาพสูง)

สถานีวิวัฒนวิจัยสะแกราช กรมป่าไม้ มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับสูงมากจากจุดเด่นของพื้นที่สถานีวิวัฒนวิจัยสะแกราช ซึ่งได้แก่ การจัดการทางด้านวนวัฒนวิธ และแปลงทดลองปลูกป่าต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้สร้างโปรแกรมสื่อความหมายในเรื่องของการจัดการป่าไม้ในอดีต ปัจจุบัน และเพื่ออนาคต เพื่อให้เห็นมิติของการจัดการป่าไม้ในด้านต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในพื้นที่ศูนย์วนวัฒนวิจัยสะแกราชยังมีจุดชมวิที่มีทัศนียภาพที่สวยงามหลายจุด รวมถึงความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกก็เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ (ค่าคะแนน = 4.2 ระดับศักยภาพสูงมาก)

หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทับลานที่ 4 (เขามะค่า) มีศักยภาพของพื้นที่ด้านสภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ รวมถึงศักยภาพด้านการสื่อความหมายในระดับที่สูงมาก ด้วยสภาพป่าธรรมชาติดั้งเดิม และมีจุดชมวิหลายจุดที่สามารถมองเห็นภูมิทัศน์ที่หลากหลายที่ช่วยเสริมโอกาสในการประกอบกิจกรรมในพื้นที่ สามารถพัฒนาโปรแกรมสื่อความหมายเพื่อเรียนรู้ระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีลานกางเต็นท์ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่ขอความสันโดษ นิยมการพักผ่อนในบรรยากาศที่เงียบสงบ (ค่าคะแนน = 3.9 ระดับศักยภาพสูง)

พื้นที่สวนป่าปกรังชัย แปลงวังน้ำเขียว มีจุดเด่นในด้านความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ มีทั้งภูเขา อ่างเก็บน้ำ (ลำเชียงสา) ป่าไม้ (แปลงปลูกป่าขององค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้) ทรัพยากรธรณี (ผาอีโลตัง) และมีจุดชมวิที่สามารถมองเห็นภูมิทัศน์ในหลายทิศทาง และบริเวณอ่างเก็บน้ำสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับชุมชนได้ นอกจากนี้ในพื้นที่สวนป่ายังมีพื้นที่ป่าฟื้นฟูที่สามารถพัฒนาให้เป็นลานกางเต็นท์สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มและต้องการความเป็นส่วนตัว (unit camp) ได้อีกด้วย (ค่าคะแนน = 3.2 ระดับศักยภาพสูง)

จากผลการประเมินศักยภาพจุดท่องเที่ยวทั้ง 4 พื้นที่ เมื่อพิจารณาในภาพรวมของโครงข่ายการท่องเที่ยวพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวนี้มีศักยภาพสูง (ค่าคะแนนระดับศักยภาพเฉลี่ย = 3.8) ทั้งในด้านศักยภาพของพื้นที่ (ค่าคะแนนระดับศักยภาพเฉลี่ย = 3.8) และศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในระดับที่สูงมาก (ค่าคะแนนระดับศักยภาพเฉลี่ย = 4.1)

การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว

จากศักยภาพและความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้กำหนด theme ของเส้นทางการท่องเที่ยว ได้แก่: “เส้นทางวนกร : เรียนรู้การป่าไม้ สู่สังคมไทยยั่งยืน - FORESTER’S TALE: FOREST – FOR LIFE – FOR FUTURE” พัฒนาขึ้นจากแนวคิดที่ต้องการให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้เกิดการจัดการป่าไม้ เพื่อความยั่งยืนของสังคมไทยในอนาคต “Sustainable Forest – Sustainability for Life” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่คุ้มครองของประเทศไทยผ่านเส้นทางการท่องเที่ยวป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง และได้กำหนดรูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวใน 2 กลุ่มกิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมกีฬานันทนาการกลางแจ้ง (recreational sport activities) และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism)

กิจกรรมกีฬานันทนาการกลางแจ้ง (recreational sport activities)

กิจกรรมการท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ส่งเสริมโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ออกกำลังกาย ได้ผจญภัยในสถานที่ต่างๆ และได้ชื่นชมบรรยากาศธรรมชาติสองข้างทาง ผ่านแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจพร้อมกับเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนนั้น ไปพร้อมๆ กัน และเป็นรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ ควบคู่กับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

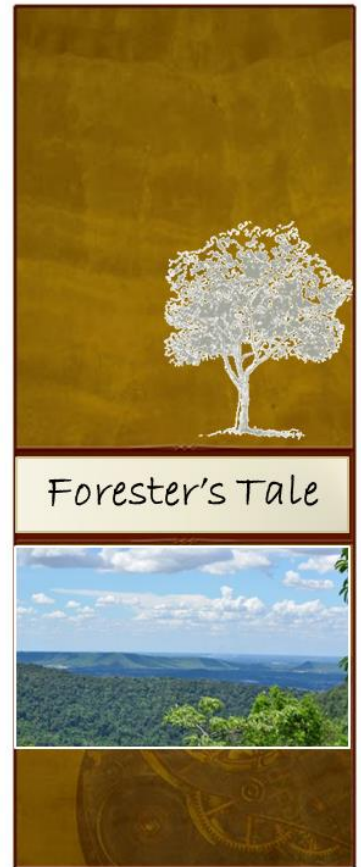
กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรป่าไม้

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่โครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้ประกอบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งระบบนิเวศป่าไม้ที่หลากหลาย สัตว์ป่า ภูมิทัศน์ วิถีชีวิตชุมชน

“เส้นทางวนกร: เรียนรู้การป่าไม้ สู่สังคมไทยยั่งยืน”

FORESTER’S TALE: FOREST -- FOR LIFE – FOR FUTURE

การศึกษาพฤติกรรม และความต้องการ ของนักท่องเที่ยว

แสงสรรค์ ภูมิสถาน

ในการพัฒนาการท่องเที่ยว การศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นประเด็นที่สำคัญที่โยงไปสู่การพัฒนาด้านการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว ข้อมูลในส่วนนี้จะช่วยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานผู้ดูแลพื้นที่ รวมไปถึงภาคเอกชนผู้ประกอบการ เข้าใจความต้องการและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับประสบการณ์ที่มุ่งหวังของนักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการหาแนวทางการส่งเสริมการตลาดบนพื้นฐานความสนใจของนักท่องเที่ยว ในอีกด้านหนึ่งการทราบความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นข้อมูลที่สำคัญที่นำไปสู่การปรับทัศนคติและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจและความคาดหวังที่ถูกต้อง ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการยอมรับและสนใจในกิจกรรมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และบริบทของชุมชน นำมาซึ่งประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นพลวัตสูง คือมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวสามารถทำได้ทั้งก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังการท่องเที่ยว เพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์อย่างละเอียด และหาแนวทางการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการอย่างเหมาะสม การศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวในคู่มือฉบับนี้ เป็นการนำเสนอแนวทางการศึกษาอย่างง่าย โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลัก โดยมีกรอบของการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ รูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว วัตถุประสงค์/แรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว และความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว

การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยือน กลุ่มการเดินทางและขนาดกลุ่ม รูปแบบการเดินทางและยานพาหนะ ระยะเวลา ประสบการณ์ในการมาเยือนพื้นที่ ความคาดหวังในการประกอบกิจกรรมและกิจกรรมที่ได้ทำจริง แหล่งข้อมูลข่าวสาร การวางแผนการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยว เป็นต้น

ตัวอย่างคำถามในการศึกษาพฤติกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

1. ในการเดินทางครั้งนี้ท่านเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวใดบ้าง

.....
.....

แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมายปลายทางหลักของท่าน คือ .....

2. กลุ่มในการท่านเดินทางมาเที่ยวในครั้งนี้

- ☐ เดินทางคนเดียว
- ☐ ครอบครัวและ/หรือญาติ
- ☐ บริษัททัวร์

- ☐ กลุ่มเพื่อน
- ☐ กลุ่มเพื่อนและครอบครัว
- ☐ อื่น ๆ โปรดระบุ

3. จำนวนสมาชิกที่ร่วมเดินทางในครั้งนี้ (รวมตัวท่าน) ..... คน

4. รูปแบบการเดินทางและยานพาหนะที่ท่านใช้ในการเดินทางท่องเที่ยวในครั้งนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ เดินเท้า	☐ บันจอร์ยาน	☐ รถเช่า
☐ รถส่วนตัว	☐ รถบัส/รถตู้	☐ รถมอเตอร์ไซด์
☐ รถทัวร์/รถประจำทาง	☐ รถตู้โดยสาร	☐ อื่น ๆ โปรดระบุ .....

5. ระยะเวลาในการเดินทางท่องเที่ยวครั้งนี้

☐ ไปเช้าเย็นกลับ	☐ 1 วัน 1 คืน	☐ 2 วัน 1 คืน
☐ 3 วัน 2 คืน	☐ มากกว่า 3 วัน	

6. ท่านมาท่องเที่ยวในพื้นที่นี้บ่อยมากน้อยเพียงใด ..... ครั้ง/ปี

7. ท่านใช้แหล่งข้อมูลใดในการค้นหาข้อมูลและวางแผนการท่องเที่ยวในครั้งนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ประสบการณ์ส่วนตัว	☐ หนังสือพิมพ์
☐ โทรศัพท์/วิทยุ	☐ นิตยสารท่องเที่ยว
☐ คู่มือแนะนำเที่ยว	☐ โปสเตอร์/ป้ายประกาศ
☐ เว็บไซต์	☐ สื่อสังคมออนไลน์
☐ บริษัทนำเที่ยว	☐ หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว
☐ คนรู้จัก/เพื่อน/ครอบครัว	☐ อื่น ๆ โปรดระบุ .....

8. ในการเดินทางมาเที่ยวครั้งนี้ ท่านมีค่าใช้จ่ายโดยประมาณเท่าใด (รวมค่าเดินทาง ที่พัก อาหารและเครื่องดื่ม กิจกรรมท่องเที่ยว สินค้าที่ระลึก ฯลฯ) .....บาท

ค่าใช้จ่ายดังกล่าว

☐ ต่ำกว่าที่คาดหมาย
☐ เป็นไปตามที่คาดหมาย
☐ สูงกว่าที่คาดหมาย

ที่มา : แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
ป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

การศึกษาวัตถุประสงค์/แรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว

แรงจูงใจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยว และการตัดสินใจในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้น และยังมีผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันของพฤติกรรมการบริโภคสินค้าและพฤติกรรมการท่องเที่ยว และพฤติกรรมทางสังคม โดยแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวสามารถจำแนกเป็น 2 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์การเดินทางท่องเที่ยว (ฉลองศรี, 2544) ได้แก่

- 1) **แรงจูงใจเพื่อการพักผ่อนทางร่างกายหรือจิตใจ** เป็นแรงจูงใจพื้นฐานของการเดินทางท่องเที่ยว โดยการแสวงหารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของแต่ละบุคคล เช่น การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การศึกษาทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่าง ๆ การเที่ยวชมโบราณสถาน การเล่นกีฬา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การเยี่ยมญาติพี่น้องและญาติมิตรเป็นต้น
- 2) **แรงจูงใจเพื่อการติดต่อและการขยายงานทางธุรกิจ** แรงจูงใจด้านนี้มีความสำคัญมากขึ้นในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องเดินทางเพื่อการเจรจาหรือติดต่อทางธุรกิจ เป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการเดินทาง

นอกจากนี้ ในส่วนของการท่องเที่ยวทางธรรมชาติยังได้มีการแบ่งประเภทของแรงจูงใจตามประสบการณ์ที่ผู้มาเยือนได้รับ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม (แสงสรรค์ และ นววรรณ, 2555) ได้แก่

- 1) **ประสบการณ์ในกลุ่มของการได้สัมผัสธรรมชาติ ความเป็นอิสระ และหลีกเลี่ยงสภาพแวดล้อมเดิม** สนุกสนานเพลิดเพลิน ประกอบด้วย การได้ใกล้ชิด สัมผัส และอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ การได้ทำกิจกรรม/ใช้เวลาร่วมกับคนใกล้ชิด การหลีกเลี่ยงสภาพแวดล้อมที่จำเจน่าเบื่อหน่ายในชีวิตประจำวัน การผ่อนคลายจากความเครียด ความวิตกกังวล การพักผ่อนในบรรยากาศที่สงบเงียบ การเป็นอิสระ/ปราศจากการควบคุม การได้รับอากาศบริสุทธิ์ การได้ฟื้นฟูสุขภาพกาย/สุขภาพจิต การได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ การได้รับความสนุกสนาน/เพลิดเพลิน
- 2) **ประสบการณ์ในกลุ่มของการพบปะผู้คน ความท้าทาย และพัฒนาทักษะตนเอง** ประกอบด้วย การได้พบปะ ผูกมิตรกับผู้อื่น/ผู้คนแปลกหน้า การพัฒนาทักษะในการประกอบกิจกรรม การผจญภัย เสี่ยงภัย และ ความท้าทาย การได้ใช้พลังกำลังและสมรรถภาพทางร่างกาย
- 3) **ประสบการณ์ในกลุ่มของการพึ่งพาตนเอง การเป็นผู้นำ** ประกอบด้วย การเรียนรู้และศึกษาธรรมชาติ พรรณไม้ และสัตว์ป่า การได้บุกเบิก/สำรวจสถานที่ใหม่ ๆ การมีโอกาสแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่น การได้แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ การได้เป็นผู้นำ หรือสอนผู้อื่นในการประกอบกิจกรรม การพึ่งพาตนเอง/ทดสอบความสามารถของตนเอง

ตัวอย่างคำถามในการศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์หลักในการเดินทางท่องเที่ยวครั้งนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ พักผ่อนร่างกาย/จิตใจ	☐ หลีกหนีความวุ่นวายในชีวิตประจำวัน
☐ พบปะผู้คนหรือพบเพื่อนใหม่	☐ ไปเยือนสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ ๆ
☐ เรียนรู้ธรรมชาติ	☐ พัฒนาความสามารถ/ทักษะของตนเอง
☐ ไปเยือนสถานที่ที่ใฝ่ฝัน	☐ ใช้เวลาว่างกับครอบครัว/เพื่อน/คู่รัก
☐ เยี่ยมเยือนเพื่อนและญาติมิตร	☐ สัมผัสความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติ
☐ ได้เห็นลักษณะภูมิประเทศที่สวยงาม	☐ เข้าร่วมงานเทศกาลท่องเที่ยวที่จัดขึ้น
☐ สักการะ นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์	☐ แข่งขันกีฬา
☐ เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างถิ่น	
☐ เที่ยวชมโบราณสถานในแหล่งท่องเที่ยว/เส้นทางท่องเที่ยว	
☐ เพื่อมาทำงาน เช่น ประชุม สัมมนา จัดงานของหน่วยงาน	
☐ แวะผ่านมาแวะพัก แล้วจะไปที่ยี่อื่นต่อ	
☐ อื่น ๆ โปรดระบุ	

ที่มา : แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
ป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

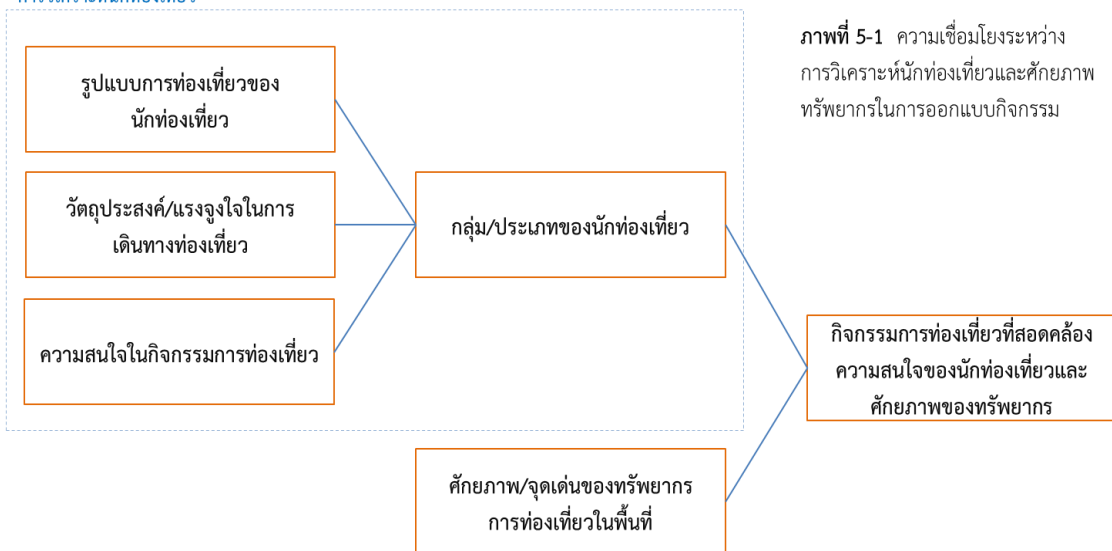
ความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว

การศึกษาความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจะช่วยให้วางแผนการท่องเที่ยวในพื้นที่สามารถจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนากิจกรรมได้ง่ายขึ้น ในการศึกษาสามารถทำได้โดยใช้คำถามปลายเปิดถามนักท่องเที่ยวว่าสนใจหรืออยากให้มีการพัฒนากิจกรรมใดในพื้นที่บ้าง หรือให้นักท่องเที่ยวประเมินระดับความสนใจของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เกิดขึ้นในพื้นที่ แล้วนำมาจัดกลุ่มกิจกรรมตามระดับความสนใจของนักท่องเที่ยว

ข้อมูลทั้ง 3 ส่วน (รูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว แรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว และความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว) จะทำให้ทราบว่านักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มใด โดยในการจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวนั้นสามารถทำได้หลายแบบ เช่น จำแนกตามลักษณะกลุ่มและความสนใจ (Cohen, 1972) การจำแนกตามประสบการณ์และวัตถุประสงค์การเดินทาง (Cohen, 1979) จำแนกตามพฤติกรรม (Perreault and Dorden, 1979) จำแนกตามลักษณะทางจิตวิทยา (Plog, 1974) จำแนกตามลักษณะการเดินทาง (UNWTO, 1995) จำแนกตามความสนใจในกิจกรรม เช่น นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นักท่องเที่ยวเชิงผจญภัย นักท่องเที่ยวแบบสะพายเป้ นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น โดยนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มก็จะมีพฤติกรรมและความสนใจในกิจกรรมต่างกัน เมื่อเราทราบแล้วว่านักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายของเราเป็นกลุ่มใด ก็จะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยว/นันทนาการ

ที่สอดคล้องกับนักท่องเที่ยว และต้องพิจารณาถึงศักยภาพและจุดเด่นของทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ในขณะที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวก็ไม่ถูกทำลาย และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั่นเอง (ภาพที่ 5-1)

การวิเคราะห์นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 5-1 ความเชื่อมโยงระหว่าง การวิเคราะห์นักท่องเที่ยวและศักยภาพ ทรัพยากรในการออกแบบกิจกรรม

การจำแนกนักท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทาง	
กลุ่มที่ 1	นักท่องเที่ยว (tourist) ผู้มาเยือนชั่วคราวที่เดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อย 24 ชั่วโมง และมีการพักค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน (overnight visitors) แต่ไม่เกิน 1 ปี
กลุ่มที่ 2	นักทัศนาจร (excursionist) ผู้ที่มาเยือนชั่วคราวที่เดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวนั้น และจากสถานที่นั้นไปภายในวันเดียวกันโดยมิได้พักค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยวนั้น (same-day visitors)

ที่มา : UNWTO (1995)

การจำแนกนักท่องเที่ยวตามลักษณะกลุ่มและความสนใจ	
นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม (mass tourism)	นักท่องเที่ยวมวลชนแบบกลุ่ม (organized mass tourist) เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มทัวร์ที่ซื้อโปรแกรมท่องเที่ยวที่บริษัทนำเที่ยวจัดไว้ขาย นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ชอบเดินทางเป็นกลุ่มและท่องเที่ยวตามรายการที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ต้องการความสะดวกสบายในระดับหนึ่ง
	นักท่องเที่ยวมวลชนรายกลุ่ม (individual mass tourist) เป็นนักท่องเที่ยวแบบกลุ่มที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปท่องเที่ยวตามสถานที่สำคัญในแหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องการหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับตนเอง
นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความสนใจพิเศษ (special interest tourism)	นักสำรวจ (explorer) เป็นนักท่องเที่ยวที่นิยมความปลอดภัยในกาเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ หลีกเลี่ยงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ชอบพบปะผู้คนในท้องถิ่น แต่ยังต้องการความสะดวกสบายในระดับหนึ่งและรท่องเที่ยว
	นักพเนจร (Drifter) เป็นนักท่องเที่ยวที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในท้องถิ่น ไม่มีการกำหนดรายการท่องเที่ยวล่วงหน้า และเลือกเมืองท่องเที่ยวบนพื้นฐานความสนใจของตนเอง

ที่มา : Cohen (1972)

การจำแนกนักท่องเที่ยวตามประสบการณ์และวัตถุประสงค์การเดินทาง	
กลุ่มที่ 1	นักท่องเที่ยวแบบนันทนาการ (recreational tourist) เป็นนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจกับการประกอบกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้ง เน้นการพักผ่อนทางร่างกาย
กลุ่มที่ 2	นักท่องเที่ยวแบบปลีกตัวหาความเพลิดเพลิน (diversionary tourist) เป็นนักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อหลีกเลี่ยงความจำเจในชีวิตประจำวัน
กลุ่มที่ 3	นักท่องเที่ยวที่มุ่งหาประสบการณ์ (experiential tourist) เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางเพื่อแสวงหาประสบการณ์ที่แท้จริง นักท่องเที่ยวประเภทนี้สนใจศึกษาและต้องการประสบการณ์ที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ไปสัมผัส
กลุ่มที่ 4	นักท่องเที่ยวแบบขอบทดลอง (experimental tourist) ลักษณะเด่นของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้คือชอบติดต่อพูดคุยกับคนท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของคนท้องถิ่น ต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน และเรียนรู้วิถีชีวิตจากประสบการณ์ที่แท้จริง (authentic experiences)
กลุ่มที่ 5	นักท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตแบบคนท้องถิ่น (existential tourists) นักท่องเที่ยวประเภทนี้ต้องการฝังตัวเองหรือใช้ชีวิตภายใต้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตเดียวกับคนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นเวลานาน ตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยวที่มาใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งในประเทศไทย เช่น พัทยา หรือเชียงใหม่ และพยายามใช้ชีวิตเช่นเดียวกับคนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตัว การรับประทานอาหาร การพยายามพูดภาษาท้องถิ่น เป็นต้น นักท่องเที่ยวลักษณะนี้จะใช้เวลาในการอาศัยอยู่เป็นเวลานาน เพื่อจะได้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับคนในพื้นที่

ที่มา : Cohen (1979)

การจำแนกนักท่องเที่ยวตามพฤติกรรมการท่องเที่ยว	
กลุ่มที่ 1	นักท่องเที่ยวแบบประหยัด (budget traveler) นักท่องเที่ยวประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีรายได้ปานกลาง เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวพักผ่อนที่มีค่าใช้จ่ายไม่สูงมาก นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีการวางแผน ค้นคว้าข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว สถานที่พัก ร้านอาหาร มาก่อน และกำหนดงบประมาณการท่องเที่ยวและควบคุมค่าใช้จ่ายไม่ให้เกินไปจากที่กำหนดไว้
กลุ่มที่ 2	นักท่องเที่ยวชอบผจญภัย (adventurous traveler) เป็นนักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาดีและมีรายได้ปานกลางถึงสูง มีความชื่นชอบในกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัยและกิจกรรมที่ต้องพึ่งพาตนเองสูง
กลุ่มที่ 3	นักท่องเที่ยวประเภทเดินทางระหว่างวันหยุด (vacationers traveler) เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางพักผ่อนในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์หรือช่วงวันหยุดนักขัตฤกษ์ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยส่วนมากจะมีการคิดวางแผนการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว หรือวางแผนการเดินทางล่วงหน้าว่าจะไปที่ไหน เดินทางอย่างไร นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ต้องการเดินทางไปหลาย ๆ ที่ เพื่อให้สามารถเที่ยวให้ได้มากที่สุดในระยะเวลาที่จำกัด เน้นความคุ้มค่าของการเดินทางแต่ละครั้ง
กลุ่มที่ 4	นักท่องเที่ยวแบบชอบเดินทางโดยใช้ระยะเวลาเดินทางยาวนาน (moderate traveler) นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นนักท่องเที่ยวที่มีใจรักการท่องเที่ยวเดินทางอย่างมาก แต่ไม่นิยมการท่องเที่ยวในระหว่างวันหยุดสุดสัปดาห์หรือท่องเที่ยวตามเทศกาล แต่นิยมการเดินทางที่ใช้ระยะเวลานานมากกว่า และใช้เวลาอยู่ในพื้นที่หนึ่งมากกว่านักท่องเที่ยวประเภทเดินทางระหว่างวันหยุด

ที่มา: Perreault, *et.al* (1979)

การจำแนกนักท่องเที่ยวตามลักษณะทางจิตวิทยา	
กลุ่มที่ 1	นักท่องเที่ยวที่เน้นตนเองเป็นศูนย์กลาง (psychocentric) เป็นกลุ่มผู้มาเยือนที่นิยมเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวกสบาย มีความคุ้นเคยเหมือนบ้านของตน และไม่ไกลมากนัก เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ไม่สนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น
กลุ่มที่ 2	นักท่องเที่ยวที่เน้นตนเองปานกลาง (near-psychocentric) เป็นกลุ่มผู้มาเยือนที่สนใจแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชั้นเจริญเติบโต ที่กำลังดำเนินการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก
กลุ่มที่ 3	นักท่องเที่ยวประเภทเดินทางสายกลาง (mid centric) เป็นกลุ่มผู้มาเยือนที่ไม่ชอบการผจญภัย แต่ก็ไม่รังเกียจการหาประสบการณ์ ทดลองสิ่งใหม่ๆ トラバเท่าที่ไม่เสี่ยงอันตรายจนเกินไป ผู้มาเยือนส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มนี้ และสนใจแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมทั่วไป
กลุ่มที่ 4	นักท่องเที่ยวประเภทชอบความหลากหลายพอสมควร (near- allocentric) เป็นกลุ่มผู้มาเยือนที่มีความสนใจหลากหลาย และต้องการเรียนรู้และอยากได้ประสบการณ์ที่แปลกใหม่ มีการพึ่งพาตนเอง
กลุ่มที่ 5	นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความสนใจหลากหลาย (allocentric) เป็นกลุ่มผู้มาเยือนที่มีลักษณะตรงข้ามกับผู้มาเยือนกลุ่ม psychocentric คือเป็นกลุ่มที่มีความสนใจในกิจกรรมหลากหลาย เปิดเผยและมั่นใจตนเอง ชอบผจญภัย มีการพึ่งพาตัวเองสูง ต้องการอิสระและประสบการณ์ที่แปลกใหม่ ชอบเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่แปลกใหม่และยังไม่มีคนไป เรียนรู้ในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมพื้นถิ่น

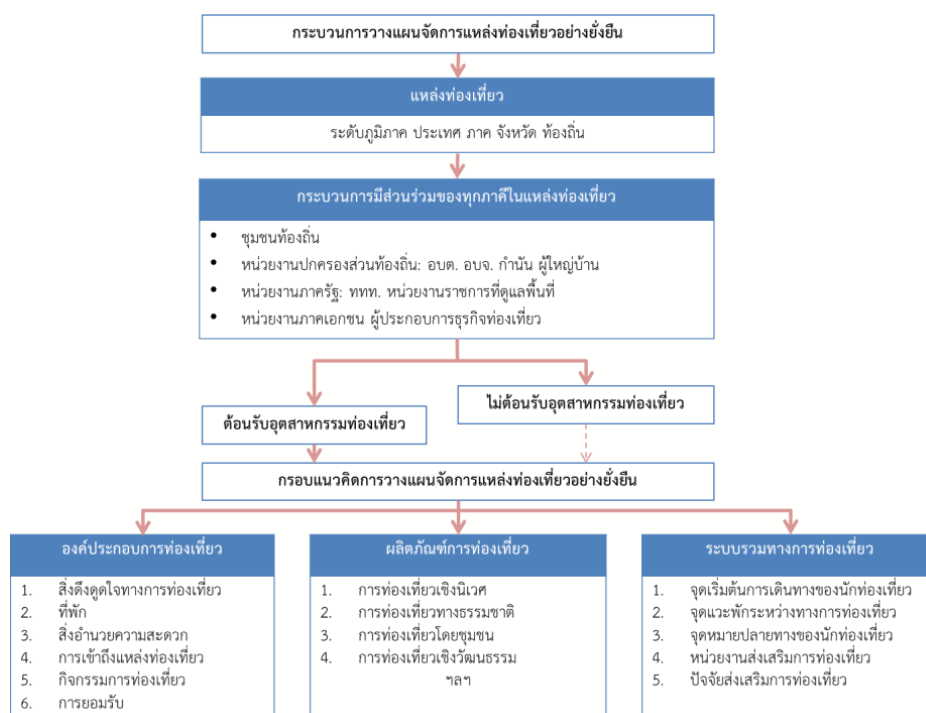
ที่มา : Plog (1974)

การสร้างการมีส่วนร่วม ภายในชุมชน

แสงสรรค์ ภูมิสถาน และ ภูริวัจน์ เดชอุ่ม

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวถือเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการระดมความร่วมมือและขับเคลื่อนแผนการดำเนินงานตามนโยบายและแผนที่กำหนดไว้ รวมถึงการประสานความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาจากภายนอกที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน กลไกการมีส่วนร่วมยังช่วยให้เกิดทิศทางการพัฒนาซึ่งเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ภาพที่ 6-1)

ภาพที่ 6-1 กระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน
ที่มา : ดัดแปลงจากเทิดชาย (2552)

จากภาพที่ 6-1 กระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องที่ยาวสู่ความยั่งยืนนั้นควรกำหนดทิศทางการพัฒนาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยแหล่งท้องที่ยาวนั้นจะแบ่งเป็นหลายขนาดตั้งแต่ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เช่น ป่าชุมชน วัด พิพิธภัณฑ์ เมือง ภูมิภาค เป็นต้น การพัฒนาแหล่งท้องที่ยาวนั้นจะต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น กล่าวคือ ให้โอกาสชุมชนได้มีสิทธิเลือกกว่าท้องถิ่นของตนเองควรจะเป็นแหล่งท้องที่ยาวหรือไม่ ถ้าชุมชนไม่ต้องการและยินดีกับสิ่งที่พวกเขามีอยู่เดิมแล้ว ก็ไม่ควรพัฒนาการท้องที่ยาวเพราะแหล่งท้องที่ยาวนั้นจะล่มสลายลงในที่สุด เนื่องจากชุมชนถือเป็นด่านแรกที่นักท้องที่ยาวจะได้พบปะ แต่หากชุมชนโดยินดีต้อนรับการท้องที่ยาวก็ควรคำนึงถึงระบบรวมทางการท้องที่ยาว กล่าวคือ ต้องทราบว่าท้องถิ่นของตนเองในปัจจุบันอยู่ในฐานะ “จุดผ่าน” หรือ “จุดหมายปลายทาง” ฐานะทางการท้องที่ยาวที่แตกต่างกันย่อมมีแนวทางในการพัฒนาการท้องที่ยาวที่แตกต่างกัน เพราะโดยส่วนใหญ่เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาการท้องที่ยาวแล้ว การพัฒนานั้นจะมุ่งเน้นที่การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกหรือทรัพยากรการท้องที่ยาวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักเท่าที่ควร

จะเห็นได้ว่า เมื่อชุมชนร่วมกันตัดสินใจว่าจะมีการพัฒนาการท้องที่ยาวเกิดขึ้นในพื้นที่หรือไม่ อีกทั้งมีการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของท้องถิ่นเพื่อกำหนดทิศทางการวางแผนและพัฒนากองท้องที่ยาวแล้ว เท่ากับเป็นการเสริมขีดความสามารถของคนในชุมชนผ่านการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเห็นความสำคัญของข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ปัญหา และกำหนดแผนการพัฒนา เกิดทักษะการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงมีความสามารถในการจัดการความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม จนกระทั่งคนในชุมชนสามารถที่จะคิดได้และทำได้เองก็จะนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการในที่สุด และยังเป็นการพัฒนาที่มีความยั่งยืน (Cohen and Unhoffs, 1980) ดังนั้น การเรียนรู้จึงเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง โดยการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้นั้นจะต้องเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับสมาชิกในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดความเชื่อว่าสามารถทำได้ด้วยตนเองและตระหนักที่จะพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท้องที่ยาวในห้วงเวลาที่ผ่านมา ภาครัฐมีบทบาทหลักในการพัฒนา ศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ตลอดจนเป็นฝ่ายจัดสรรและควบคุมการใช้ทรัพยากร จึงเป็นการพัฒนาที่มาจากระดับบน โดยที่คนในท้องถิ่นที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาแทบไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และจัดการกับความเปลี่ยนแปลงที่ตนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การมีส่วนร่วมจึงเป็นทางเลือกในการพัฒนาที่มีได้หมายถึงเพียงการให้โอกาสประชาชนในการเข้าร่วม (Cohen and Unhoffs, 1976) แต่เป็นการยอมรับและเสริมพลังอำนาจให้กับคนในท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาด้วย

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการการท้องที่ยาว

การมีส่วนร่วม (participation) เป็นหลักการที่สำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาระดับชุมชนในมิติต่าง ๆ และการสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ปัจจุบันการมีส่วนร่วมถือเป็นประเด็นในด้านการบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล โดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของประชาชนเอง ให้ประชาชนได้วิเคราะห์ตนเอง ซึ่งกระบวนการในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาก็จะเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ ตามที่ United Nation (1981) ให้ความหมาย

ของการมีส่วนร่วมไว้ว่า “การที่ทุกคนในชุมชนมีโอกาสเข้าดำเนินการในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนา และรับผลจากการพัฒนาโดยมีลักษณะ ดังนี้ (1) ร่วมดำเนินการพัฒนา (2) ร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินงาน และ (3) ร่วมตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผนและกิจกรรม กระบวนการที่รัฐส่งเสริมและให้โอกาสประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้”

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดกรอบของการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมนี้ ใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่

- 1) การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับได้ของธรรมชาติ ขอบเขตความสามารถของชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
- 2) ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
- 3) ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
- 4) ต้องขึ้นตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว

จากประเด็นดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการคืนอำนาจ (empowerment) ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นและดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา รวมถึงกำหนดอนาคตของประชาชนเอง ซึ่งแต่เดิมการดำเนินนโยบายและการพัฒนามักเป็นลักษณะแบบบนลงล่าง (top down policy) ในลักษณะการสั่งการจากเบื้องบน ส่งผลให้การดำเนินนโยบายและโครงการต่าง ๆ ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชนในท้องถิ่น หรือชุมชนมักจะไม่เข้าใจเหตุผลของภาครัฐจึงไม่ยินยอมปฏิบัติตาม ส่งผลให้การดำเนินโครงการตามนโยบายไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายรูปแบบ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้ (เทิดชาย, 2552)

1. การร่วมกันวางแผน ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมวางแผนจัดการเพื่อเตรียมความพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนร่วมประชุม เสนอแนะ และให้ความคิดเห็นต่อแผนพัฒนาการท่องเที่ยว (หากท้องถิ่นยังไม่มีการท่องเที่ยว แต่ต้องการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันคิดว่า ชุมชนของตนมีจุดเด่นอะไรที่แตกต่างจากชุมชนอื่น มีทรัพยากรท่องเที่ยวใดบ้างที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว) ร่วมบริหารจัดการและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ และราคาสินค้าและบริการให้ได้มาตรฐานร่วมจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว

2. **ร่วมกันปฏิบัติตามแผน** ได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่นต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่วางไว้ตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของแผนที่วางไว้

3. **ร่วมกันใช้ประโยชน์** ได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วยความตระหนักและห่วงแหน จึงต้องแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของอันจะกระตุ้นให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นดำเนินต่อไปอย่างยั่งยืน

4. **ร่วมติดตามและประเมินผล** ได้แก่ การติดตามและประเมินผลเป็นการตรวจสอบและควบคุมให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หากพบปัญหาหรืออุปสรรคก็สามารถแก้ไขได้ทันที่ ซึ่งขั้นตอนนี้อาจพบบทเรียนหรือวิธีการใหม่ ๆ ที่เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไปได้

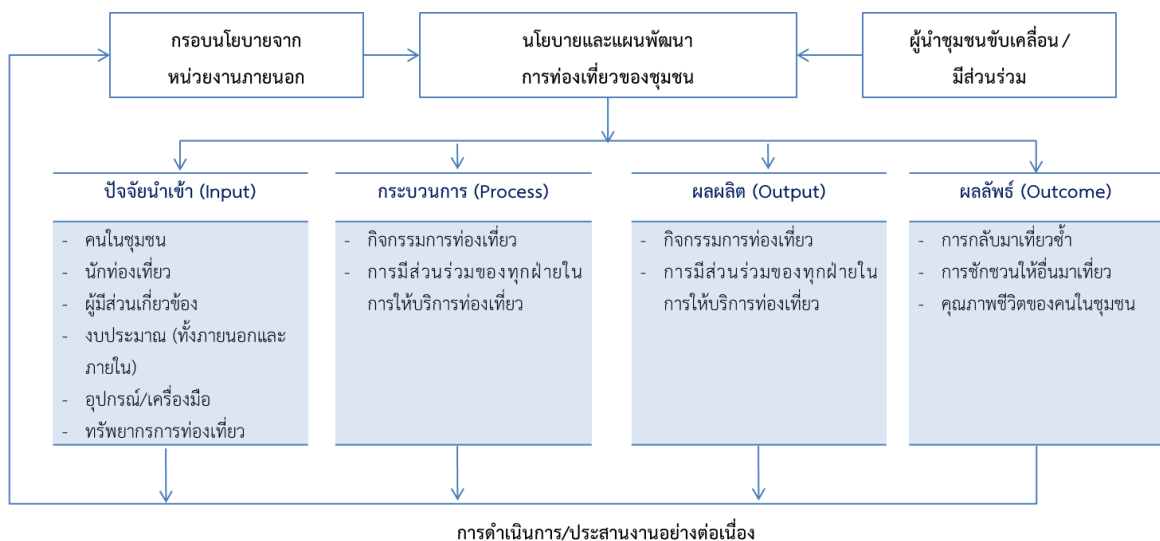
5. **ร่วมบำรุงรักษา** ได้แก่ เมื่อมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้ว จะต้องบำรุงรักษาเพื่อให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ สามารถรองรับนักท่องเที่ยว และมีแรงดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวอย่างยาวนาน

อย่างไรก็ดี ใ้ว่าการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมทุกครั้งจะมีระดับการมีส่วนร่วมในแบบเดียวกันทุกครั้ง บางโครงการหรือกิจกรรมอาจจะมีคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพียงบางส่วนของงานในโครงการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมในการปฏิบัติงานตามแผนงานที่กำหนดไว้แล้ว หรือที่เรียกว่า “การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง” แต่หากคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมตั้งแต่การค้นหาคำปัญหา จนกระทั่งมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องจะถือว่าเป็น “การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากคนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้าใจกระบวนการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม นอกจากจะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนงานแล้วยังช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็อุปสรรคขัดขวางอีกด้วย ส่งผลให้การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมมีผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้น

ระบบและกลไกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

นอกเหนือจากการกำหนดรูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแล้ว การวางระบบและกลไกการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนจะช่วยให้การพัฒนา การท่องเที่ยวสัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้น

ระบบ (system) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยว (ภาพที่ 6-2) ส่วนกลไก (Mechanism) หมายถึง หนทาง วิธีการ หรือแนวทางที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนระบบไปสู่เป้าหมายของนโยบายหรือแผนงานที่กำหนดไว้ กลไกการมีส่วนร่วมมีทั้งที่เป็นแบบเป็นทางการและแบบไม่ เป็นทางการ การมีส่วนร่วมแบบทางการจะหมายถึง “กลไกเชิงสถาบัน” ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรที่มีโครงสร้างรองรับชัดเจน (จะกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนต่อไป) ส่วนการมีส่วนร่วมแบบไม่ เป็นทางการมีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มเฉพาะกิจ (task force) ด้วยความสมัครใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แล้วเสร็จเป็นกรณี ๆ ไป หรือขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา เช่น การรวมตัวกันเพื่อจัดเทศกาลงานประเพณีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น หรือคณะวิจัยที่ ทำการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในพื้นที่นั้น ๆ เป็นต้น

ภาพที่ 6-2 ระบบการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยว

โดยสรุป การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะช่วยให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและช่วยกันสงวนรักษา และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า และยินยอมพร้อมใจที่จะขับเคลื่อนนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้บรรลุผลสำเร็จ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการวางระบบและกลไก การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง โดยเฉพาะ “กลไกเชิงสถาบัน” ที่มีความพร้อมในการเชื่อมโยงทรัพยากร เครือข่ายการพัฒนาการท่องเที่ยวจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน ตลอดจนการจัดการความรู้เพื่อต่อยอดสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูงและดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพได้อย่างเต็มที่

ตัวอย่างการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

ในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น คณะผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง เพื่อให้เกิดการยอมรับและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยได้แบ่งกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน 3 กลุ่มหลัก ดังนี้

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง (primary stakeholder)

คือกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการที่ทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (key stakeholder)

คือกลุ่มผู้มีอำนาจหน้าที่หรือส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลอุดมทรัพย์ สถานีวนวัฒนวิจัยสระแกราช อุทยานแห่งชาติทับลาน คณะวนศาสตร์ และสวนป่าปักธงชัย (แปลงวังน้ำเขียว)

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรองที่เกี่ยวข้อง (secondary stakeholder)

คือกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่หรือได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว แต่ไม่ใช่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่มีส่วนในการกำหนดนโยบายที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมถึง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว และหน่วยงานในระดับนโยบายของจังหวัดนครราชสีมา

โดยได้สร้างกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในแต่ละระดับ ดังนี้

รับรู้ข้อมูล
สร้างความเข้าใจร่วมกัน

จัดประชุมชี้แจงโครงการ โดยเชิญตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานผู้ดูแลพื้นที่ และหน่วยงานส่วนกลางที่เกี่ยวข้อง คุแลนโยบายในการจัดการพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- ให้ข้อมูลแก่ตัวแทนของชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน
- ให้ตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้พิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการพัฒนาการท่องเที่ยว
- รับฟังความคิดเห็นในเบื้องต้นของตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่

จัดประชุมนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้ทราบความก้าวหน้าและ แสดงความคิดเห็นต่อผลการศึกษา

ร่วมศึกษา
สำรวจพื้นที่

ให้ตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมสำรวจพื้นที่ กำหนดจุดที่มีศักยภาพ และประเมินศักยภาพของพื้นที่ร่วมกัน

ร่วมวางแผน
ร่วมพัฒนา

- ให้ตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการร่วมกัน
- กำหนดโครงสร้างองค์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวป่าสงวนแห่งชาติป่า วังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง โดยมีตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วม เป็นกรรมการ
- จากการศึกษาความเต็มใจจ่ายค่าธรรมเนียมในการเข้าร่วมกิจกรรมที่จะ พัฒนาขึ้นในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ตัวแทน ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นกรรมการได้ร่วมกันกำหนดแนว ทางการบริหารจัดการ การแบ่งสัดส่วนผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น

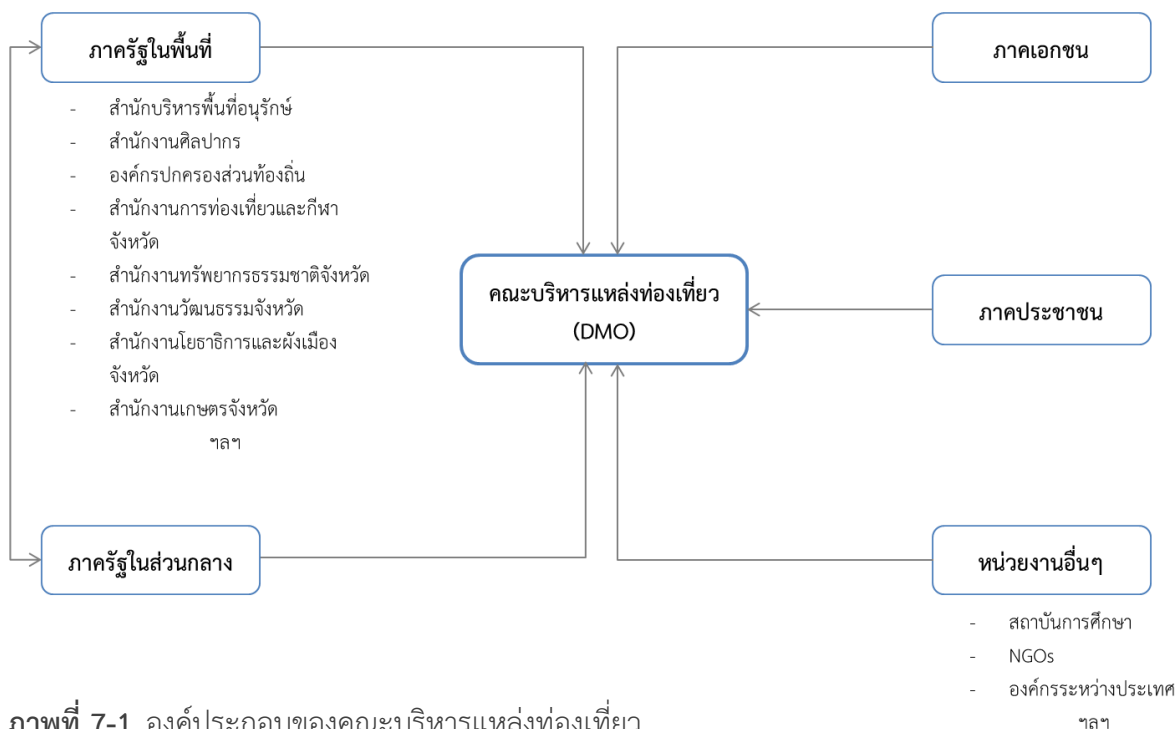
การจัดตั้งองค์กรในการบริหาร และรูปแบบการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยว

ภูริวัจน์ เดชอุ่ม

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ จำเป็นต้องมีการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง เรียกว่า “คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว” (Destination Management Organization : DMO) โดยประกอบไปด้วยผู้แทนจากชุมชนและผู้แทนจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐในพื้นที่ ภาครัฐในส่วนกลาง ภาคเอกชน ภาคประชาชน และหน่วยงานเกี่ยวข้องอื่น ๆ (ภาพที่ 7-1) ทำหน้าที่เป็นแกนนำในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรม/ดำเนินการต่าง ๆ และผลักดันไปสู่การปฏิบัติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงวางแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทั้งในด้านการจัดการสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการตลาด

คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยวอาจจะมีโครงสร้างแตกต่างกันตามประเภท ขนาด และบริบทของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ซึ่งอาจมีโครงสร้างแบบเป็นทางการ มีองค์กรและกลไกเชิงสถาบันรองรับอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ หรือเป็นโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการ โดยมีหน่วยงานหลักเป็นแกนนำในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในลักษณะเครือข่ายหรือเกิดจากการรวมตัวกันด้วยความสมัครใจก็ได้ เช่น การรวมตัวกันเฉพาะกิจเพื่อจัดงานกิจกรรมหรือเทศกาลเพื่อการท่องเที่ยวประจำปี เป็นต้น เมื่อมีการรวมตัวกันจนเกิดความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง ก็สามารถพัฒนาโครงสร้างไปสู่คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยวที่มีโครงสร้างแบบเป็นทางการและมีความถาวรต่อไปในภายหลังก็ได้

ภาพที่ 7-1 องค์ประกอบของคณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยว
ที่มา : กรมการท่องเที่ยว (2558)

แผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

คณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยวมีหน้าที่ในการนำและประสานงานในการบริหารจัดการองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวและร่วมกันจัดทำแผนบริหารจัดการการท่องเที่ยว (Destination Management Plan : DMP) และผลักดันไปสู่การปฏิบัติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของแหล่งท่องเที่ยว ในการวางแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวครอบคลุมภารกิจสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การตลาด 2) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และ 3) การส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เหนือความคาดหมายให้กับนักท่องเที่ยว โดยแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน (กรมการท่องเที่ยว, 2558) ดังนี้

- 1. แผนงานหลัก** คือ การกำหนดนโยบาย แนวทางการปฏิบัติงาน ตลอดจนมาตรการดำเนินงานให้มีขั้นตอนที่สอดคล้องสัมพันธ์กันและนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยว
- 2. วิสัยทัศน์** คือ เป้าหมายสูงสุดหรือสิ่งที่แหล่งท่องเที่ยวปรารถนาจะเป็นหรือต้องการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งที่ดีขึ้นในอนาคตอย่างไรอย่างหนึ่ง
- 3. แผนการเงิน** คือ การวางแผนการเงินของแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนงานหลัก แผนบุคลากร และควรครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอาคาร สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยว

4. แผนบุคลากร คือ แผนในการบริหารและพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับการดำเนินงานเพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

5. องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ปรากฏผลเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ที่พิกัดในแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชน โดยเชื่อมโยงข้อมูลจากการประเมินความต้องการของนักท่องเที่ยว

แผนบริหารจัดการท่องเที่ยวเปรียบเสมือน “ซอฟต์แวร์” ของระบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้ จะต้องอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมเป็นองค์ประกอบสำคัญ กล่าวคือ คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยวจะต้อง (1) ร่วมกันคิดและวางแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว จากนั้น (2) นำแผนไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน โดย (3) บูรณาการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามหลักธรรมาภิบาล และ (4) ร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามผลการดำเนินงานตามแผนเพื่อทราบสถานะปัจจุบันหรือทบทวนปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานและไปสู่การปรับปรุงแก้ไขแผนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ทันสมัยหรือทันต่อสถานการณ์ นอกจากนี้ยังต้อง (5) บำรุงรักษาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพดี พร้อมให้บริการ และสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

รูปแบบการบริหารจัดการ

รูปแบบการบริหารจัดการของคณะบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่หน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนสามารถจัดตั้งขึ้นเพื่อใช้เป็นองค์กรกลางในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่ความพร้อมของบุคลากร วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยวที่ต้องการให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย ดังนี้

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่ท้องถิ่นคุ้นเคยมากที่สุด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นกิจการเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือกิจการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันกัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการเพื่อสร้างรายได้หรือเพื่อพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีทั้งแบบนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล หากเป็นนิติบุคคลจะได้รับการรับรองตามกฎหมายและมีสิทธิได้รับการส่งเสริมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 การยื่นจดวิสาหกิจชุมชนจะต้องเตรียมหลักฐานที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วน เช่น สำเนาเอกสารแสดงวัตถุประสงค์ ระเบียบ หรือข้อบังคับนิติบุคคล บัญชีรายชื่อคณะกรรมการดำเนินงาน มติที่ประชุมให้จดทะเบียน เป็นต้น โดยมอบอำนาจสมาชิกคนใดคนหนึ่งมีอำนาจทำการแทนเพื่อยื่นคำขอ ณ สำนักงานเกษตรประจำอำเภอหรือสถานที่อื่นตามที่อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรประกาศกำหนดไว้

2. สหกรณ์บริการ

สหกรณ์บริการเป็นสหกรณ์ประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 โดยมีประชาชนจำนวนไม่น้อยกว่า 10 คนขึ้นไปที่มีอาชีพอย่างเดียวกันหรือได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเดียวกันมารวมตัวกัน โดยยึดหลักประหยัด การช่วยเหลือตัวเอง และช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพเพื่อให้เกิดความมั่นคงและรักษาอาชีพดั้งเดิมที่ดีให้คงอยู่ต่อไป ยกตัวอย่างเช่น สหกรณ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

3. สมาคม หรือ ชมรม

สมาคมมีความหมายตามมาตรา 78 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งว่า การก่อตั้งสมาคมเพื่อกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะต่อเนื่องร่วมกันและมีใช่เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้มาแบ่งปันกัน ต้องมีข้อบังคับและจดทะเบียนตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ สมาคมที่ได้จดทะเบียนแล้วจะมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามมาตรา 83 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากนี้สมาคมยังอาจจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายอื่น ๆ เช่น พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติการฉาบฉวย พ.ศ. 2517 พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 เป็นต้น ทั้งนี้ หากยังไม่พร้อมที่จะจัดตั้งเป็นสมาคมก็อาจรวมตัวกันในรูปของชมรมภายใต้การบริหารจัดการของสมาคมใดสมาคมหนึ่งก็ได้ เมื่อมีความพร้อมและเข้มแข็งพอสมควร จึงค่อยแยกตัวและจัดตั้งสมาคมในภายหลัง

4. มูลนิธิ

มูลนิธิมีความหมายตามมาตรา 110 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า ทรัพย์สินที่จัดสรรไว้โดยเฉพาะสำหรับวัตถุประสงค์เพื่อการกุศลสาธารณะ การศาสนา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี การศึกษา หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างอื่น โดยมีได้มุ่งหาประโยชน์มาแบ่งปันกันและได้จดทะเบียนตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ และการจัดการทรัพย์สินของมูลนิธิต้องมีใช่เป็นการหาผลประโยชน์เพื่อบุคคลใด นอกจากเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธินั้นเอง ทั้งนี้ มูลนิธิที่ได้จดทะเบียนแล้วจะมีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามมาตรา 122 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวอย่างเช่น มูลนิธิโครงการหลวงที่จัดการท่องเที่ยวในพื้นที่สถานีวิจัยและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในภาคเหนือ เป็นต้น

5. กองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมืองเป็นการจัดตั้งและจดทะเบียนกองทุนหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 โดยพิจารณาจากหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีคุณสมบัติ (1) เป็นหมู่บ้านจัดตั้งใหม่ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2547 ถึง 31 ธันวาคม 2550 และ (2) เป็นหมู่บ้านเดิมตามประกาศกระทรวงมหาดไทยและ

ชุมชนเมืองเดิมตามประกาศคณะกรรมการก่อน 1 กันยายน 2547 ทั้งหมดที่ยังไม่สามารถจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านได้เพื่อให้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนตามนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เงินในกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมืองเป็นเงินทุนหมุนเวียนและเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองด้วยภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันตามวิถีชุมชนและวัฒนธรรมระหว่างกัน ทำให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีความเท่าเทียมกัน จากการอยู่รอดสู่การกินดีและอยู่ดี ตัวอย่างเช่น กลุ่มทะเลหมอกกรุงชิง จังหวัดพังงา ใช้กองทุนหมู่บ้านในการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยง คัดค้นและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ จนได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยเมื่อปี 2551

6. คณะบุคคล ห้างหุ้นส่วนจำกัด และบริษัทจำกัด

คณะบุคคล ห้างหุ้นส่วนจำกัด และบริษัทจำกัด มีลักษณะค่อนข้างไปในทางองค์กรทางธุรกิจที่แสวงหาผลกำไรอย่างชัดเจน องค์กรทั้ง 3 รูปแบบมีลักษณะแตกต่างกันโดยสรุป ดังนี้

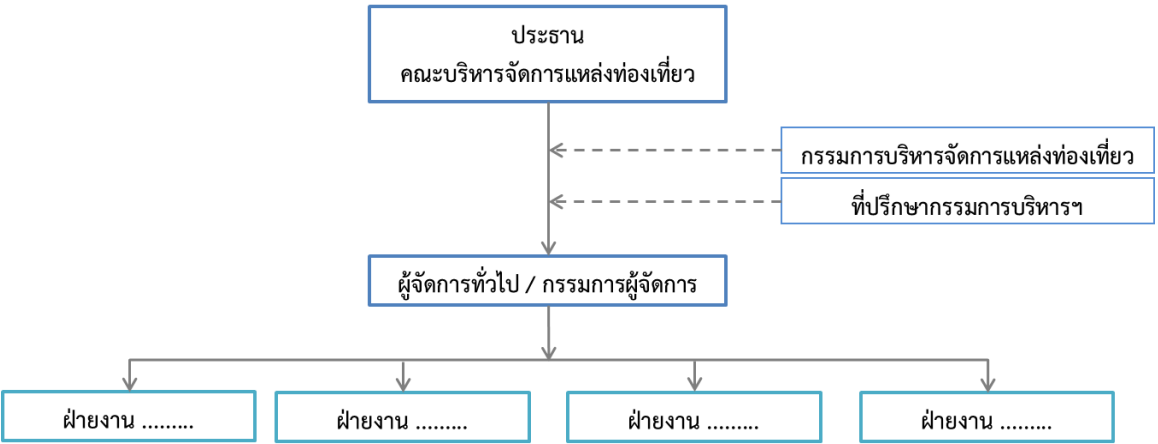
- 1) **คณะบุคคล** หมายถึง บุคคลธรรมดาตั้งแต่ 2 บุคคลขึ้นไปตกลงทำกิจการร่วมกัน โดยไม่มีการแบ่งผลกำไรที่ได้จากการทำกิจการนั้น ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ห้างหุ้นส่วนสามัญ” แต่แตกต่างกันตรงที่ว่าห้างหุ้นส่วนสามัญจะมีการแบ่งผลกำไร ทั้งนี้ หากประกอบธุรกิจด้านการบริการจะต้องยื่นขอจดทะเบียนคณะบุคคลต่อกรมพัฒนาธุรกิจการค้าและขอหมายเลขประจำตัวผู้เสียภาษีจากกรมสรรพากร
- 2) **ห้างหุ้นส่วน** หมายถึง องค์กรธุรกิจที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป รับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินการและจะแบ่งกำไรตามสัดส่วนที่ตกลงกัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยมี 2 ชนิด คือ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล (หสน.) และห้างหุ้นส่วนจำกัด (หจก.) แบบที่คุ้นเคยมากที่สุด คือ ห้างหุ้นส่วนจำกัด (หจก.) ซึ่งประกอบด้วยหุ้นส่วน 2 ประเภท คือ หุ้นส่วนจำกัดความรับผิด และหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิด โดยหุ้นส่วนจำกัดความรับผิดจะไม่มีสิทธิ์เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการ
- 3) **บริษัทจำกัด** หมายถึง องค์กรธุรกิจซึ่งจัดตั้งขึ้นด้วยการแบ่งทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่า ๆ กัน ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงิน ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าหุ้นที่ตนถือ บริษัทจำกัด เป็นบริษัทที่จัดตั้งขึ้นโดยมีบุคคลตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ตกลงเข้าร่วมทุนโดยกำหนดทุนออกเป็นหุ้น รวมถึงกำหนดมูลค่าหุ้นไว้ด้วย ใช้คำนำหน้าว่า “บริษัท” และคำว่า “จำกัด” ต่อท้ายชื่อ ทั้งนี้ การจัดตั้งบริษัทจำกัดจะต้องยื่นขอจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กรมพัฒนาธุรกิจการค้าเช่นเดียวกับการจดทะเบียนจัดตั้งคณะบุคคลและห้างหุ้นส่วนจำกัด

แม้ว่าทั้งสามรูปแบบจะมีลักษณะเป็นองค์กรที่หวังผลกำไรจากการทำดำเนินธุรกิจอย่างชัดเจน แต่ใช้ว่าจะไม่สามารถนำมาใช้กับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ ในปัจจุบัน มีแนวคิด “ธุรกิจเพื่อสังคม” (Social Enterprise : SE) ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาสังคมและ/หรือ สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก เป้าหมายสำคัญที่สุดก็คือผลลัพธ์ทางสังคมที่ดีขึ้นซึ่งสามารถเดินทางไปพร้อม ๆ กับการดำเนินธุรกิจ ตัวอย่างเช่น บริษัท Local Alike จำกัด บริษัท จันทบุรีรักษ์ดี จำกัด

(ผู้บริหารโรงแรมหลวงราชไมตรี จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีหุ้นส่วนเป็นประชาชนทั่วไปที่ต้องการสงวนรักษาบ้านเก่าของหลวงราชไมตรีให้คงอยู่คู่กับชุมชนด้วยการพัฒนาเป็นโรงแรมแบบบูติค พร้อมกับเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี) เป็นต้น

โครงสร้างขององค์กรบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

โครงสร้างขององค์กร (Organizational Structure) หมายถึง สายการบังคับบัญชาและการใช้อำนาจในการควบคุมตามระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้ โครงสร้างจะมีความสลับซับซ้อนหรือไม่ขึ้นอยู่กับขนาดขององค์กรและขอบเขตการดำเนินงาน อีกทั้งต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบตามที่กฎหมายหรือข้อบังคับระบุไว้อีกด้วย โดยมากโครงสร้างขององค์กรบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว มักมีลักษณะ ดังนี้

ภาพที่ 7-2 ตัวอย่างโครงสร้างองค์กรบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม การออกแบบโครงสร้างองค์กรควรพิจารณาให้สอดคล้องกับแผนบริหารจัดการเป็นหลักและไม่ควรออกแบบให้โครงสร้างซับซ้อนเกินไปเพราะจะทำให้ขาดความคล่องตัวและเป็นอุปสรรคในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ องค์กรยังต้องเปิดโอกาสให้ตัวแทนหน่วยงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เช่น ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ตัวแทนหน่วยงานภาคเอกชน ตัวแทนภาคประชาชน ตัวแทนองค์กรพัฒนาภาคเอกชน (NGOs) เป็นต้น ตัวแทนหน่วยงานเหล่านี้จะกลายเป็นภาคีเครือข่ายการพัฒนาหรือ “หุ้นส่วนแห่งความสำเร็จ” ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต หากมีกระบวนการสื่อสารสองทางหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพและความเข้มแข็งของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ องค์กรจะต้องมีแกนนำที่พร้อมทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการแจ้งข่าวสารให้ทุกภาคส่วนรับทราบอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนจัดกิจกรรมพบปะสังสรรค์เพื่อติดตาม ประเมินผลความก้าวหน้า และกระชับสัมพันธภาพเป็นระยะ ๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นหลัก

โดยสรุป การจัดตั้งองค์กรในการบริหารจัดการมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMO) เป็นแกนนำในการระดมความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ด้วยการใช้กลไกการมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิดและวางแผนบริหารจัดการร่วมกัน ลงมือปฏิบัติ จัดสรรทรัพยากรอย่างมีธรรมาภิบาล ร่วมติดตามผลกระทบ และบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน นอกจากนี้ยังต้องมีการสื่อสารสองทางหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างต่อเนื่องเพื่อนำบทเรียนที่ได้รับไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดเพื่อเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สูงขึ้นต่อไป

ตัวอย่างรูปแบบการจัดตั้งองค์กรในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

โดยทั่วไป องค์กรบริหารการท่องเที่ยว (Destination Management Organization : DMO) มีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ องค์กรในรูปแบบที่เป็นทางการจะประกอบด้วย โครงสร้าง ระบบ และกลไกการดำเนินงานที่เป็นโครงสร้างชัดเจน ส่วนองค์กรในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ อาจใช้ในกรณีการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการชั่วคราวหรือการรวมตัวกันแบบเฉพาะกิจเพื่อจัดงาน กิจกรรมประเภทต่าง ๆ ภายในชุมชน องค์กรในรูปแบบนี้ หากมีการรวมตัวกันจนเกิดความเข้มแข็ง ก็อาจจะพัฒนาไปสู่องค์กรในรูปแบบที่เป็นทางการต่อไปได้

จากการศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ในเบื้องต้นมีความคิดเห็นที่เป็นไปในทางเดียวกันว่าจำเป็นต้องมีการพัฒนาองค์กรในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการดำเนินการต่าง ๆ และดำเนินการภายใต้แนวคิด “การประกอบการเชิงสังคม” ที่เน้นการดูแลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวและสามารถสร้างรายได้ควบคู่กัน อีกทั้งยังเป็นการใช้การท่องเที่ยวในการสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

การดำเนินการระยะที่ 1

การจัดตั้ง “วิสาหกิจชุมชน”

ด้วยเหตุผลที่ว่าแต่ละชุมชนมีจุดแข็ง ความถนัด และความเชี่ยวชาญในการผลิตสินค้าและบริการ การท่องเที่ยวแตกต่างกัน ดังนั้น การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นการบ่มเพาะธุรกิจชุมชนและเตรียมความพร้อมในเรื่องการบริหารจัดการสู่การเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ เมื่อวิสาหกิจชุมชนมีความพร้อมในระดับหนึ่งแล้ว ควรพัฒนาต่อยอดไปสู่การสร้าง “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และร่วมมือกันผลิตสินค้าหรือให้บริการการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพในลักษณะห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ทั้งนี้ การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนควรเลือกแบบที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้องค์กรได้รับการรับรองตามกฎหมายและมีสิทธิได้รับการส่งเสริมด้านต่าง ๆ ตามนโยบายของภาครัฐ

การดำเนินการระยะที่ 2

การจัดตั้ง “สหกรณ์บริการการท่องเที่ยว”

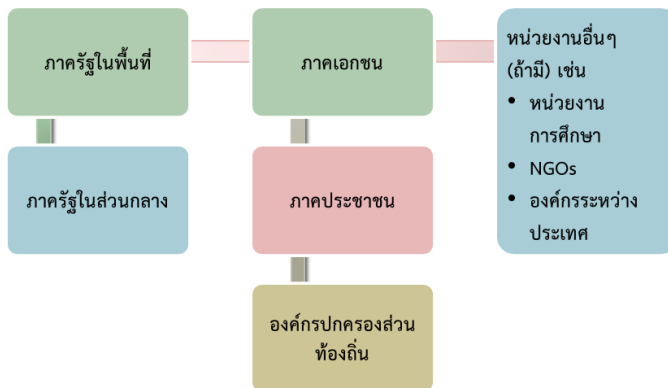
เมื่อวิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งพอสมควรแล้ว และชุมชนมีความพร้อมมากยิ่งขึ้น สามารถจัดตั้งองค์การบริหารการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีโครงสร้างซับซ้อนมากขึ้น สอดคล้องกับขอบเขตการดำเนินงาน และเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยพัฒนารูปแบบและจัดตั้งจากพื้นฐานเดิมที่เป็นเครือข่ายวิสาหกิจ เป็น “สหกรณ์บริการการท่องเที่ยว” โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถถือหุ้นเพื่อเพิ่มทุนและนำมาจัดสรรสำหรับการพัฒนาคุณภาพการบริการภายหลังจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยว รวมถึงแตกแขนงกิจการให้ครอบคลุมความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างครบวงจร เช่น ร้านค้าจัดจำหน่ายผลผลิตและสินค้าสะดวกซื้อ การบริการที่พักแบบโฮมสเตย์ เป็นต้น ทั้งนี้ การจัดตั้งสหกรณ์บริการการท่องเที่ยวจะต้องจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 โดยมีประชาชนจำนวนไม่น้อยกว่า 10 คนขึ้นไปมารวมตัวกัน มีการกำหนดโครงสร้างแบบฝ่ายงานที่ชัดเจน มีการตรวจสอบกิจการอย่างถูกต้องตามหลักวิชาชีพบัญชี และปันผลกลับคืนสู่สมาชิกอย่างเป็นธรรม

โครงสร้างองค์การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวสำหรับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียวและพื้นที่เชื่อมโยงจำเป็นต้องมีกลุ่ม/องค์กร/คณะกรรมการ ที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ (Destination Management Committee)

คณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยประกอบด้วยตัวแทนจาก

- กรมป่าไม้ – สถานีวนวัฒนวิจัยสระแกรซ - ฝ่ายการจัดการป่าสงวน
- กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช – อุทยานแห่งชาติทับลาน
- องค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ – สวนป่าปรงชัย (แปลงวังน้ำเขียว)
- องค์กรบริหารส่วนตำบลอุ่มทราย – ตัวแทนชุมชนท้องถิ่น
- คณะวนศาสตร์
- ตัวแทนของภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (นคทราขสีมา)
- สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครราชสีมา
- ตัวแทนจากวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยววังน้ำเขียว (จากการรวมกลุ่มของผู้ที่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว)

บทบาท/หน้าที่ของคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวสำหรับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

- เป็นแกนนำในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรม/ดำเนินการต่างๆ และผลักดันไปสู่การปฏิบัติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- วางแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีภารกิจที่สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่
  - 1) การตลาด
  - 2) การจัดการสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
  - 3) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมประสบการณ์ที่มีคุณภาพให้แก่นักท่องเที่ยว

การออกแบบ สิ่งอำนวยความสะดวก อย่างยั่งยืน

จิตติวุฒิ ชัยสวัสดิ์อารี

หลักการในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

แนวคิดการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในคู่มือฉบับนี้ ประยุกต์จากกรอบแนวคิดการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ของกรมอุทยานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (US National Parks Service) โดยมีหลักการพื้นฐาน ดังนี้

“The National Park Service will provide visitor and administrative facilities that are necessary, appropriate, and consistent with the conservation of park resources and values. Facilities will be harmonious with park resources, compatible with natural processes, esthetically pleasing, functional, energy-and water-efficient, cost-effective, universally designed, and as welcoming as possible to all segments of the population. NPS facilities and operations will demonstrate environmental leadership by incorporating sustainable practices to the maximum extent practicable in planning, design, siting, construction, and maintenance.”

National Park Service (2006)

- จะต้องมีการดำเนินการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เหมาะสม และช่วยป้องกันรักษาทรัพยากรและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว
- สิ่งอำนวยความสะดวกจะต้องสอดคล้อง กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติและระบบนิเวศในพื้นที่ สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรในการพัฒนาและก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า รวมถึงการประหยัดพลังงาน
- คำนึงถึงการออกแบบตลอดจนบริการสาธารณะต่าง ๆ ให้เป็นมิตรกับผู้ใช้ประโยชน์ทุกกลุ่ม เพื่อให้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสภาพร่างกาย สามารถเข้าถึง และใช้ประโยชน์ได้ โดยสะดวก ปลอดภัย ทันสมัย เป็นธรรม ทัวถึง เท่าเทียม

- สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่จะต้องแสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในทุก ๆ กระบวนการ ใช้ธรรมชาติเป็นแม่แบบในการพัฒนา

จากหลักการพื้นฐานดังกล่าว สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในแต่ละประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวก สรุปได้ดังนี้

การออกแบบโดยภาพรวม

ให้ความสำคัญกับการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาทั้งในและนอกแหล่งท่องเที่ยว และให้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อผู้ใช้ประโยชน์สิ่งอำนวยความสะดวกและผู้มาเยือนอย่างต่อเนื่อง

สิ่งอำนวยความสะดวกประเภทอาคาร

ควรให้ความสำคัญกับเรื่องของแสงสว่าง การถ่ายเทของอากาศ ทิศทางลม และความผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว

ระบบการคมนาคมและการหมุนเวียน (circulation) ภายในแหล่งท่องเที่ยว

ควรให้ความสำคัญกับเส้นทางคมนาคมทางเลือก เช่น ทางจักรยาน ทางเดินเท้า ควบคู่กับระบบถนน-ลานจอดรถที่เป็นมาตรฐาน และระบบป้าย-สัญลักษณ์ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับทิศทางและที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวอย่างชัดเจน

ระบบสาธารณูปโภค

เน้นระบบที่ใช้พลังงานอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ได้แก่ อนุรักษ์น้ำ กำจัดน้ำเสียและของเสียอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงมีการนำของเก่ากลับมาใช้ใหม่

ตัวอย่างแนวคิดในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ กรณีศึกษาโครงการท่องเที่ยวป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

จากรูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวที่ได้กำหนดขึ้นสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง (รายละเอียดในบทที่ 4) ในคู่มือฉบับนี้ได้นำเสนอตัวอย่างแนวคิดการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกหลักในพื้นที่ ได้แก่ ทางเดินเท้าและทางจักรยานในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ที่จอดรถ ป้าย ห้องน้ำ/ห้องสุขา ที่ซ่อนสัตว์ พื้นที่ปิกนิก และลานกางเต็นท์

การออกแบบพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินั้น ได้ใช้หลักการวางผังบริเวณและการออกแบบองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม รวมถึงหลักการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับทรัพยากรทางกายภาพและสุนทรียภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะเฉพาะทางภูมิทัศน์ มุมมองวิวและรายละเอียดต่าง ๆ รวมทั้งการออกแบบและปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ให้สามารถตอบสนองการใช้ประโยชน์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้สูงสุด โดยการกำหนดแนวคิดได้แบ่งตามลักษณะการเข้าไปใช้พื้นที่ผ่านรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ รวมถึงการกำหนดรูปแบบของสถานที่ของสิ่งปลูกสร้าง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

1. การออกแบบทางเดินเท้าและทางจักรยานในแหล่งท่องเที่ยว

ทางเดินเท้าและทางจักรยาน มีความแตกต่างในแง่ลักษณะการใช้งานและความเร็วในการเดินทาง สิ่งที่ต้องคำนึงถึงร่วมกันคือ

- ควรแยกทางเท้าและทางจักรยานออกจากกันเพื่อไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ หรือให้มีความกว้างเพียงพอที่สามารถแยกพื้นที่การใช้งานได้และมีการแบ่งช่องทางให้ชัดเจนหรือมีสิ่งกีดขวางเพื่อแบ่งช่องทาง บริเวณทางแยกควรกำหนดให้ชัดเจนว่าเส้นทางใดเป็นทางหลักเส้นทางใดเป็นทางรอง
- เส้นทางศึกษาธรรมชาติควรกำหนดให้ผ่านจุดที่มีความน่าสนใจหลากหลาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ โดยไม่เกิดความเบื่อหน่าย ทั้งนี้ อาจจัดให้มีจุดนั่งพักผ่อนและชื่นชมความงามของธรรมชาติตามสมควรและหลีกเลี่ยงพื้นที่อันตรายและพื้นที่ที่มีความเปราะบางของระบบนิเวศ เพื่อลดผลกระทบกับสภาพแวดล้อม
- ต้องมีป้ายบอกทาง แผนที่ ข้อมูลจำเป็นต่าง ๆ ตามจุดสำคัญ ๆ เช่นจุดเริ่มต้นเส้นทาง ทางแยกทางเลี้ยว รวมทั้งระหว่างเส้นทางที่มีระยะไกล เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ผู้ใช้เส้นทางและให้ผู้ใช้งานเส้นทางปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสม

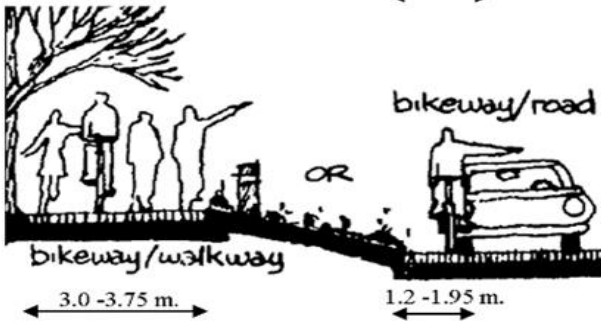
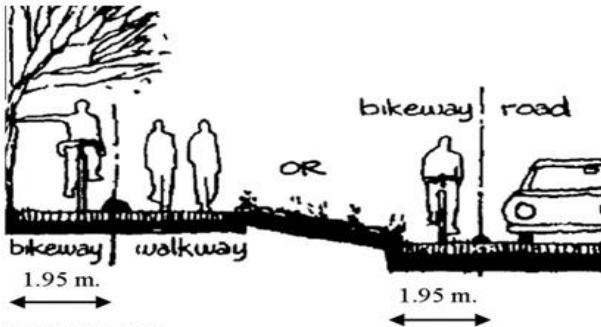
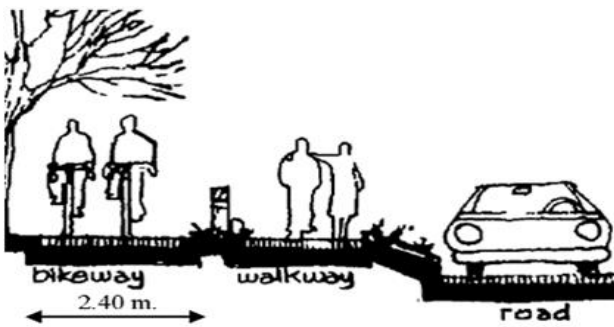
แนวคิดที่สำคัญในการออกแบบทางเดินเท้า

U.S. Army Environmental Command (USAEC) (1981) ได้กำหนดหลักการสำคัญสำหรับทางเดินเท้า ดังนี้

- ทางเดินที่ใช้เชื่อมต่อกิจกรรมควรเป็นระยะทางที่สั้นที่สุดจากต้นทางถึงปลายทาง ยกเว้นเป็นทางศึกษาธรรมชาติที่จะต้องกำหนดเส้นทางที่ให้ความรู้หรือจุดชมวิวต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง
- ขนาดของทางเดินควรให้มีความกว้างเพียงพอกับจำนวนคนที่มาใช้โดยคำนึงถึงจำนวนคนที่มาใช้ในช่วงเวลาธรรมดาเป็นหลัก ทั้งนี้หากอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการจำกัดจำนวนคนขนาดทางเดินอาจออกแบบเพื่อให้รองรับได้ตามจำนวนที่ต้องการเท่านั้นเพื่อควบคุมปริมาณการใช้งาน
- ควรจัดให้ทางเดินผ่านใต้ร่มเงาให้มากที่สุดและสามารถเห็นวิวที่สวยงามมากที่สุด และมีความหลากหลายของภูมิทัศน์
- ควรคำนึงความปลอดภัย เช่น แสงสว่าง พื้นผิวทาง เส้นทาง สิ่งกีดขวาง รวมถึงอันตรายหรืออุบัติเหตุจากการลื่นไถล การตกจากที่สูง

แนวคิดในสำคัญที่เกี่ยวข้องในการออกแบบทางจักรยาน

ในการกำหนดเส้นทางจักรยานมีข้อควรคำนึงพื้นฐานคล้ายคลึงกับการกำหนดเส้นทางเดิน แต่การออกแบบทางจักรยานจะต้องให้ความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการคำนึงถึงเส้นทางขาลงจากทางลาดชันซึ่งจะมีผลต่อความเร็วของจักรยาน นอกจากนี้เส้นทางที่ผ่านบริเวณที่มีผิวเส้นทางอ่อนนุ่ม ล้อรถจะทำให้เกิดหลุมบ่อหรือทิ้งร่องรอยไว้ได้มาก โดยทั่วไปเส้นทางจักรยานควรแยกออกจากทางเดินเท้า และจะต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์หรือข้อปฏิบัติที่ใช้ร่วมกันของนักปั่นจักรยานภายในพื้นที่ให้เป็นไปในทางเดียวกัน (USAEC (1981) ทำการแบ่งทางจักรยานออกเป็น 3 ระดับ ดังภาพที่ 8-1) ทั้งนี้การออกแบบทางจักรยานต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการใช้งานที่ชัดเจน เช่น เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวแบบครอบครัว เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวแบบผจญภัย (ภาพที่ 8-2) เพื่อเป็นการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในการเตรียมตัวทั้งเรื่องร่างกายและจักรยานหรืออุปกรณ์ที่เหมาะสม

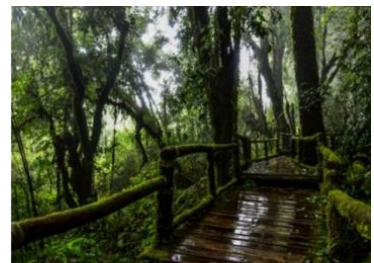
ภาพที่ 8-1 ตัวอย่างทางจักรยานประเภทต่างๆ

ทางจักรยานแบบครอบครัว

ทางจักรยานแบบผจญภัย

ทางเดินศึกษาธรรมชาติ

ภาพที่ 8-2 ตัวอย่างเส้นทางจักรยานท่องเที่ยวและเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

แนวคิดที่สำคัญในการออกแบบทางเดินเท้า

U.S. Army Environmental Command (USAEC) (1981) ได้กำหนดหลักการสำคัญสำหรับทางเดินเท้า ดังนี้

- ทางเดินที่ใช้เชื่อมต่อกิจกรรมควรเป็นระยะทางที่สั้นที่สุดจากต้นทางถึงปลายทาง ยกเว้นเป็นทางศึกษาธรรมชาติที่จะต้องกำหนดเส้นทางที่ให้ความรู้หรือจุดชมวิวต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง
- ขนาดของทางเดินควรให้มีความกว้างเพียงพอกับจำนวนคนที่มาใช้โดยคำนึงถึงจำนวนคนที่มาใช้ในช่วงเวลาธรรมดาเป็นหลัก ทั้งนี้หากอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการจำกัดจำนวนคนขนาดทางเดินอาจออกแบบเพื่อให้รองรับได้ตามจำนวนที่ต้องการเท่านั้นเพื่อควบคุมปริมาณการใช้งาน
- ควรจัดให้ทางเดินผ่านได้ร่มเงาให้มากที่สุดและสามารถเห็นวิวที่สวยงามมากที่สุด และมีความหลากหลายของภูมิทัศน์
- ควรคำนึงความปลอดภัย เช่น แสงสว่าง พื้นผิวทาง เส้นทาง สิ่งกีดขวาง รวมถึงอันตรายหรืออุบัติเหตุจากการลื่นไถล การตกจากที่สูง

แนวคิดในสำคัญที่เกี่ยวข้องในการออกแบบทางจักรยาน

ในการกำหนดเส้นทางจักรยานมีข้อควรคำนึงพื้นฐานคล้ายคลึงกับการกำหนดเส้นทางเดิน แต่การออกแบบทางจักรยานจะต้องให้ความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการคำนึงถึงเส้นทางขาลงจากทางลาดชันซึ่งจะมีผลต่อความเร็วของจักรยาน นอกจากนี้เส้นทางที่ผ่านบริเวณที่มีผิวเส้นทางอ่อนนุ่ม ล้อรถจะทำให้เกิดหลุมบ่อหรือทิ้งร่องรอยไว้ได้มาก โดยทั่วไปเส้นทางจักรยานควรแยกออกจากทางเดินเท้า และจะต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์หรือข้อปฏิบัติที่ใช้ร่วมกันของนักปั่นจักรยานภายในพื้นที่ให้เป็นไปในทางเดียวกัน (USAEC (1981) ทำการแบ่งทางจักรยานออกเป็น 3 ระดับ ดังภาพที่ 8-1) ทั้งนี้การออกแบบทางจักรยานต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการใช้งานที่ชัดเจน เช่น เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวแบบครอบครัว เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวแบบผจญภัย (ภาพที่ 8-2) เพื่อเป็นการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในการเตรียมตัวทั้งเรื่องร่างกายและจักรยานหรืออุปกรณ์ที่เหมาะสม

2. การออกแบบที่จอดรถยนต์

แนวคิดที่สำคัญในการออกแบบที่จอดรถยนต์

การวางผังบริเวณลานจอดรถมีความสำคัญมาก ต้องคำนึงถึงช่วงการใช้สูงสุด (peak) ไว้ด้วย โดยจัดให้มีที่จอดรถสำรองอย่างเพียงพอ ลานจอดรถควรจัดไว้ภายในจุดควบคุมการเข้าออกบริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยว บริเวณใกล้แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่พัก โดยควรจัดให้อยู่ในระยะเดินไปยังจุดต่าง ๆ ได้โดยสะดวก การวางผังที่จอดรถจะต้องตอบสนองต่อสภาพภูมิประเทศเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่น้อยที่สุด รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากรูปโฉมธรรมชาติ (landform) เพื่อช่วยซ่อนพรางที่จอดรถและพาหนะต่าง ๆ ไม่ให้เกิดการรบกวนบรรยากาศของภูมิทัศน์โดยรวม และต้องระมัดระวังในขั้นตอนการก่อสร้างและเลือกใช้วัสดุที่ยอมให้น้ำและอากาศลงสู่รากไม้ได้ เพื่อป้องกันความเสียหายแก่พืชพรรณ

การออกแบบลานจอดรถต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของการระบายน้ำ พื้นที่จอดรถที่มีโครงสร้างของดินสามารถรับน้ำหนักได้ดีพอควร อาจไม่จำเป็นต้องปูผิวลาน เพื่อคงความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ ถ้าจะต้องมีการปรับสภาพพื้นที่จอดรถ ควรปูผิวลานด้วยวัสดุที่กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ ได้แก่ ผิวหญ้า ผิวแผ่นหินหรือแผ่นซีเมนต์เว้นช่องให้หญ้าขึ้นแซม ผิวหินหรือกรวดบดอัดและพื้นคอนกรีต ซึ่งวัสดุที่น้ำซึมผ่านไม่ได้ควรใช้เท่าที่จำเป็น (ภาพที่ 8-3)

ภาพที่ 8-3 ตัวอย่างวัสดุปูผิวพื้นที่จอดรถ

รูปแบบพื้นฐานของที่จอดรถ

ลักษณะของการวางแผนเพื่อจอดรถจะออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศและปริมาณของรถยนต์ โดยสามารถแบ่งรูปแบบผังเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ผังแบบวงปิด ที่จอดรถแนวยาว และ ที่จอดรถแบบลานผืนใหญ่ (ภาพที่ 8-4) (Bell, 2008) ดังนี้

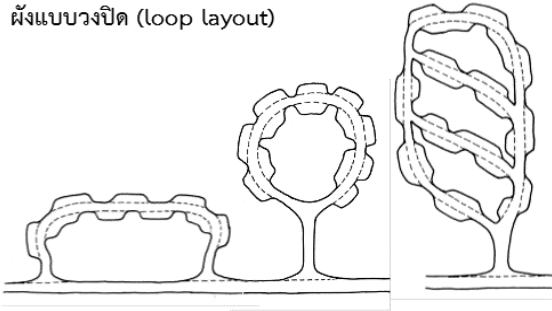
- **ผังแบบวงปิด (loop layout)** ประกอบด้วยถนนวงปิด มีพื้นที่จอดรถแยกเป็นอ่าวอยู่ด้านข้าง ซึ่งอาจจะมีเพียงข้างเดียวหรือสองข้างก็ได้ ข้อดีคือสามารถขยายตัวได้ง่ายและสะดวกกับกรณีที่ต้องการให้มีจุดจอดรถชั่วคราว (drop-off) สำหรับจอดรถขนาดใหญ่ชั่วคราวเพื่อรับส่งผู้โดยสารแล้วจึงเคลื่อนรถไปจอดบริเวณอื่นที่เหมาะสม
- **ที่จอดรถแนวยาว (linear car park)** เหมาะสำหรับพื้นที่ซึ่งมีข้อจำกัดด้านภูมิประเทศ เช่น พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำหรือสันเขา ลักษณะเป็นถนนที่มีการจราจร 2 ทิศทาง มีที่จอดรถตามข้างทางโดยมีที่กั้นรถระหว่างหรือปลายทาง ข้อดีคือสามารถกระจายคนออกไปได้ตามแนวยาว
- **ที่จอดรถแบบลานผืนใหญ่ (area car park)** มีลักษณะเป็นลานผืนใหญ่จึงอาจสร้างผลกระทบได้มาก เช่น การสะสมความร้อน การสะท้อนแสง แต่สามารถรองรับการจอดในพื้นที่ที่มีการหมุนเวียนรถจำนวนมากได้ดี ดูแลความปลอดภัยได้สะดวก สามารถลดปัญหาด้านผลกระทบลงด้วยการแบ่งพื้นที่ด้วยกลุ่มต้นไม้หรือเนินดิน ลานจอดรถสามารถออกแบบให้มีรูปร่างอิสระแทนการใช้รูปร่างเรขาคณิตเพื่อให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมมากขึ้น

ทั้งนี้สามารถผสมผสานรูปแบบที่จอดรถพื้นฐานทั้ง 3 แบบเข้าด้วยกันได้เพื่อความเหมาะสมตามสภาพพื้นที่ โดยมีข้อคำนึงสำคัญคือให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ให้น้อยที่สุดซึ่งจะต้องพิจารณาร่วมกับการเลือกที่ตั้ง สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการออกแบบที่จอดรถคือ การเปิดเส้นทางเดินจากที่จอดรถไปสู่บริเวณที่ต้องการอย่างเหมาะสม ชัดเจน เข้าใจง่าย ลดปัญหาการเดินทางลัดเข้าไปในบริเวณที่ไม่ต้องการให้เข้าถึง

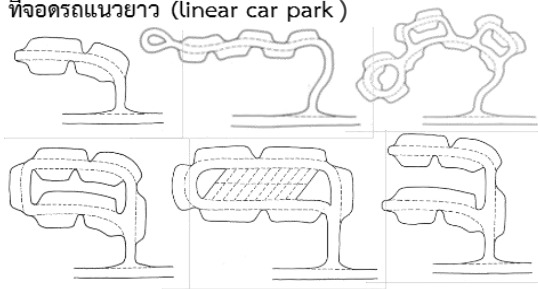
ที่จอดรถต้องคำนึงถึงความปลอดภัยสำหรับคนเดินเท้าอีกด้วย ทั้งการจัดทางเท้าหรือแนวทางเดินที่ลดการขัดแย้งกับเส้นทางพาหนะ หลีกเลี่ยงการสร้างจุดอันตราย รวมถึงการออกแบบสำหรับคนชรา เด็กเล็ก และคนพิการ ที่ต้องใช้รถเข็นหรืออุปกรณ์พิเศษ ควรจัดที่จอดรถเฉพาะให้และจัดให้อยู่ในตำแหน่งใกล้กับกิจกรรมหลัก เช่น ตัวอาคารศูนย์บริการ ห้องน้ำ ทางเข้าจุดชมวิว เป็นต้น รวมไปถึงการจัดให้มีทางลาดในตำแหน่งที่มีการเปลี่ยนระดับ

สำหรับการออกแบบที่จอดรถซึ่งแทรกตัวเข้าไปในกลุ่มต้นไม้ใหญ่ที่มีอยู่เดิมอาจจะต้องมีการตัดต้นไม้บางส่วน ดังนั้นควรมีการสำรวจและพิจารณาคัดเลือกเก็บรักษาต้นที่สมบูรณ์ไว้ พุ่มใบที่ปกคลุมลานจอดรถเป็นประโยชน์ทั้งในแง่ของการพรางตาซ่อนรถและลาน ลดการรบกวนต่อสภาพภูมิทัศน์ธรรมชาติ ให้ร่มเงา ลดแสงสะท้อนและแสงจ้าจากทั้งรถและลาน ทั้งนี้จะต้องมีการดูแลกำจัดกิ่งไม้และต้นไม้ที่ผู้พังเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ โดยใช้โครงสร้างเบา ใต้พุ่มใบไม้ใหญ่อาจช่วยป้องกันปัญหาอุบัติเหตุจากกิ่งหรือลูกไม้ร่วงได้ โดยที่ยังมีพุ่มใบพรางการมองเห็นอยู่

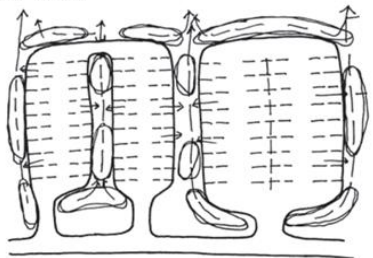
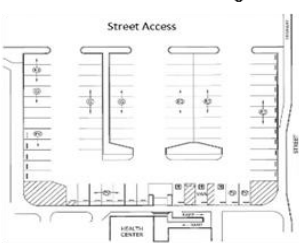
ผังแบบวงปิด (loop layout)

ที่จอดรถแนวยาว (linear car park)

ที่จอดรถแบบลานผืนใหญ่ (area car park)

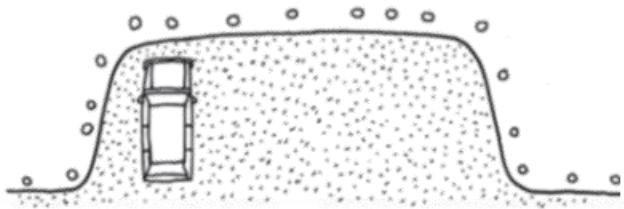
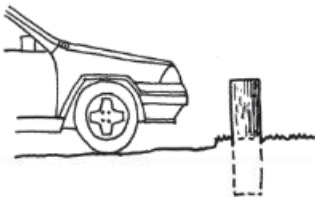
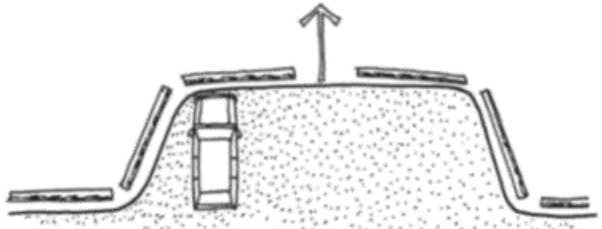
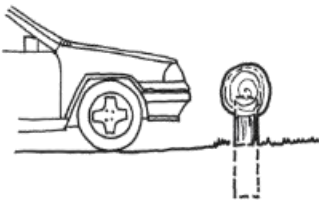
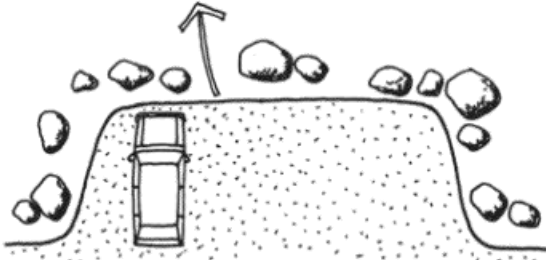
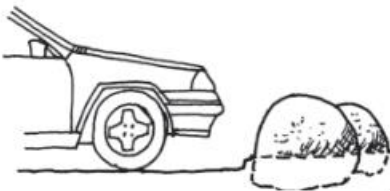
ภาพที่ 8-4 ตัวอย่างรูปแบบพื้นฐานของที่จอดรถ
ที่มา : Bell (2008)

หลักการสังเขปของการจัดที่จอดรถ

การจัดที่จอดรถจะต้องแยกประเภทของที่จอดออกจากกัน เพื่อขจัดความขัดแย้งทางการสัญจร การจัดที่จอดรถควรแยกประเภทของรถยนต์ออกเป็น 3 พวก คือ รถยนต์โดยสารซึ่งมีขนาดใหญ่ ต้องจัดให้มีเนื้อที่เพียงพอ และเลี้ยวเข้าออกโดยง่าย อีกพวกหนึ่งได้แก่รถเก๋ง รถตู้ รถปิกอัพ ซึ่งต้องการขนาดที่จอดใกล้เคียงกัน อาจจัดรวมด้วยกันได้ ประเภทสุดท้าย ได้แก่ รถจักรยานยนต์ ซึ่งต้องการที่จอดรถน้อยกว่ารถสองประเภทแรก จึงควรแยกต่างหาก จำนวนที่จอดรถประเภทนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบหรือลักษณะของการท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและลักษณะการใช้ยานพาหนะของนักท่องเที่ยว (ภาพที่ 8-5 และ 8-6)

ภาพที่ 8-5 ตัวอย่างพื้นที่จอดรถ (green parking)

ภาพที่ 8-6 ตัวอย่างที่หยุดรถจากธรรมชาติ
ที่มา : Bell (2008)

3. การออกแบบป้าย

แนวคิดที่สำคัญที่ในการออกแบบป้าย

ป้ายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารทำความเข้าใจกับผู้มาเยือนที่เข้ามาในพื้นที่เพื่อให้มีการปฏิบัติตนไปในแนวทางเดียวกันและเข้าใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม ปลอดภัย ชนิดของป้ายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว แบ่งได้ดังนี้ (ภาพประกอบ 8-7 ถึง 8-10)

- ป้ายก่อนถึงทางเข้า
- ป้ายทางเข้า เพื่อบอกการเข้าถึง
- ป้ายบอกตำแหน่งต่าง ๆ ภายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ
- ป้ายจราจร ป้ายบอกทิศทาง (directional sign)
- ป้ายบอกชื่อสถานที่เฉพาะจุดในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว
- ป้ายข้อมูลทั่วไป บอกเวลาทำการ กิจกรรม ข้อมูลสิ่งอำนวยความสะดวก เบอร์โทรศัพท์ฉุกเฉิน
- ป้ายเตือนภัย (warning sign)
- ป้ายกฎเกณฑ์ ระเบียบ และข้อปฏิบัติที่ประกาศใช้ร่วมกันในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง (regulatory sign)
- ป้ายสื่อความหมายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

การออกแบบป้ายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งควรให้มีรูปแบบไปในแนวทางเดียวกัน แบบตัวหนังสือและสีที่ใช้ควรเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งพื้นที่ มีการกำหนดจุดไปพร้อมกับขั้นตอนการวางแผนบริเวณให้เหมาะสมกับหน้าที่ของป้ายแต่ละประเภท เช่น ป้ายบอกตำแหน่งและทิศทางควรเริ่มติดตั้งตั้งแต่เมื่อเริ่มเข้ามาในเขตพื้นที่ หรือป้ายข้อมูลรายละเอียดทั่วไปควรติดตั้งเมื่อจอดรถเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นต้น ควรติดตั้งในตำแหน่งที่มองเห็นชัด และเป็นบริเวณที่ผู้ใช้ประโยชน์จำนวนมากผ่าน

การออกแบบป้ายทั้งตัวป้ายและตัวอักษรต้องมีขนาดใหญ่พอให้อ่านได้เข้าใจ โดยเฉพาะป้ายที่ต้องอ่านจากยานพาหนะจะต้องสามารถอ่านได้ด้วยความเร็วเฉลี่ยที่กำหนด ตัวป้ายและข้อความต้องอยู่ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจนไม่กลืนหายไปในการที่สายตารับรู้ โครงสร้างป้ายจะต้องแข็งแรงทนทานต่อสภาพภูมิอากาศและการทำลาย สีของโครงสร้างและพื้นป้ายควรเลือกให้กลมกลืนกับสภาพภูมิทัศน์ ไม่ฉูดฉาดหรือมีการตกแต่งมากเกินไปจนจะทำให้รบกวนการมอง ในขณะที่สีของข้อความควรเลือกสีที่ตัดกับพื้นป้ายเพื่อให้เห็นได้ชัดเจน ตัวอย่างสีที่เหมาะสมสำหรับเป็นสีพื้น เช่น สีน้ำตาลเข้ม สีอิฐ สีเทา สีน้ำเงินเข้ม เป็นต้น ส่วนสีตัวอักษร เช่น สีขาวหรือสีเหลือง เป็นต้น

สำหรับการเลือกวัสดุเพื่อใช้ทำป้ายมีอยู่ 2 แนวทางคือ 1) เลือกวัสดุที่มีความคงทน อายุการใช้งานนานซึ่งมักจะมีต้นทุนสูง เช่น คอนกรีต ไม้เนื้อแข็ง และโลหะ เป็นต้น หรือ 2) เลือกวัสดุราคาถูก ง่ายต่อการเปลี่ยนหรือติดตั้งใหม่ ส่วนใหญ่จะมีอายุการใช้งานสั้น เช่น ไม้ไผ่ ไม้อัด และกระดาษ เป็นต้น อย่างไรก็ตามควรเน้นความเรียบง่าย ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในพื้นที่ เพื่อความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ และเพื่อให้ง่ายต่อการซ่อมแซมและบำรุงรักษา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณและระยะเวลาที่ต้องการใช้ประโยชน์

ข้อความในป้าย

ในการออกแบบและจัดทำป้ายมีวัตถุประสงค์เพื่อการสื่อสารข้อมูลกับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ซึ่งมีสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการออกแบบการสื่อสารข้อมูลดังนี้

ข้อความ (message) ควรมีลักษณะดังนี้

- ง่าย กระชับ ตรงประเด็นที่ต้องการสื่อ
- การใช้สัญลักษณ์สากล รูปภาพ แผนภาพ แผนผัง และแผนที่ ทำให้รับรู้ได้เร็วกว่าการสื่อด้วยอักษร
- เส้นและตัวอักษรต้องชัดเจน ในกรณีของแผนที่ ควรแสดงด้วยมาตราส่วนที่เหมาะสม เช่น มาตราส่วน 1: 50,000, 1: 25,000, 1: 10,000 สำหรับพื้นที่ขนาดใหญ่ และ 1: 5,000, 1: 2,500 หรือ 1: 1,250 สำหรับพื้นที่ขนาดเล็กลงมา
- การแสดงภาพภูมิประเทศเพื่อสื่อข้อมูลในลักษณะ 3 มิติ สื่อให้เข้าใจได้ง่ายกว่าแผนที่ภูมิศาสตร์ 2 มิติ

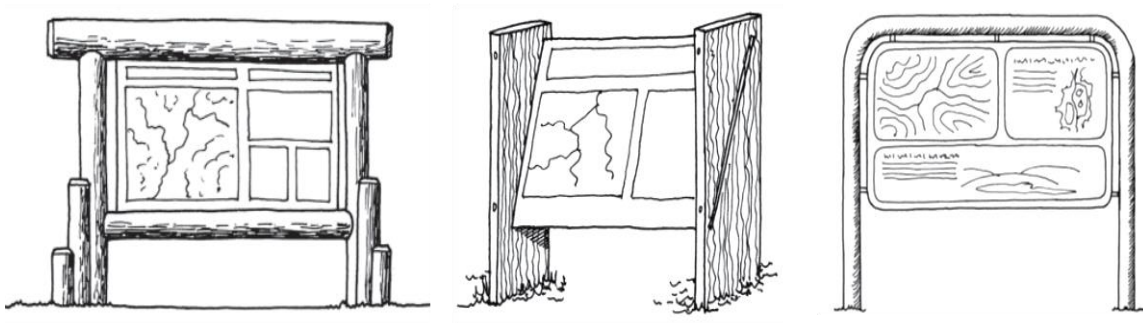
สื่อ (media) โดยทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวมีการสื่อสารข้อมูลกับนักท่องเที่ยวด้วย วิธีการหลัก

2 วิธี คือ

- แผ่นพับ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถพกติดตัวไปได้ตลอด แต่ต้องมีการจัดทำใหม่อยู่เสมอ
- ป้าย ซึ่งถูกติดตั้งตามจุดต่าง ๆ ในพื้นที่ตามแต่วัตถุประสงค์ของป้ายแต่ละชนิด

โครงสร้างของสื่อหรือป้าย (sign structure) ควรมีลักษณะดังนี้

- โครงสร้างควรมีความทนทาน ดูแลรักษาง่าย สะดวกในการติดตั้ง
- ขนาดและความสูงของโครงสร้างเหมาะสมกับผู้ใช้ทุกกลุ่ม ดังนั้นในกรณีที่ต้องการสื่อให้กลุ่มคนพิการนั่งรถเข็นหรือเด็ก ระดับของป้ายจะต้องไม่สูงเกินไป
- ตัวอย่างโครงสร้างป้ายที่ใช้โดยทั่วไปที่แนะนำในการทำป้ายมีดังนี้
  - หินก่อ โดยมีแผ่นข้อมูลติดตั้งอยู่บนหินหรือแกะข้อความลงบนเนื้อหิน
  - คอนกรีตหรือคอนกรีตเสริมเหล็ก อาจใช้ในลักษณะเสาสำเร็จรูปหรือแท่นหล่อ
  - ไม้ สามารถนำมาประกอบเป็นโครงสร้างได้หลายรูปแบบ ทั้งเป็นเสาเดี่ยว เสาคู่ เป็นแผ่นไม้ตั้งขึ้น การสร้างเป็นซุ้มศาลาล้อมป้าย หรือใช้ไม้ประกอบกับวัสดุอื่น ๆ
  - โลหะ อาจเป็นท่อเหล็ก เหล็กกล่องเคลือบสีหรือเหล็กฉาก ฯลฯ อาจนำมาตัดหรือประกอบกันเป็นโครงสร้าง
  - โครงสร้างอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นวัสดุที่มีเฉพาะในท้องถิ่น
  - โครงสร้างผสมผสาน ซึ่งได้จากการนำวัสดุหลายชนิดมาประกอบกัน

ที่มา: Bell (2008)

ภาพที่ 8-7 โครงสร้างของป้ายแบบต่าง ๆ

ภาพที่ 8-8 ตัวอย่างป้ายหน้าทางเข้า และป้ายบอกชื่อสถานที่เฉพาะจุดในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ป้ายให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในพื้นที่ นำเสนอในรูปแบบของตัวหนังสือจะทำให้พื้นที่ในการนำเสนอมากกว่าการใช้สัญลักษณ์

ที่มา: Bell (2008)

ป้ายให้ข้อมูลบริเวณทางเข้าอุทยานแห่งชาติ Rocky Mountain

ป้ายสื่อความหมายในอุทยานแห่งชาติ Yellowstone

ป้ายสื่อความหมายในอุทยานแห่งชาติ Rocky Mountain

ป้ายขอความร่วมมือนักท่องเที่ยวไม่ให้เดินออกนอกเส้นทาง
อุทยานแห่งชาติ Rocky Mountain, USA

ป้ายให้ข้อมูล บริเวณทางเข้าบ่อน้ำร้อน
Kamado Jigoku, Beppu, Japan

ป้ายสื่อความหมาย
Pergamon, Acropolis, Turkey

ภาพที่ 8-9 ตัวอย่างป้ายห้าม และป้ายสื่อความหมายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 8-10 ตัวอย่างป้ายบอกตำแหน่งและทิศทาง

4. การออกแบบห้องน้ำ ห้องสุขา

แนวคิดในสำคัญที่เกี่ยวข้องในการออกแบบห้องน้ำ ห้องสุขา

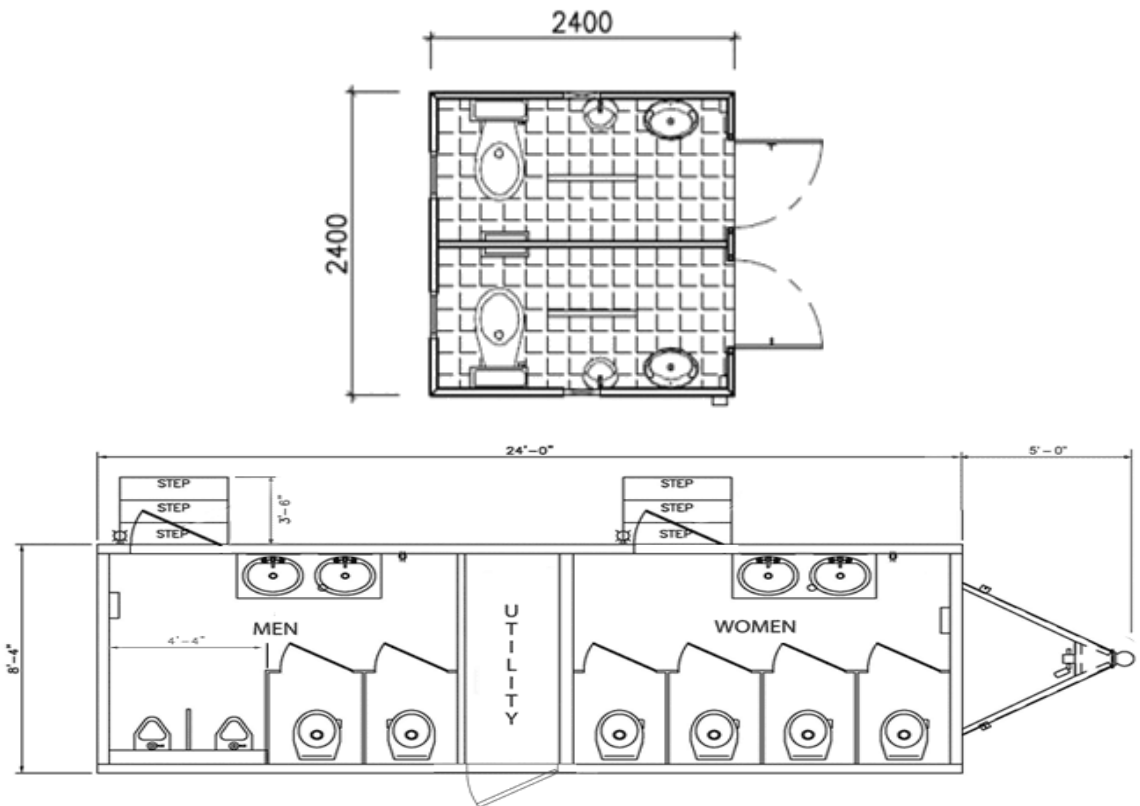
การมีห้องน้ำและห้องสุขาอาจก่อให้เกิดปัญหาทางมลภาวะทั้งเรื่องกลิ่นและการมองเห็น นอกจากนี้ยังมีภาระด้านการดูแลรักษาและการกำจัดสิ่งปฏิกูล ดังนั้นการจัดบริการห้องน้ำและห้องสุขาควรพิจารณาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

- **ตำแหน่งและลักษณะของบริเวณ (location and character of the area)** ในบริเวณทางไกลในพื้นที่ป่าซึ่งควรมีผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์ให้น้อยที่สุด ดังนั้นห้องสุขาอาจเป็นสิ่งแปลกปลอมและทำลายบรรยากาศลงได้ แต่ถ้าหากบริเวณดังกล่าวมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากซึ่งอาจก่อให้เกิดมลภาวะจากการขับถ่ายก็อาจพิจารณาให้มีห้องสุขาขึ้นแต่จะต้องมีการออกแบบแก้ไขปัญหาคืออื่น ๆ ให้บรรเทาลง
- **จำนวนผู้ใช้บริการ** โดยเฉพาะช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ หากเป็นบริเวณที่มีผู้ใช้จำนวนมากอาจจำเป็นต้องจัดบริการห้องน้ำและห้องสุขาเพื่อสุขอนามัยที่ดี
- **ระยะเวลาการใช้พื้นที่** หากเป็นบริเวณที่ผู้ใช้ส่วนใหญ่มาเพื่อใช้เวลาเพียงช่วงสั้น ๆ เช่น เดินเล่นโดยใช้เวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง อาจจะไม่จำเป็นต้องจัดห้องสุขาในบริเวณนั้นได้

- **ระยะทางการเดินทาง** หากนักท่องเที่ยวที่ต้องเดินทางมาจากที่อื่นเป็นระยะไกลจุดที่มาถึงจำเป็นต้องมีบริการไว้รองรับ เช่น บริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แต่ถ้าหากเป็นบริเวณในพื้นที่เดียวกัน นักท่องเที่ยวเดินทางมาจากบริเวณใกล้เคียงซึ่งมีบริการห้องสุขาอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องจัดให้มีบริการเพิ่มอีก
- **พื้นที่ที่มีบริการอาหารและเครื่องดื่ม** นักท่องเที่ยวมีความต้องการใช้บริการห้องสุขา

ข้อพิจารณาในการวางตำแหน่งสุขา

- ควรอยู่ในตำแหน่งใต้ลม
- มีการซ่อนพรางตาเพื่อไม่ให้เป็นสิ่งแปลกปลอมทำลายบรรยากาศ แต่ไม่หลบซ่อนจนเป็นมุมอับซึ่งอาจก่อให้เกิดอาชญากรรมได้
- เข้าถึงได้สะดวกสำหรับผู้ใช้ทุกกลุ่ม
- กลมกลืนกับพื้นที่

ภาพที่ 8-12 ตัวอย่างห้องน้ำ ห้องสุขา (toilet cabins/portable toilet cabins)

5. การออกแบบที่ซ่อนส้วม

แนวคิดที่สำคัญในการออกแบบที่ซ่อนส้วม

นักท่องเที่ยวจำนวนมากชื่นชอบและมักจะตื่นเต้นเมื่อได้เห็นสัตว์ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัตว์ป่าในสภาพพื้นที่ธรรมชาติ การจัดวางตำแหน่งและจัดการวิธีการชมสัตว์ที่ดีจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาชีวิตสัตว์ป่าโดยไม่เกิดการรบกวนหรือก่อให้เกิดอันตรายทั้งกับสัตว์และตัวนักท่องเที่ยวเอง การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมมีความจำเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การออกแบบที่ซ่อนส้วม ทางเดินเท้าที่นำนักท่องเที่ยวเข้าไป ที่จอดรถที่เหมาะสม และห้องสุขา โดยที่องค์ประกอบทั้งหมดจะต้องไม่สร้างปัญหากับการดำรงชีวิตของสัตว์ในพื้นที่ การเข้าถึงที่ซ่อนส้วมจะต้องมีการซ่อนให้พ้นจากการมองเห็นของสัตว์ด้วยสภาพพื้นที่ เช่น เนินดิน สันเขา หรือซ่อนด้วยกลุ่มพืชพรรณที่หนาแน่น หรืออาจจะใช้รั้วช่วยในการซ่อนการเข้าถึงของนักท่องเที่ยว (ภาพประกอบ 8-13 ถึง 8-15)

ข้อพิจารณาในการออกแบบตัวที่ซ่อนส้วม คือ

- ออกแบบให้มีความกลมกลืนกับพื้นที่ ไม่แปลกปลอม
- ควรออกแบบที่ซ่อนส้วมให้มีช่องส่องดูสัตว์หลายระดับสำหรับกลุ่มผู้ใช้ที่แตกต่างกัน

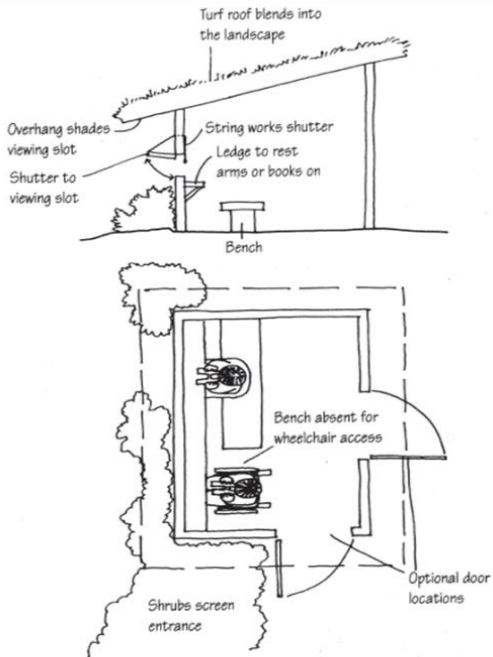
- ควรวางตำแหน่งและหันทิศทางการส่องดูสัตว์ให้ดวงอาทิตย์อ้อมด้านหลังเพื่อประโยชน์ในการถ่ายรูปและลดปัญหาแสงสะท้อนจากเลนส์
- ภายในอาคารควรมีแสงสว่างน้อยเพื่อไม่ให้เป็นที่สังเกตเห็น
- ควรมีข้อมูลให้ความรู้อยู่ภายใน

ภาพที่ 8-13 ตัวอย่างที่ซ่อนส่องสัตว์

ภาพที่ 8-14 องค์ประกอบและผัง (lay out) ที่ซ่อนส่องสัตว์

การออกแบบที่ซ่อนสัตว์อย่างง่ายที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้พิการและผู้สูงอายุได้ใช้ประโยชน์

ที่มา: Bell (2008)

ภาพที่ 8-15 ตัวอย่างองค์ประกอบและการจัดวางที่ซ่อนสัตว์

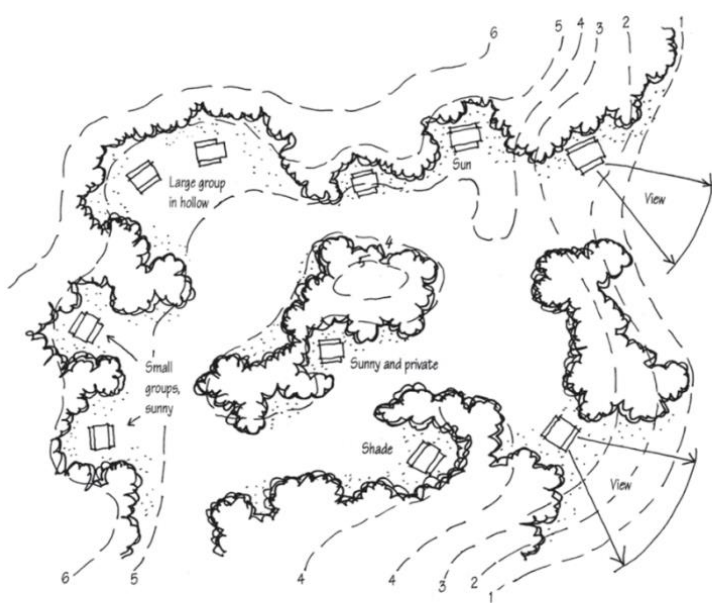
6. การออกแบบพื้นที่ปิกนิก (picnic area)

พื้นที่ปิกนิกเป็นอีกบริเวณหนึ่งที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถจัดไว้สำหรับผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยว บริเวณนี้มักจัดให้อยู่ในตำแหน่งที่มีภูมิทัศน์สวยงาม อยู่ในบริเวณที่มีสภาพพื้นที่ที่มีความลาดชันต่ำ การเข้าถึงสะดวกสำหรับทุกกลุ่มผู้ใช้ และมักอยู่ใกล้กับที่จอดรถเพื่อสะดวกในการขนอุปกรณ์ต่าง ๆ และอาหาร ในบริเวณควรจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น คือ ที่ทิ้งขยะที่พอเพียง และกระจายไปตามบริเวณต่าง ๆ ห้องน้ำ-ห้องสุขา อีกทั้งในประเทศไทยซึ่งมีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น แสงแดดจัดตลอดปีร่มเงาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องคำนึงถึงซึ่งอาจเป็นร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่ หรือจากโครงสร้างขนาดเล็กประเภทซุ้มศาลา ทั้งนี้การจัดวางสิ่งก่อสร้างลงไปในพื้นที่ควรวางตำแหน่งสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ รวมกลุ่มไว้ให้ใกล้กับที่จอดรถ เพื่อรวมสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นไว้ด้วยกันแทนที่จะกระจายสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นไปรบกวนภูมิทัศน์ธรรมชาติที่อยู่ลึกเข้าไป (Bell, 2008) ซึ่งการจัดพื้นที่ในลักษณะนี้จะทำให้ผู้ที่ต้องการอยู่ในสภาพธรรมชาติที่ห่างไกลจากกิจกรรมมนุษย์มีทางเลือกได้มากขึ้น

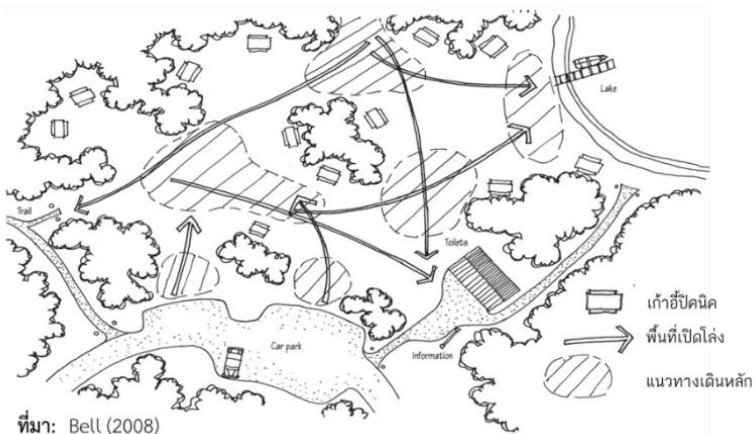
การจัดพื้นที่ปิกนิกจะต้องคำนึงถึงพฤติกรรมการใช้พื้นที่เปิดโล่งของมนุษย์เป็นหลัก คนส่วนใหญ่เมื่อแรกเข้าไปในพื้นที่เปิดโล่งบริเวณหนึ่ง ๆ จะพยายามจับจองพื้นที่บริเวณขอบ (edge) ก่อน เช่น ขอบชายน้ำ พื้นที่ติดพุ่มไม้ หรือพื้นที่ติดต้นไม้ใหญ่ นักท่องเที่ยวกลุ่มต่อมาจะหาพื้นที่ทำนองเดียวกัน แต่ห่างจากกลุ่มก่อนหน้า จนเมื่อพื้นที่ตามขอบถูกจับจองจนหมด กลุ่มที่มาทีหลังจะเริ่มใช้วิธีจับจองที่ว่างตรงกลางที่ห่างจากกลุ่มอื่น ๆ พฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญกับพื้นที่ส่วนบุคคล (personal space) อย่างไรก็ดีตามด้วยพื้นฐานที่ต่างกันของผู้ที่เข้ามาในพื้นที่จะเห็นได้ว่า บางคนต้องการความเป็นส่วนตัวสูงชอบที่จะอยู่โดดเดี่ยวแยกจากผู้อื่น ในขณะที่บางคนต้องการพื้นที่ส่วนตัวแคบกว่าเนื่องจากความต้องการที่จะใกล้ชิดกับคนอื่น ๆ มากกว่า ดังนั้นการจัดพื้นที่เปิดโล่งเพื่อให้คนได้เข้าไปใช้งานควรจะต้องคำนึงถึงความหลากหลายของพฤติกรรมผู้ใช้ด้วยเช่นกัน (Bell, 2008) การสร้างความหลากหลายดังกล่าวในพื้นที่ปิกนิกอาจเกิดจากการออกแบบองค์ประกอบเพิ่มเติม เช่น การจัดการกับกลุ่มพรรณพืช สร้างพื้นที่ปิดล้อมเป็นบางส่วน การจัดให้มีพื้นที่ได้เงาไม้ การจัดวางซุ้มศาลา การเปิดมุมมอง และการจัดพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่สำหรับคนกลุ่มใหญ่ เป็นต้น (ภาพที่ 8-16 ถึง 8-18)

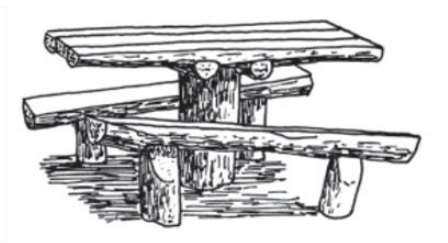
ภาพที่ 8-16 ตัวอย่างพื้นที่ปิกนิก

ในการวางโต๊ะปิกนิกจะยึดพื้นที่บริเวณร่ม
ไม่เป็นหลัก ให้ความรู้สึกเป็นส่วนตัว ซึ่ง
เป็นการให้ความสำคัญกับพื้นที่ส่วนบุคคล
โดยจัดวางพื้นที่ทั้งส่วนเปิดโล่งและอยู่ใน
ร่มเพื่อสร้างทางเลือกให้กับผู้ประกอบ
กิจกรรม นอกจากนี้ยังเน้นการเปิดมุมมอง
ให้เห็นวิวธรรมชาติ

ภาพที่ 8-17 การวางผังบริเวณพื้นที่ปิกนิก

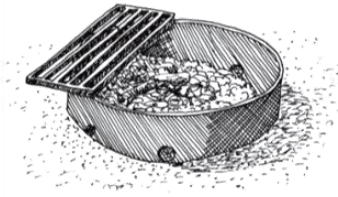

ตัวอย่างสิ่งอำนวยความสะดวก
ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในพื้นที่

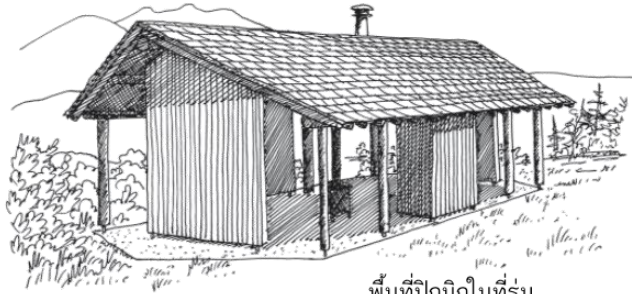
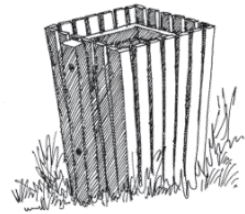

ที่มา: Bell (2008)

พื้นที่ก่อไฟ

ถังขยะ

พื้นที่ปิกนิกในที่ร่ม

ภาพที่ 8-18 องค์ประกอบอื่น ๆ ในพื้นที่ปิกนิก

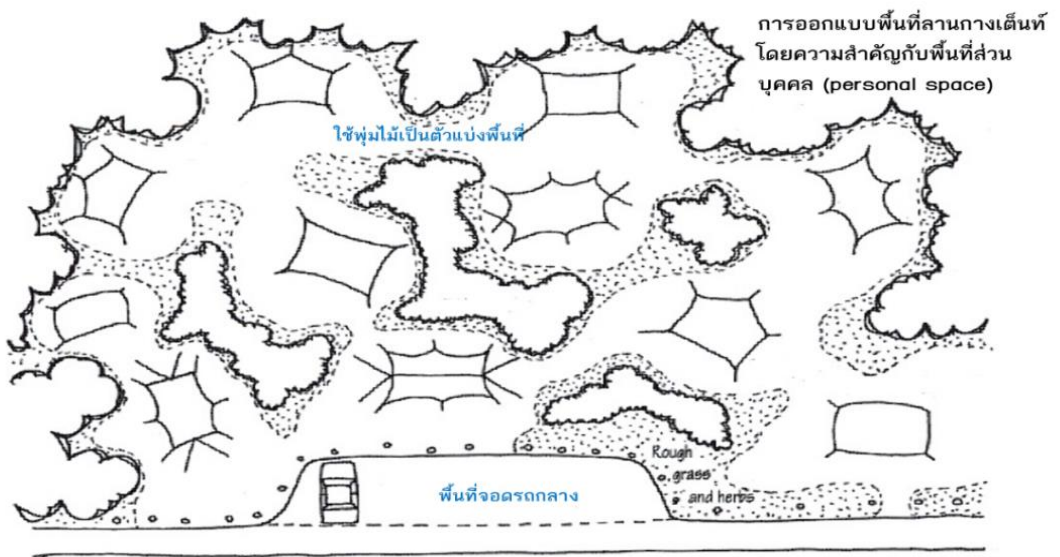
7. การออกแบบลานกางเต็นท์ (Campground)

ข้อพิจารณาในการเลือกพื้นที่

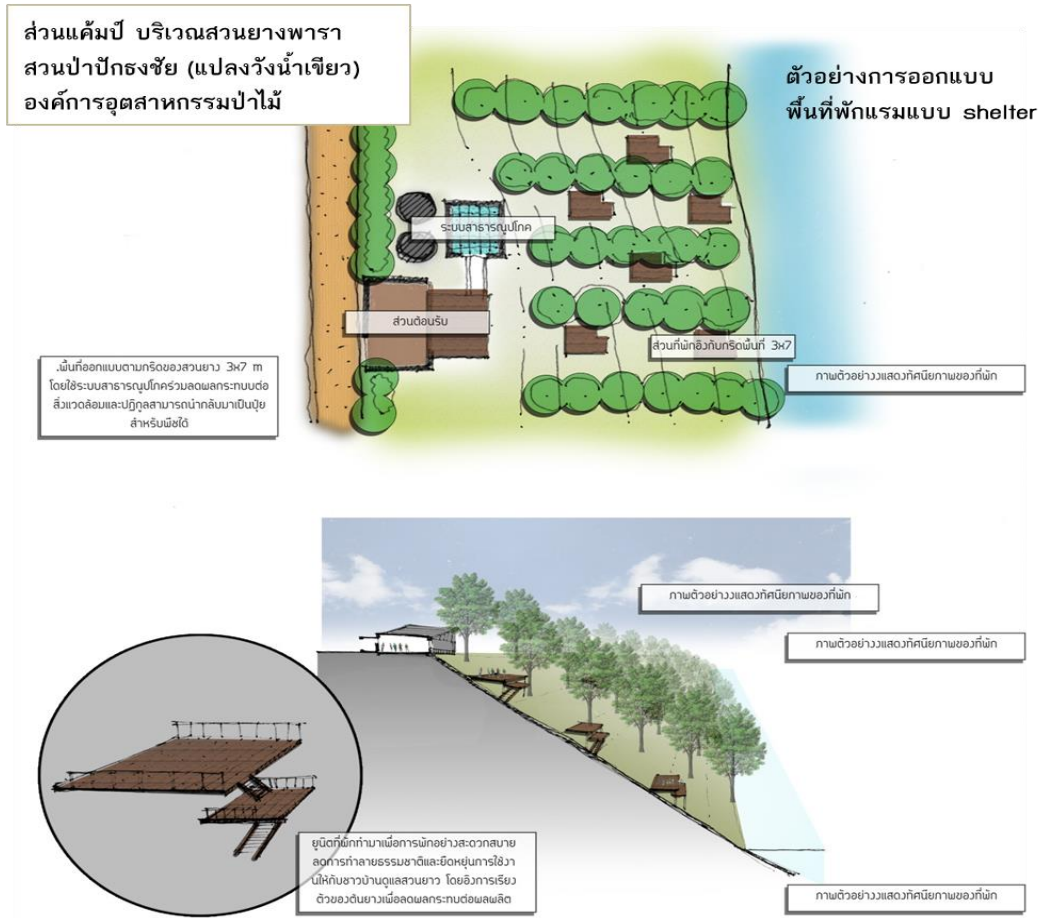
- ควรเป็นพื้นที่ราบที่ไม่มีก้อนหินหรือตอไม้ เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อความสบายในการพักผ่อน และนักท่องเที่ยวอาจจะเสี่ยงต่อการได้รับบาดเจ็บจากการถูกทิ่มแทงหลัง
- ต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่มีความเสี่ยงต่อแมลงมีพิษและสัตว์เลื้อยคลานมีพิษ
- ไม่ควรเลือกบริเวณที่มีลักษณะคล้าย “แอ่งกระทะ” เพราะหากเกิดฝนตก น้ำจะไหลลงมาท่วมเต็นท์ได้ ควรเลือกจุดที่เป็นเนินดิน แต่ก็ต้องระวังว่าเนินดินนั้น ๆ ไม่ใช่พื้นที่ซึ่งเป็นแนวที่น้ำไหลผ่าน
- ไม่ควรเป็นบริเวณทางเดินของสัตว์ เพราะตามธรรมชาติ สัตว์ส่วนใหญ่มักใช้เส้นทางนั้นออกหากินในเวลากลางคืนสามารถสังเกตง่าย ๆ โดยสำรวจดูว่าบริเวณรอบ ๆ ตั้งอยู่ใกล้กับหนองบึงที่มีร่องรอยการปรากฏของสัตว์หรือไม่ เช่น รอยตีน
- โครงสร้างดินต้องมีความคงทนต่อการเหยียบย่ำ ไม่เสี่ยงต่อการพังทลายที่รุนแรง การระบายน้ำดี

แนวคิดการออกแบบ

- กำหนดบริเวณให้ห่างจากถนนพอสมควรเพื่อป้องกันการรบกวนจากเสียงยานพาหนะ
- การจัดทางเข้าออก ถ้าเป็นไปได้ควรกำหนดทางเข้าออกเพียงทางเดียว เพื่อง่ายต่อการจัดการ
- ในการออกแบบลานกางเต็นท์สำหรับการพักผ่อนเป็นกลุ่ม (unit campground) สามารถใช้ต้นไม้เป็นตัวกั้นแบ่งระหว่างกลุ่ม จัดวางตำแหน่งให้มองเห็นกันน้อยที่สุด
- จัดให้มีลานจอดรถรวมในบริเวณที่เข้าถึงสะดวก และสำหรับลานกางเต็นท์สำหรับการพักผ่อนเป็นกลุ่มสามารถออกแบบพื้นที่จอดรถเฉพาะแคมป์แต่ละกลุ่ม

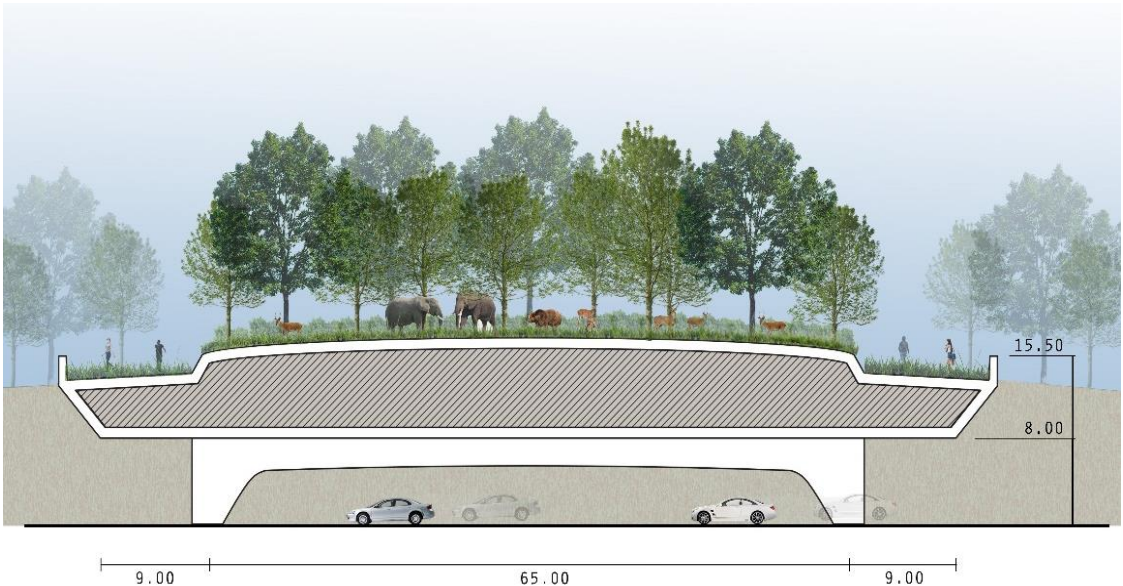
ภาพที่ 8-19 ตัวอย่างพื้นที่ลานกางเต็นท์

ภาพที่ 8-20 ตัวอย่างการออกแบบพื้นที่กางเต็นท์ ในพื้นที่สวนยางพารา สวนป่าปักษ์ธงชัย (แปลงวังน้ำเขียว) องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

ที่มา : แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

แนวทางการออกแบบแนวเชื่อมต่อสัตว์ป่า บริเวณทางหลวงหมายเลข 304

ที่มา : แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

ส่วนที่ 3

การประเมิน

และการจัดการผลกระทบ

การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จากการท่องเที่ยว

สมหมาย อุดมวิทิต และ แสงสรรค์ ภูมิสถาน

การพัฒนาการท่องเที่ยวมุ่งหวังที่ต้องการพัฒนาชุมชน และสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน โดยอาศัยฐานทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวจากประสบการณ์ที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่าเมื่อมีการพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมประเภทหนึ่งย่อมส่งผลกระทบทั้งภายในชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น จะมีทั้งผลกระทบทางด้านบวกและผลกระทบทางด้านลบ ไม่ว่าจะเป็น การสร้างงานหรือสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชุมชน การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของคนในท้องถิ่น เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนให้แก่ชุมชน และเป็นไปอย่างมีคุณภาพ จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนอย่างแท้จริง อันจะนำซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม โดยรายละเอียดของการประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมมีแนวทางในการประเมินดังนี้

ความหมายและแนวคิดของผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่อยู่บนพื้นฐานของการบริโภคทรัพยากร ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งถึงแม้ว่ารูปแบบของการบริโภคทรัพยากรการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งจะอยู่ในรูปของ Non-consumptive use ซึ่งหมายถึงการบริโภคที่ทรัพยากรยังคงอยู่ ไม่หมดไปใช้ได้ต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบการบริโภคทรัพยากรดังกล่าว ก็ก่อให้เกิดของเสียและมลพิษ รวมไปถึงผลกระทบในรูปแบบต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผลกระทบทางการท่องเที่ยวสามารถอธิบายความหมายโดยภาพรวมได้ว่าเป็น “การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยว หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง” ผลกระทบดังกล่าวสามารถเป็นได้ทั้งทางบวก (เป็นประโยชน์) หรือทางลบ (ก่อให้เกิดโทษ) ซึ่งการมองให้เป็น “บวก” หรือ “ลบ” นั้น ขึ้นอยู่กับผู้มองแต่ละคนว่าจะมีทัศนคติต่อการท่องเที่ยวอย่างไร เช่น

- ผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนจากการสร้างโรงแรม
- ในมุมมองทางบวกกิจกรรมดังกล่าวนำมาซึ่งการสร้างงาน ตั้งแต่กระบวนการก่อสร้างโรงแรม จนถึงเป็นเจ้าหน้าที่ พนักงาน ที่ทำงานในโรงแรมนั้น
- ผลกระทบต่อระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวจากการสร้างทางเดิน (boardwalk) ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
- ในมุมมองทางบวก การสร้างทางเดินเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถควบคุมไม่ให้นักท่องเที่ยวเดินออกนอกเส้นทาง เป็นการช่วยลดผลกระทบต่อระบบนิเวศจากการเหยียบย่ำ แต่อย่างไรก็ตามการสร้างทางเดินเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว ผลที่ตามมาอาจทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในด้านอื่น ๆ ตามมา เช่น เสียง ขยะ ความแออัด มลพิษจากยานพาหนะ การปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ เป็นต้น

เป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยว โดยหลักการพื้นฐานแล้วต้องจัดการให้เกิดผลในทางบวกหรือเกิดประโยชน์สูงสุด และในขณะเดียวกันต้องควบคุมผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นให้ปรากฏน้อยที่สุด ดังนั้นต้องมีการประเมินผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบ รวมถึงการประมวลความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ก่อนที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในอนาคต

ประเภทของผลกระทบจากการท่องเที่ยว

จากงานวิจัยและรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นถึงการตื่นตัวในเรื่องของผลกระทบจากการท่องเที่ยวในวงกว้าง ไม่เพียงแต่เฉพาะในกลุ่มของนักวิชาการเท่านั้น ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ปรากฏในพื้นที่ที่ถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลาย ๆ แห่ง ถูกนำเสนอในหลายรูปแบบ แตกต่างกันไป ซึ่งผลกระทบดังกล่าว สามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม หลัก ๆ ได้แก่ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และผลกระทบต่อสังคม-วัฒนธรรม (Kreag, 2001 ; Mason, 2003 ; แสงสรรค์ และคณะ, 2558) โดยตัวอย่างลักษณะผลกระทบแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบทางด้านบวก	ผลกระทบทางด้านลบ
- การสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน อันเนื่องมาจากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาจับจ่ายใช้สอยรายได้ในการซื้อสินค้าและบริการท่องเที่ยวภายในชุมชน - การกระตุ้นให้เกิดการผลิตด้านอื่น ๆ ของชุมชนในท้องถิ่น ผ่านทางการตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว - สร้างรายได้ให้ภาครัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะจากภาษีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว - ส่งเสริมการลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมถึงการลงทุนในธุรกิจบริการอื่น ๆ - เพิ่มรายรับจากเงินตราต่างประเทศ	- การที่มีรายได้เป็นฤดูกาล เนื่องจากชุมชนจะมีการพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งลักษณะของรายได้จากการท่องเที่ยวนั้นจะมีลักษณะเป็นฤดูกาลซึ่งก่อให้เกิดปัญหารายได้ที่ไม่สม่ำเสมอเกิดขึ้น - การเพิ่มสูงขึ้นของราคาและค่าครองชีพในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวภายในชุมชน ย่อมส่งผลต่อความต้องการสินค้าและบริการภายในชุมชนมากขึ้น เป็นเหตุให้ผู้ประกอบการมีโอกาสเพิ่มราคาสินค้าและบริการให้สูงขึ้น เกิดภาวะเงินเฟ้อภายในชุมชน และทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นตามมาด้วย รวมถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดจากการนำเข้าสินค้า (เช่น อาหาร และเครื่องดื่มบางประเภท) และ แรงงานจากต่างประเทศ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เกิดการสูญเสียรายได้ออกนอกประเทศ - ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยว - การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมในท้องถิ่น - รายได้และอาชีพที่ขึ้นกับฤดูกาลท่องเที่ยว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสังคม

ผลกระทบทางด้านบวก	ผลกระทบทางด้านลบ
- การพัฒนาความเจริญทางสังคมแก่ชุมชน เนื่องจากการให้บริการการท่องเที่ยวภายในชุมชน จำเป็นต้องมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว อันเป็นการสร้างความเจริญให้แก่สังคมในชุมชน - การยกระดับมาตรฐานการครองชีพในชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของชุมชนทำให้ประชาชนมีรายได้และอำนาจซื้อมากขึ้น ส่งผลให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของชุมชนให้ดีขึ้น - การก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน เนื่องจากการร่วมมือในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้คงอยู่ เกิดความเข้มแข็งของชุมชน กระตุ้นความภูมิใจและความรักถิ่นฐาน - การป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวภายในชุมชนจะเป็นการสร้างอาชีพและการจ้างงานในชุมชน ทำให้ประชาชนภายในท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานที่อื่น - ก่อให้เกิดการฟื้นคืนของศิลปะ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิม - ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่าง รวมถึงช่วยเผยแพร่เอกลักษณ์ของประเทศ และชุมชน	- การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมในชุมชน เนื่องจากการเมื่อมีการท่องเที่ยวในชุมชนอาจเป็นสาเหตุให้ชุมชนเกิดความชื่นชมและลอกเลียนแบบนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมที่มีมาแต่ดั้งเดิม - เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมและภาษาถิ่น ดั้งเดิมวัฒนธรรม ประเพณี ถูกเปลี่ยนเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว - การย้ายถิ่นเข้ามาของคนภายนอกชุมชน อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชน ได้ก่อให้เกิดแรงดึงดูดใจในประชาชนในชุมชนอื่น ๆ เข้ามาหางานทำ และอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายให้แก่ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว - การทำลายศิลปวัตถุของชุมชนในท้องถิ่นโดยที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เนื่องจากไม่รู้คุณค่าของศิลปวัตถุต่าง ๆ เช่น การขีดเขียนบนศิลปวัตถุ หรือการขโมยศิลปวัตถุต่าง ๆ - สร้างปัญหาสังคม เช่น เกิดปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติดที่มากับนักท่องเที่ยว การค้าประเวณี การพนัน รวมถึงการนำเข้าสู่สิ่งผิดกฎหมายต่าง ๆ ของหนีภาษี - การอพยพเข้าของคนต่างถิ่น - เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมและภาษาถิ่น ดั้งเดิมวัฒนธรรมประเพณี ถูกเปลี่ยนเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบทางด้านบวก	ผลกระทบทางด้านลบ
- การช่วยรักษาสีเขียวของชุมชนอันเนื่องมาจากการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นฐานทรัพยากรในการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น - การก่อให้เกิดประโยชน์ในการร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว - ก่อให้เกิดความต้องการในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เกิดโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว - การท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกระตุ้นจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น - การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ ส่วนหนึ่งจัดสรรเพื่อนำมาใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ - ช่วยให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น กิจกรรมการปลูกป่า เป็นต้น - เกิดการปรับปรุงและพัฒนาสภาพภูมิทัศน์และกายภาพให้ดีขึ้น - มีการปรับปรุงแก้ไข มาตรการ ระเบียบตลอดจนกฎหมายต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว	- ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางลบต่อระบบนิเวศในพื้นที่ (ecological impacts) ได้แก่ ผลกระทบต่อพืชพรรณ - ผลกระทบต่อสัตว์ป่า ผลกระทบต่อคุณภาพน้ำและผลกระทบต่อดิน - การก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมทางด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหามลพิษ ผ่านทางการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวมากเกินไป การเกิดปัญหามลพิษ อากาศเป็นพิษ น้ำเน่าเสีย หรือการปลูกสร้างอาคารที่บดบังทัศนียภาพอันสวยงามของชุมชน - ทัศนียภาพ (visually pollution) ซึ่งอาจเกิดจากสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ในพื้นที่ธรรมชาติ ป้ายโฆษณาที่มากเกิดความจำป็น การติดตั้งในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม - การสูญเสียพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว - การรบกวนพื้นที่ธรรมชาติอันเกิดจากการไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมธรรมชาติ - การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและใช้ประโยชน์จากที่ดินในแนวทางที่ไม่เหมาะสม - การก่อให้เกิดปัญหาความไม่เพียงพอของสาธารณูปโภคภายในชุมชน อันเนื่องมาจากการนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นภายในชุมชนส่งผลให้มีการเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ เป็นต้น

ตัวอย่างการประเมินผลกระทบทางด้านการท่องเที่ยว

จากแนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ได้นำเสนอ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อคัดเลือกตัวชี้วัดที่แสดงถึงผลกระทบอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวว่ามีความคุ้มค่าในการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นหรือไม่ ซึ่งจะจำแนกเป็นการประเมินผลประโยชน์และต้นทุนทางด้านการเงิน และการประเมินผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังที่แสดงไว้เป็นตัวอย่าง โดยอาศัยข้อมูลจากแผนงานวิจัยการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การประเมินประโยชน์และต้นทุนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวทางด้านการเงิน

การประเมินประโยชน์และต้นทุนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนในครั้งนี้ได้วิเคราะห์เฉพาะในส่วนทางด้านการเงินเท่านั้น ซึ่งในส่วนของการประเมินมีการดำเนินงานดังนี้

1) ประโยชน์ทางด้านการเงินจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

ประโยชน์ทางด้านการเงินที่เห็นได้ชัดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในตัวอย่างครั้งนี้วัดจากรายได้จากการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสในการเข้ามาใช้จ่ายใช้สอยอันเนื่องมาจากการเข้ามาท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวงที่ได้พัฒนาขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ยังได้มีการพัฒนา การวัดประโยชน์ในส่วนนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดในการวัดความเต็มใจจ่ายเพื่อการท่องเที่ยวภายใต้เหตุการณ์สมมติ (Contingent Valuation Method : CVM) โดยมูลค่าความเต็มใจจ่ายเพื่อการท่องเที่ยวนี้จะตัวเลขประมาณการค่าใช้จ่ายในการเข้ามาท่องเที่ยวหรือร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้พัฒนาขึ้นในชุมชน (ในกรณีตัวอย่างนี้จะพิจารณาเฉพาะค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้พัฒนาขึ้นเท่านั้น ไม่ได้รวมถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร ที่พัก)

การประเมินความเต็มใจจ่ายในส่วนนี้จะอาศัยการเก็บข้อมูลจากการสอบถามนักท่องเที่ยวเป้าหมาย โดยให้นักท่องเที่ยวพิจารณาถึงมูลค่าความเต็มใจจ่ายที่กำหนดขึ้นเป็นค่าธรรมเนียมในการเข้าร่วมกิจกรรมและให้แสดงความคิดเห็นว่ามีความเต็มใจที่จะจ่ายในราคาดังกล่าวหรือไม่ ซึ่งจะทำให้เราสามารถทราบได้ถึงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีความเต็มใจจ่าย ณ ระดับราคาต่าง ๆ ดังที่แสดงในตารางที่ 9-1

ตารางที่ 9-1 ความเต็มใจจ่ายเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาขึ้นในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

ค่าธรรมเนียมในการเข้าร่วมกิจกรรม (บาท)	จำนวนผู้ยินดีที่จะจ่าย (คน)	จำนวนตัวอย่างทั้งหมด (คน)	สัดส่วนของผู้ยินดีที่จะจ่าย
250	96	259	0.37
500	68	259	0.26
750	44	259	0.17
1,000	40	259	0.15

จากนั้น เราสามารถนำเอาสัดส่วนของผู้ที่ยินดีที่จะจ่ายค่าธรรมเนียมดังกล่าว มาประมาณการจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีความเต็มใจจ่ายในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยอาศัยจำนวนนักท่องเที่ยวในภายในอำเภอเมือง และอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ปี 2556 ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น 1,141,190 คน (กรมการท่องเที่ยว, 2558) มาใช้เพื่อคาดประมาณจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะมาท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ดังแสดงในตารางที่ 9-2

ตารางที่ 9-2 ประมาณการจำนวนนักท่องเที่ยว ณ ระดับค่าธรรมเนียมต่างกัน

ค่าธรรมเนียมสมมติ (บาท)	สัดส่วนของผู้ยินดีที่จะจ่าย	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)
250	0.37	422,240
500	0.26	296,709
750	0.17	194,002
1,000	0.15	171,179

สุดท้าย จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ประมาณได้ จะนำไปสู่การประมาณการรายรับหรือรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ได้ดังแสดงในตารางที่ 9-3 ซึ่งในส่วนนี้จะประโยชน์ทางการเงินหรือรายได้ที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

ตารางที่ 9-3 ประมาณการรายรับจากค่าธรรมเนียม ณ ระดับค่าธรรมเนียมต่างกัน

ค่าธรรมเนียมสมมติ (บาท)	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)	การประมาณการรายรับ (บาท)
250	422,240	105,560,000
500	296,709	148,354,500
750	194,002	145,501,500
1,000	171,179	171,179,000

2) การประเมินต้นทุนทางการเงินจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง ในครั้งนี้ ต้นทุนทางการเงินที่สำคัญในส่วนใหญ่เกิดการค่าลงทุนก่อสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็น และการปรับปรุงอาคารและภูมิทัศน์ โดยรอบซึ่งต้นทุนทั้งหมดสามารถจำแนกตามลักษณะการลงทุนได้ดังนี้

ตารางที่ 9-4 ประมาณการลงทุนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

ประเภท สิ่งก่อสร้าง	รายการ	พื้นที่	หน่วย	ราคาต่อ หน่วย	รวม
ส่วนพื้นที่ศูนย์รวมพันธุ์ไม้ป่าเฉลิมพระเกียรติ ร.9					
ระยะที่ 1	งานปรับปรุงภูมิทัศน์ ที่จอดรถ	7,250	ตร.ม.	500	3,625,000
ระยะที่ 1	งานก่อสร้างอาคารศูนย์ข้อมูล นักท่องเที่ยว	150	ตร.ม.	9,000	1,350,000
ระยะที่ 1	งานก่อสร้างอาคารศูนย์กิจกรรม ชุมชน	780	ตร.ม.	10,000	7,800,000
ระยะที่ 1	งานก่อสร้างห้องน้ำรวม	50	ตร.ม.	12,000	600,000
ระยะที่ 1	งานปรับปรุงศาลา 8 เหลี่ยม ก่อสร้าง ระเปียง	400	ตร.ม.	7,500	3,000,000
	รวม				16,375,000

ตารางที่ 9-4 (ต่อ)

ประเภท สิ่งก่อสร้าง	รายการ	พื้นที่	หน่วย	ราคาต่อ หน่วย	รวม
ส่วนพื้นที่สามแยกส่วนใต้					
ระยะที่ 2	งานปรับปรุงภูมิทัศน์	450	ตร.ม.	500	225,000
ระยะที่ 2	งานก่อสร้างศาลา	30	ตร.ม.	9,000	270,000
	รวม				495,000
ส่วนพื้นที่ลานทางเดินที่					
ระยะที่ 2	งานก่อสร้างอาคารต้อนรับและ ห้องน้ำ	60	ตร.ม.	12,000	720,000
ระยะที่ 2	งานก่อสร้างระปียงทางเดินที่ 10 ชุด	120	ตร.ม.	5,000	600,000
ระยะที่ 2	ทางเดินเชื่อม	40	ตร.ม.	3,500	140,000
	รวม				1,460,000
ส่วนทางจักรยาน					
ระยะที่ 1	เส้นทางจักรยานแบบระดับเดียวกับ ถนน	9	กม.	2,000,000	18,000,000
ระยะที่ 1	เส้นทางจักรยานแบบยกกระดืบ	6	กม.	5,000,000	30,000,000
	รวม				48,000,000
ส่วนทางข้ามสัตว์					
ระยะที่ 3	ทางข้ามสัตว์แบบ Over-pass	5,400	ตร.ม.	40,000	216,000,000
ระยะที่ 2	ทางข้ามสัตว์แบบ Under-pass	625	ตร.ม.	2,500	1,562,500
	รวม				217,562,500

ตารางที่ 9-4 (ต่อ)

ประเภท สิ่งก่อสร้าง	รายการ	พื้นที่	หน่วย	ราคาต่อ หน่วย	รวม
ป้ายสื่อความหมาย					
ระยะที่ 1	ป้ายจุดสื่อความหมาย ขนาดใหญ่	40	ชุด	5,000	200,000
ระยะที่ 1	ป้ายจุดสื่อความหมาย ขนาดเล็ก	10	ชุด	2,500	25,000
ระยะที่ 1	ป้ายบอกทาง	100	ชุด	2,500	250,000
	รวม				475,000
	รวมการลงทุนทั้งหมด				284,367,500
	ค่า Factor F=1.924			ราคาสุทธิ	339,079,807

ดังนั้น จากการประเมินผลประโยชน์และต้นทุนทางการเงินอย่างง่ายดังที่ได้นำเสนอไว้ หากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง และสามารถทำให้การท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี ย่อมทำให้เกิดความคุ้มค่าในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น ทั้งเนื่องจาก หากมีการเก็บค่าธรรมเนียมขั้นต่ำที่ 250 บาทต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้พัฒนาขึ้น ประมาณว่าจะก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนชนท้องถิ่นประมาณปีละ 105.5 ล้านบาท ในขณะที่ต้นทุนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนรวมทั้งหมดประมาณ 339 ล้านบาท

2. การประเมินผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ในการประเมินผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ครั้งนี้ เป็นการประเมินผลกระทบในเชิงคุณภาพ ด้วยการสอบถามถึงความคิดเห็นหรือความตระหนักต่อผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

การประเมินผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมในส่วนนี้จะได้อาศัยการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยว ทั้งทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาจมีแนวคำถามและให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ระบุถึงระดับผลกระทบที่ทั้งทางด้านบวกและทางด้านลบอาจจะเกิดขึ้นภายในชุมชน ตัวอย่างดังแสดงไว้ในตารางที่ 9-4 และตารางที่ 9-5

ตารางที่ 9-5 ผลกระทบทางด้านลบที่อาจเกิดขึ้นจากพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง

รายการผลกระทบ	ระดับผลกระทบ					รวม ^{1/}	คะแนนเฉลี่ย	ระดับผลกระทบ ^{2/}
	ไม่กังวล	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด		
	(0)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)		
ผลกระทบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม								
1. ปัญหาขยะ (คน) 0 48 15 14 22 58 157 3.17 ค่อนข้างมาก	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)		
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)		
2. ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า (คน) 0 68 25 25 23 15 156 2.31 ปานกลาง	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)		
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)		
3. ปัญหาการสูญเสียพันธุ์ของพืช/สัตว์หายากในพื้นที่ (คน) 0 67 32 21 15 21 156 2.30 ปานกลาง	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)		
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)		
4. อื่นๆ เช่น การลักลอบตัดไม้ (คน) 156 0 0 0 1 0 157 0.03 ไม่กังวล	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)		
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)		
ผลกระทบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาพรวม							1.95	ค่อนข้างน้อย
ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ								
1. ปัญหาเรื่องการค้าขายได้ (คน) 0 100 21 8 12 15 156 1.85 ค่อนข้างน้อย	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)		
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)		
2. ปัญหาความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้ที่เพิ่มขึ้น (คน) 0 65 40 19 17 14 155 2.19 ค่อนข้างน้อย	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)		
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)		
3. ปัญหาราคาสินค้าอุปโภคบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้น (คน) 0 45 31 20 19 41 156 2.87 ปานกลาง	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)		
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)		
ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจในภาพรวม							2.30	ปานกลาง

ตารางที่ 9-5 (ต่อ)

รายการผลกระทบ	ระดับผลกระทบ					รวม ^{1/}	คะแนนเฉลี่ย	ระดับผลกระทบ ^{2/}
	ไม่กังวล	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด		
	(0)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)		
ผลกระทบทางด้านสังคม								
1. ปัญหาแหล่งวัสดุของเยาวชน	(คน) 0	75 (47.80)	16 (10.20)	19 (12.10)	23 (14.60)	24 (15.30)	157 (100.00)	ปานกลาง
2. ปัญหาลักขโมย	(คน) 0	86 (54.80)	17 (10.80)	15 (9.60)	20 (12.70)	19 (12.10)	157 (100.00)	ปานกลาง
3. ปัญหาอุบัติเหตุและ/หรือการจราจรติดขัด	(คน) 0	78 (49.70)	30 (19.10)	12 (7.60)	19 (12.10)	18 (11.50)	157 (100.00)	ปานกลาง
ผลกระทบทางด้านสังคมในภาพรวม								
							2.24	ปานกลาง

หมายเหตุ: ^{1/} ก ในแต่ละด้านไม่เท่าเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างบางท่านไม่ได้รับผลกระทบด้านนั้น

^{2/} คะแนนอยู่ในช่วง 1.00-1.80 หมายถึง ผลกระทบระดับน้อย

คะแนนอยู่ในช่วง 1.81-2.60 หมายถึง ผลกระทบระดับค่อนข้างน้อย

คะแนนอยู่ในช่วง 2.61-3.40 หมายถึง ผลกระทบระดับปานกลาง

คะแนนอยู่ในช่วง 3.41-4.20 หมายถึง ผลกระทบระดับค่อนข้างมาก

คะแนนอยู่ในช่วง 4.21-5.00 หมายถึง ผลกระทบระดับมาก

การจัดการและการติดตามผลกระทบ ทางด้านชีวกายภาพ จากการท่องเที่ยว ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

นันทชัย พงศ์พัฒนานุรักษ์

การพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของประเทศไทยถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้พัฒนาขึ้นมาบนพื้นฐานของความต้องการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการที่มีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นตามความสนใจทั้งในส่วนของผู้ใช้ประโยชน์ทั้งนักท่องเที่ยว และกรมป่าไม้ ในฐานะเป็นผู้กำกับดูแลพื้นที่ตามหน้าที่ปัจจุบันพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีความต้องการประกอบกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ธรรมชาติที่หลากหลายมากขึ้นกว่าช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อรองรับรูปแบบของกิจกรรมกลางแจ้ง (outdoor activities) ใหม่ ๆ ที่เริ่มเป็นที่รู้จักและมีความนิยมในการประกอบกิจกรรมมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยว เช่น การปั่นจักรยานและการวิ่งผจญภัยในพื้นที่ธรรมชาติ กอปรกับในส่วนของภาครัฐ โดยกรมป่าไม้ได้มีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อให้รองรับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการเรียนรู้ทางการจัดการ การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนขึ้นอีกทางหนึ่ง ขณะที่ในแง่ของการจัดการผลกระทบทางนันทนาการในพื้นที่ทางธรรมชาติ การเปิดพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นความสำคัญในแง่การใช้เป็นกลยุทธิ์เพื่อลดผลกระทบการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการอย่างเข้มข้นต่อระบบพื้นที่คุ้มครองหลัก โดยเฉพาะกลยุทธิ์การกระจายการใช้ประโยชน์กิจกรรมนันทนาการอย่างเข้มข้นจากอุทยานแห่งชาติ ที่มีระบบนิเวศทั้งทางด้านพืชพรรณและสัตว์ป่าที่หลากหลายและเปราะบาง ไปสู่พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มักเป็นพื้นที่ป่ากันชนที่ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่คุ้มครองที่มีระบบนิเวศเปราะบางน้อยกว่าและมีความคงทนตามธรรมชาติมากกว่า อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีความเหมาะสมในการพัฒนาเพื่อวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ต้องการความผ่อนปรนในแง่ของการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเข้มข้นได้ระดับหนึ่งในอนาคต อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรรมชาติยังจำเป็นต้องมีการจัดการผลกระทบทางนันทนาการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยการจัดการนั้นมีเป้าหมายเพื่อรักษาระบบนิเวศทางธรรมชาติให้ได้รับผลกระทบในระดับที่สามารถยอมรับได้และส่งเสริมนักท่องเที่ยวให้ได้รับประสบการณ์นันทนาการที่มีคุณภาพไปพร้อมกัน

การพัฒนาแนวคิดในการเสนอแนะการจัดการและการติดตามผลกระทบทางนันทนาการที่มีต่อระบบนิเวศภายในระบบพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในคู่มือฉบับนี้เป็นเพียงแนวทางการปฏิบัติในภาพกว้างที่พัฒนามาจากพื้นฐานแนวคิดในการจัดการผลกระทบทางนันทนาการในพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีการปฏิบัติกันอย่างเป็นสากล ผู้เขียนได้นำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์กับพื้นฐานความจริงของสภาพพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาหลักเพื่อใช้เสนอแนวทางในการจัดการเพื่อลดผลกระทบอันจะเกิดกับดิน พืชพรรณ และสัตว์ป่า เป็นสำคัญ

แนวคิดพื้นฐานในการจัดการผลกระทบทางนันทนาการและการท่องเที่ยว

แผนการจัดการผลกระทบทางนันทนาการ แนวคิดในการจัดการผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติสามารถประยุกต์ตามแนวคิดการจัดการที่เป็นสากลได้หลายทาง การเสนอแนะครั้งนี้ผู้เขียนได้ประยุกต์แนวทางการจัดการผลกระทบตามหลักการการจำแนกช่วงชั้นทางนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum : ROS) (USDA Forest Service, 1982) และกรอบแนวคิดการจัดการการใช้ประโยชน์ของผู้มาเยือน (a visitor use management framework) (Cole, 1995) โดยจุดมุ่งหมายของการสร้างแผนการจัดการนี้เพื่อการควบคุมระดับผลกระทบนันทนาการให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ โดยส่งผลกระทบต่อคุณค่าของระบบนิเวศทางธรรมชาติ และรักษาประสบการณ์นันทนาการของผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูงเพื่อให้เกิดการกลับมาเยือนซ้ำ

การจำแนกช่วงชั้นทางนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum: ROS)

การจำแนกช่วงชั้นทางนันทนาการ นับได้ว่าเป็นกลยุทธ์ที่เป็นหัวใจสำคัญต่อการควบคุมระดับผลกระทบทางนันทนาการของพื้นที่ทางธรรมชาติ เนื่องจากการจำแนกขอบเขตพื้นที่เป้าหมายให้เป็นไปตามโอกาสทางนันทนาการ และหากได้พิจารณาพร้อมกับข้อมูลเชิงพื้นที่เกี่ยวกับความเปราะบางของระบบนิเวศ เช่น สภาพสังคมพืชที่เปราะบาง การเป็นสภาพถิ่นที่อาศัยของสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ สภาพความลาดชัน ประเภทของเนื้อดิน เป็นต้น จะสามารถทำให้การจำแนกช่วงชั้นทางนันทนาการนี้สามารถช่วยนักจัดการพื้นที่ให้เข้าใจถึงข้อจำกัดต่าง ๆ และก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถลดความขัดแย้งระหว่างการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวและการคุ้มครองระบบนิเวศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการลดความขัดแย้งระหว่างมนุษย์และสัตว์ป่าที่มีแนวโน้มเกิดมากขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

การประยุกต์กรอบแนวคิดทางด้านช่วงชั้นนันทนาการเป็นขบวนการในการประเมินเชิงพื้นที่ของพื้นที่เป้าหมายเพื่อการจำแนกพื้นที่ตามประเภทของช่วงชั้นที่แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ เขตธรรมชาติสันโดษ (primitive) เขตธรรมชาติกึ่งสันโดษไม่ใช้ยานยนต์ (semi-primitive non-motorized) เขตกึ่งธรรมชาติสันโดษใช้ยานยนต์ (semi-primitive motorized) เขตมนุษย์สร้างเลียนแบบธรรมชาติมีถนนลาดยางเข้าถึง (roaded) เขตชนบท (rural) และเขตเมือง (urban)

โดยพิจารณาจาก 6 ปัจจัยหลัก ได้แก่ การเดินทางและการเข้าถึง (accessibility) ขนาดพื้นที่ธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลง (human modification of the environment) โอกาสในการพบปะผู้คน (frequency of contacts between visitors) ระดับการพัฒนา (level of site development) ร่องรอยผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ (impacts) และ ระดับสิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการพื้นที่ (level on-site regulation) (USDA Forest Service, 1982) โดยแต่ละช่วงชั้นนอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์นั้นหนทางการที่แตกต่างกันแล้ว ยังโยงไปสู่ระดับของการจัดการพื้นที่ และระดับของผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงที่ยอมให้เกิดได้ในพื้นที่อีกด้วย (ภาพที่ 11-1)

ภาพที่ 11-1 การจัดจำแนกช่วงชั้นโอกาสทางด้านนันทนาการ
ที่มา : USDA Forest Service (1982); Newsome *et al.* (2002)

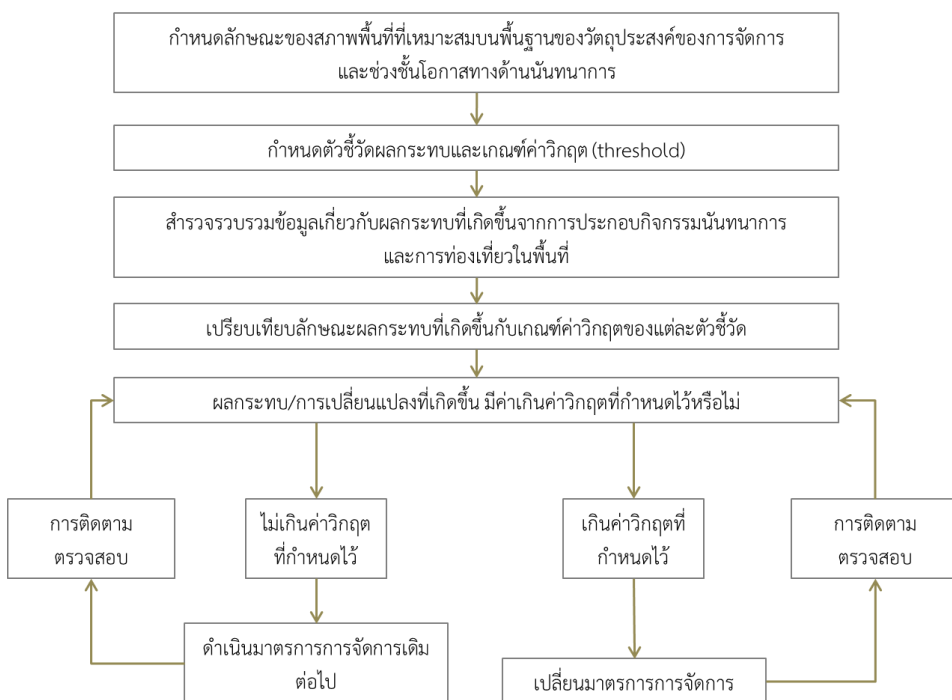
การใช้เครื่องมือทางระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อการวิเคราะห์และจัดทำแผนที่เชิงพื้นที่ตามเงื่อนไขของประเภทช่วงชั้นนันทนาการทั้ง 6 เป็นสิ่งที่พบเห็นอย่างกว้างขวางในการจัดการพื้นที่ทางธรรมชาติของต่างประเทศ ขณะที่ประเทศไทยยังพบอยู่อย่างจำกัด เป็นที่น่าสังเกตว่าการแบ่งช่วงชั้นทางนันทนาการโดยพิจารณาร่วมกับความเปราะบางของระบบนิเวศด้านต่าง ๆ ยังมีข้อจำกัดในแง่ของการไม่มีข้อมูลเชิงพื้นที่ทางนิเวศวิทยาดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นช่องว่างในการพัฒนาการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรรมชาติของประเทศไทยที่ควรจะเป็นทิศทางที่สำคัญต่อไป

กรอบแนวคิดการจัดการการใช้ประโยชน์ของผู้มาเยือน (A Visitor Use Management Framework)

ขั้นตอนต่อมาหลังจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ทางนันทนาการและการท่องเที่ยวแล้ว การกำหนดแผนการจัดการเพื่อการควบคุมผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กรอบแนวคิดการจัดการการใช้ประโยชน์ของผู้มาเยือนในการที่นำเสนอในคู่มือเล่มนี้เป็นกรอบแนวคิดที่พัฒนามาจากแนวคิดของ ระดับการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ (Limits of Acceptable Change, LAC) โดยแนวคิดนี้ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับการจัดการการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการอย่างเฉพาะเจาะจง และกำหนดเงื่อนไขหรือมาตรฐานของสภาพพื้นที่ที่นักจัดการต้องการภายในบริเวณที่กำหนดไว้ให้มีการประกอบกิจกรรมเนื่องจากต้องการควบคุมการระดับการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่อันเนื่องมาจากกิจกรรมของมนุษย์ก่อนที่จะส่งผลกระทบทางด้านลบต่อระบบนิเวศและประสบการณ์นันทนาการในระดับที่ยากต่อการฟื้นคืนและแก้ไข (Stankey et al., 1985)

กรอบแนวคิดการจัดการการใช้ประโยชน์ของผู้มาเยือนเป็นกรอบแนวคิดการจัดการผลกระทบที่เน้นการติดตามตรวจสอบระดับผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และควบคุมระดับผลกระทบนั้นไม่ให้เกินระดับที่ไม่ทำให้สูญเสียสมดุลของระบบนิเวศ และคุณภาพประสบการณ์นันทนาการของนักท่องเที่ยวน้อยที่สุด โดยเริ่มต้นจาก 1) กำหนดลักษณะที่เหมาะสมของพื้นที่โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการจัดการพื้นที่และช่วงชั้นโอกาสทางด้านนันทนาการ 2) กำหนดตัวชี้วัดผลกระทบและเกณฑ์ค่าวิกฤต (threshold) เพื่อระบุระดับของผลกระทบสูงสุด ที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ในพื้นที่ 3) สำนักรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวในพื้นที่ตามตัวชี้วัดที่กำหนด เพื่อประเมินและติดตามผลกระทบ 4) เปรียบเทียบลักษณะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกณฑ์ค่าวิกฤตของแต่ละตัวชี้วัดที่กำหนด เพื่อระบุว่าการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันทำให้เกิดผลกระทบที่เกินระดับการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้หรือไม่ (Cole, 1995) (ภาพที่ 11-2)

จากกรอบแนวคิดนี้เห็นได้ว่าการจัดการผลกระทบไม่ได้มีพื้นฐานมาจากการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวโดยตรง หากแต่จำเป็นต้องเข้าใจถึงระบบนิเวศทางธรรมชาติด้านต่าง ๆ พอควรเพื่อนำไปสู่การกำหนดสภาพตัวชี้วัดพร้อมกำหนดระดับของการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับไม่ได้ (threshold) นอกจากนั้นแล้วยังจำเป็นต้องดำเนินการสร้างโปรแกรมการติดตามตรวจสอบ (monitoring program) ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการอย่างต่อเนื่องตามความผันแปรเชิงพื้นที่และเชิงเวลา การสร้างโปรแกรมการตรวจสอบดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ และอัตราค่าจ้างและงบประมาณสนับสนุนในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลของการจัดการ

ภาพที่ 11-2 กรอบแนวคิดการจัดการการใช้ประโยชน์ของผู้มาเยือน (A Visitor Use Management Framework) ที่มา : ประยุกต์จาก Cole (1995)

การกำหนดตัวชี้วัดและค่า threshold ในการติดตามตรวจสอบผลกระทบทางนันทนาการ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนให้เกิดเป็นค่ามาตรฐานที่สามารถประเมินในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ในพื้นที่จริง เพื่อให้ได้ค่ามาตรฐานสำหรับพื้นที่หนึ่ง ๆ ดังกล่าว ควรส่งเสริมให้เกิดงานวิจัยในเชิงลึกในหัวข้อวิจัยนี้เพื่อให้ได้ค่ามาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับทั้งทางนักวิชาการและผู้จัดการพื้นที่ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการกำหนดตัวชี้วัด และค่า threshold ดังกล่าวเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และแปรผันไปตามรายพื้นที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะทางด้านปัจจัยแวดล้อม และระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ โดยทั่วไปการกำหนดตัวชี้วัดและค่า threshold นิยมกระทำจากประเภทของผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้จากกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดต่อดิน พืชพรรณ สัตว์ป่า และแหล่งน้ำ และอาจรวมถึงมลพิษต่าง ๆ เช่น ควัน อากาศเสีย เสียง และขยะ เป็นต้น การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อนำไปใช้ในโปรแกรมการติดตามตรวจสอบควรเป็นตัวชี้วัดที่สามารถวัดได้ไม่ยากนัก ใช้เครื่องมือไม่ซับซ้อน ใช้เวลาไม่นาน อย่างไรก็ตามต้องมีความน่าเชื่อถือ และไวพอต่อการสะท้อนให้เห็นถึงระดับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ การใช้ค่าเกณฑ์มาตรฐานของแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วมาประยุกต์ใช้กับการติดตามตรวจสอบผลกระทบเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาทดลองใช้ได้ กลุ่มของตัวชี้วัดที่ได้รับการคัดเลือกมาเพื่อใช้ติดตามตรวจสอบผลกระทบจำเป็นต้องมีการนำไปทดลองปฏิบัติใช้จริงเพื่อทราบถึงข้อจำกัด และเงื่อนไขของการนำไปใช้ หากพบว่าไม่มีความเหมาะสมสามารถทำการเปลี่ยนแปลงได้ภายหลัง

การติดตามตรวจสอบผลกระทบทางนันทนาการ (monitoring recreation impacts)

การสร้างระบบการติดตามตรวจสอบผลกระทบทางนันทนาการสามารถทำได้หลากหลายวิธีการ ในคู่มือเล่มนี้ได้กล่าวถึงวิธีการที่นำมาประยุกต์กับระบบการติดตามตรวจสอบตามการใช้ประโยชน์ของแหล่งนันทนาการและทรัพยากรนันทนาการแต่ละประเภท ได้แก่

1. **พื้นที่ลานทางเดินเท้าและพื้นที่ปิกนิก** ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่ได้กำหนดเป็นพื้นที่ลานทางเดินเท้าและพื้นที่ปิกนิกโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีความคงทนตามธรรมชาติสูง และมักไม่ได้รับโอกาสให้ฟื้นคืนกลับเป็นสภาพพื้นที่ธรรมชาติอีก ดังนั้นการควบคุมผลกระทบจึงมีเป้าหมายหลักในการควบคุมหรือจัดการสภาพแวดล้อมให้มีความเป็นธรรมชาติในระดับหนึ่ง โดยลดโอกาสการเกิดมลภาวะด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทัศนียภาพที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ที่มากเกินไป วิธีการประเมินผลกระทบได้แก่

- 1) **การเปรียบเทียบโดยใช้ภาพถ่าย** โดยการใช้ตำแหน่งของภาพที่ถ่ายจุดเดียวกัน และการประเมินจากภาพถ่ายที่เป็นตัวแทนของพื้นที่ขนาดหนึ่ง ๆ
- 2) **การประเมินสภาพพื้นที่ตามช่วงชั้นที่กำหนด** กระทำโดยการแบ่งช่วงชั้นของสภาพพื้นที่พร้อมกำหนดรายละเอียดของสภาพพื้นที่ในแต่ละช่วงชั้นตามระดับความปรารถนาของนักจัดการจากสภาพที่มีความพึงพอใจน้อยที่สุดไปถึงระดับที่พึงพอใจมากที่สุด แล้วนำช่วงชั้นดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับสภาพที่เป็นจริงของพื้นที่ว่าอยู่ในช่วงชั้นใด
- 3) **การใช้ระบบตัวชี้วัดร่วม (multiple parameter systems)** เป็นระบบการติดตามตรวจสอบที่ใช้ตัวชี้วัดจำนวนมากที่สามารถสังเกตได้ง่ายมาประเมินโดยการให้คะแนนร่วมกัน ตัวชี้วัดที่มักนำมาใช้ประเมินพื้นที่ลานทางเดินเท้าและพื้นที่ปิกนิก ได้แก่ การหายไปของพืชพรรณปกคลุมดิน ขนาดพื้นที่ที่มีการเปิดของหน้าดิน (soil exposure) การปรากฏต้นไม้ที่ถูกทำลาย ระดับการพัฒนาของพื้นที่ ความสะอาด การปรากฏร่องรอยการเดินออกนอกเส้นทาง (social trail) ขนาดพื้นที่ที่มีการพัฒนา และขนาดพื้นที่ที่ไม่ปรากฏพืชคลุมดิน (area of bare ground) เป็นต้น

2. **เส้นทางและถนน** กิจกรรมนันทนาการมีการใช้เส้นทางประเภทต่าง ๆ ในพื้นที่ธรรมชาติเพื่อประกอบกิจกรรมนันทนาการ เช่น เส้นทางเดินป่า และเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ขณะที่ถนนทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งประกอบกิจกรรม ตลอดจนการประกอบกิจกรรมชมทัศนียภาพสองข้างทาง กล่าวได้ว่าเส้นทางและถนนเป็นพื้นที่ที่ได้รับการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นภายในระบบพื้นที่ทางธรรมชาติที่สามารถส่งผลกระทบต่อระบบทางนิเวศทางธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญ วิธีการติดตามตรวจสอบสภาพของเส้นทางที่นิยมใช้ได้แก่

- 1) **การประเมินพื้นที่หน้าตัดของเส้นทาง** มีวัตถุประสงค์เพื่อการประเมินปริมาณการสูญเสียดินตามภาพตัดขวางของถนน กระทำโดยการกำหนดจุดสุ่มจำนวนหนึ่งตลอดเส้นทางเป้าหมาย ทำการประเมินพื้นที่ตัดขวางหน้าดินที่หายไปตามช่วงเวลาที่แตกต่างกันเพื่อใช้เป็นตัวชี้วัดถึงผลกระทบ

2) การสุ่มตัวอย่างและประเมินอย่างรวดเร็ว (rapid survey sample) กระทำโดยการแบ่งช่วงของเส้นทางออกเป็นช่วงที่เท่า ๆ กัน ระยะทางระหว่าง 50 ถึง 500 เมตร (ตามความยาวของเส้นทาง) ทำการสุ่มช่วงของเส้นทางจำนวนไม่น้อยกว่า 100 ช่วงเส้นทาง และทำการประเมินตามตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้น เช่น ความกว้างของเส้นทาง ความลึกของดินที่สูงที่สุด ค่าเฉลี่ยความลึก จำนวนร่องน้ำ การปรากฏการชะล้างหน้าดิน สภาพต้นไม้ สภาพสังคมพืช คลุมดิน การระบายน้ำ ระดับความลาดชัน และการปรากฏร่องรอบการเดินออกนอกเส้นทาง เป็นต้น

3. แหล่งน้ำ การใช้ประโยชน์ทางด้านนันทนาการต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำทางธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการลงไปประกอบกิจกรรมในแหล่งน้ำโดยตรง เกิดจากการที่นักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการทิ้งสิ่งปฏิกูลลงแหล่งน้ำ ตลอดจนการสร้างความชุ่มชื้นของน้ำเนื่องการสูญเสียหน้าดินในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์เข้มข้น การติดตามผลกระทบของแหล่งน้ำสามารถพัฒนาได้จากตัวชี้วัดตามมาตรฐานคุณภาพน้ำต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย เช่น ค่ามาตรฐานคุณภาพน้ำผิวดิน พิสัยของคุณภาพน้ำตามธรรมชาติของประเทศไทย เกณฑ์มาตรฐานคุณภาพน้ำเพื่อการบริโภค เป็นต้น (คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2535) ตัวอย่างตัวชี้วัดคุณภาพน้ำที่สำคัญสำหรับการติดตามตรวจสอบผลกระทบทางด้านนันทนาการ ได้แก่ ความชุ่ม ปริมาณของแข็งทั้งหมดในน้ำ ของแข็งแขวนลอย ปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำ แบคทีเรียโคลิฟอร์มทั้งหมด และฟีคอลโคลิฟอร์ม

4. สัตว์ป่า กล่าวได้ว่าพื้นที่ทางธรรมชาติที่หลงเหลืออยู่ในพื้นที่คุ้มครองและป่าสงวนแห่งชาติปัจจุบันเป็นแหล่งที่อาศัยของสัตว์ป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง หากแต่จำนวนตัวของแต่ละชนิดนั้นไม่มากนัก ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของระบบนิเวศป่าเขตร้อนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การใช้ประโยชน์พื้นที่ทางธรรมชาติเพื่อได้ส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในแง่ของการทำลายพื้นที่อาศัยตามธรรมชาติ การเป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนที่เพื่อการหากินและการย้ายประชากรตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสัตว์ป่า รวมถึงเป็นสาเหตุการตายของสัตว์ป่าโดยตรง ปัจจุบันแนวโน้มของสัตว์ป่าได้ออกมาหากินตามแนวชายป่า และบริเวณป่าสงวนแห่งชาติที่เป็นพื้นที่กันชนของพื้นที่คุ้มครองที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นกว่าในอดีต ส่งผลให้การจัดการความขัดแย้งระหว่างสัตว์ป่า โดยเฉพาะสัตว์ป่าขนาดใหญ่ และการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว เป็นมิติของการจัดการที่ควรมีการศึกษาวิจัยในระยะยาวเพื่อใช้เป็นข้อมูลฐานในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรรมชาติต่อไป การประเมินผลกระทบทางนันทนาการที่มีต่อสัตว์ป่าสามารถกระทำได้ทั้งทางตรงจากการสำรวจพบเห็นตัวสัตว์ป่าโดยตรง หรือประเมินทางอ้อมโดยการสังเกตร่องรอยการปรากฏของสัตว์ป่าจากรอยเท้า กองมูล เครื่องหมายต่าง ๆ ที่สัตว์ป่าได้ทำไว้ ทั้งนี้เพื่อติดตาม 1) การประเมินการเปลี่ยนแปลงทางด้านความมากมายและจำนวนชนิดพันธุ์ของสัตว์ป่าที่เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ทั้งในรอบเดือน รอบฤดูกาล และรอบปี เป็นวิธีการที่ให้ข้อมูลที่มีคุณภาพสูง หากแต่ต้องใช้ความรู้ เวลา และงบประมาณจำนวนมากในการสำรวจ 2) การประเมินการปรากฏของสัตว์ป่าชนิดที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศที่ไวต่อการตอบสนองจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์มาใช้เป็นการประเมินระดับของผลกระทบ เช่น การปรากฏของเสือโคร่ง ช้าง กระทิง กวางป่า และนกเงือก เป็นต้น 3) การประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสัตว์ป่าที่เป็นผลมาจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การให้อาหารสัตว์ป่า การหลีกเสี่ยงและการย้ายถิ่นที่อาศัย เป็นต้น

วิธีการติดตามตรวจสอบมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามประเภทของแหล่งและระดับการใช้ประโยชน์ ดังนั้นการพัฒนาระบบการติดตามตรวจสอบผลกระทบทางนันทนาการที่มีประสิทธิภาพในประเทศไทยจำเป็นต้องมีการริเริ่มให้เกิดขึ้นโดยเร็วทั้งในระบบพื้นที่ทางธรรมชาติที่เปิดให้มีการท่องเที่ยวและใช้ประโยชน์ทางนันทนาการ ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนามาจากกระบวนการวิจัยโดยผู้รับผิดชอบในพื้นที่ ต้องมีส่วนร่วม การสร้างระบบและโปรแกรมการประเมินผลกระทบในระบบพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติควรมีการบังคับใช้เนื่องจากมีการผ่อนปรนให้เกิดประเภทของกิจกรรมและระดับการใช้ประโยชน์ในระดับเข้มข้น และมีแนวโน้มว่าการใช้ประโยชน์เพื่อการดังกล่าวจะส่งผลกระทบรุนแรงต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ เช่นการจัดกิจกรรมการปั่นจักรยานและวิ่งผจญภัยสามารถส่งผลกระทบในภาพกว้างของทั้งพื้นที่ ขณะที่กิจกรรมประเภทนี้ไม่ควรอนุญาตให้เกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ระบบนิเวศเปราะบาง และเป็นแหล่งถิ่นที่อาศัยของสัตว์ป่า ดังเช่นระบบนิเวศภายในอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

มาตรการจัดการพื้นที่และนักท่องเที่ยว เพื่อควบคุมและแก้ไขปัญหาผลกระทบ

ตามแนวทางการปฏิบัติของ LAC ภายหลังจากมีการกำหนดตัวชี้วัดที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้ติดตามตรวจสอบผลกระทบจากกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวแล้ว นักจัดการพื้นที่จำเป็นต้องกำหนดระดับการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ของตัวชี้วัดต่าง ๆ ในขั้นต้น โดยปกติกล่าวได้ว่าเป็นการยากที่จะกำหนดระดับการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้อย่างเหมาะสมหากปราศจากการศึกษาในเชิงลึกทางด้านนิเวศวิทยานันทนาการ (recreation ecology) อย่างไรก็ตามการกำหนดระดับการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ของตัวชี้วัดต่าง ๆ ในขั้นต้นนี้สามารถปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงได้ภายหลังจากดำเนินการติดตามตรวจสอบผลกระทบมาแล้วระยะหนึ่ง ดังนั้นการทบทวนตัวชี้วัดและระดับการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้นั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์การจัดการได้ตามความเหมาะสมกับช่วงเวลานั้น ๆ และมีความสำคัญต่อการกำหนดแผนการจัดการผู้มาเยือนและแผนการจัดการพื้นที่ต่อไป

1. การจัดการผู้มาเยือน (visitor management) สามารถดำเนินการได้หลายวิธี พิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ของผู้มาเยือนเป็นหลัก ได้แก่ การจำกัดปริมาณการใช้ประโยชน์ การจำกัดความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ การจำกัดประเภทการใช้ประโยชน์ และการควบคุมพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ (Marion, 1995; Hammit *et al.*, 2015)

- **การจำกัดปริมาณการใช้ประโยชน์** เป็นการจัดการปริมาณของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่นันทนาการโดยตรง เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณการใช้ประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศมักเกิดขึ้นอย่างในอัตราที่รวดเร็วในช่วงแรกที่มีการเพิ่มการใช้ประโยชน์เพียงเล็กน้อย
- **การจำกัดความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์** วิธีนี้เป็นการลดความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่นันทนาการและลดความแออัดของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นการควบคุมการมาเยือนของนักท่องเที่ยวในเชิงพื้นที่ สามารถกระทำโดยการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวและบริเวณที่เหมาะสมต่อการประกอบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว

- **การจำกัดประเภทการใช้ประโยชน์** เป็นการคัดเลือกกิจกรรมนันทนาการที่เหมาะสมกับลักษณะของพื้นที่และสภาพแวดล้อม หากมีความจำเป็นควรต้องควบคุมกิจกรรมการใช้ประโยชน์บางประการไม่ให้เกิดขึ้นในบางพื้นที่ เช่น ผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการปั่นจักรยานนั้นมีอยู่ในระดับที่สูงกว่ากิจกรรมการเดินป่า หากพื้นที่บริเวณนั้นมีความเปราะบางทางนิเวศสูงอาจจำเป็นต้องจำกัดไม่ให้เกิดกิจกรรมการปั่นจักรยานในพื้นที่บริเวณนั้น
- **ควบคุมพฤติกรรมการใช้ประโยชน์** บ่อยครั้งที่ผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อพื้นที่ธรรมชาติเกิดจาก ความไม่รู้ของนักท่องเที่ยว การสร้างพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมสามารถลดหรือหลีกเลี่ยงผลกระทบทางนันทนาการที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้ของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นการสร้างโปรแกรมส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการการท่องเที่ยวผลกระทบต่ำ (low-impact nature-based tourism) และการสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวพื้นที่ทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่นักจัดการจำเป็นต้องสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในแง่ของการปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อพื้นที่

2. การจัดการพื้นที่ (site management) เป็นแผนการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการคัดเลือกการปรับปรุงสภาพปัจจัยแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะเส้นทางเดินป่า เส้นทางจักรยาน และพื้นที่ลานกางเต็นท์ กล่าวได้ว่าแผนการจัดการพื้นที่เป็นขบวนการที่สำคัญยิ่งต่อการจัดการผลกระทบทางนันทนาการ สามารถกระทำตามแนวทางได้คือ

- **การคัดเลือกพื้นที่และการพัฒนา** การนำเอาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความทนทานหรือความคงทนของพื้นที่ (site resistance) และการฟื้นคืนของพื้นที่ (site resilience) เพื่อนำมาทำการจำแนกเขตพื้นที่การจัดการและการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์เข้มข้น (intensive-used zone) ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญต่อการหลีกเลี่ยงผลกระทบทางนันทนาการ การท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ด้านต่าง ๆ ในระบบนิเวศภายในพื้นที่ทางธรรมชาติ การพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะการสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ในพื้นที่ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีคุณค่าทางระบบนิเวศในแง่ของการเป็นแหล่งที่อาศัยของพืชพรรณและสัตว์ป่าชนิดสำคัญหรือชนิดที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ และจำเป็นต้องคำนึงถึงความขัดแย้งของการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ที่จะเกิดขึ้นกับสัตว์ป่าได้ในอนาคตหากมีการพัฒนาพื้นที่อย่างเข้มข้น
- **การบำรุงรักษาพื้นที่ (site maintenance)** การสร้างแผนงานและการจัดสรรงบประมาณเพื่อบำรุงรักษาแหล่งนันทนาการที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจน้อยมากเมื่อเทียบกับมูลค่าทางเศรษฐกิจที่แหล่งนันทนาการนั้น ๆ สร้างขึ้นให้กับสังคมไทย การตรวจสอบคุณภาพของแหล่งนันทนาการผ่านระบบการติดตามตรวจสอบผลกระทบสามารถสนับสนุนการตัดสินใจในแง่ของการจัดสรรงบประมาณและอัตรากำลังสำหรับการฟื้นฟูและรักษาแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของผู้จัดการพื้นที่ที่ต้องการรักษาประสบการณ์ทางนันทนาการที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน

- **การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก** การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกมิได้พิจารณาเพียงแค่สร้างสิ่งปลูกสร้างถาวรต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์เข้มข้น หากรวมถึงระบบป้ายสื่อความหมาย ที่พักริมเส้นทาง และระบบเส้นทางเพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการที่หลากหลาย เป็นต้น ข้อสังเกตของการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในระบบนิเวศทางธรรมชาติสามารถพิจารณาได้จากความทนทานและการฟื้นคืนของพื้นที่ หากเป็นการพัฒนาเขตบริการที่ใช้ประโยชน์เข้มข้น (service zone/intensive use zone) ควรพิจารณาความทนทานของพื้นที่ก่อนความสามารถในการฟื้นคืนของพื้นที่ การพัฒนาเขตนันทนาการ (recreation zone/extensive zone) ที่มีการใช้ประโยชน์พอสมควร ควรให้ความสำคัญของความคงทนและความสามารถในการฟื้นคืนในระดับที่ใกล้เคียงกัน ขณะที่เขตสันโดษ (primitive zone) จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสามารถในการฟื้นคืนของพื้นที่มากกว่าความคงทนของพื้นที่
- **การปิดพื้นที่ (site closures)** หากโปรแกรมการติดตามตรวจสอบผลกระทบทางนันทนาการพบว่ามีพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบในระดับที่รุนแรงมาก จำเป็นต้องดำเนิน มาตรการปิดพื้นที่เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ ในบางครั้งการปิดพื้นที่หรือการจำกัดประเภทของกิจกรรมนันทนาการในช่วงเวลาที่มีความเสี่ยงในการเกิดผลกระทบสูงต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ เช่น ช่วงฤดูฝน เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการรักษาคุณภาพของแหล่งนันทนาการและการรักษาความคาดหวังของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นเพียงการแนะนำการจัดการและควบคุมผลกระทบนันทนาการจากหลักการสากลที่มีการจัดการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในประเทศที่มีการจัดการแหล่งนันทนาการ และผลกระทบทางนันทนาการเป็นที่ยอมรับในระดับสากล เมื่อพิจารณากลับมายังประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาพบว่าแนวทางการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวตามหลักการ carrying capacity ที่มีการศึกษามาในระดับหนึ่งนั้นไม่สามารถปฏิบัติในพื้นที่จริงได้ เห็นได้ว่าประเทศไทยยังไม่เคยมีแนวทางหรือการกำหนดมาตรการในการดูแลคุณภาพของแหล่งนันทนาการอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะแหล่งนันทนาการที่มีการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้น ฉะนั้นการสร้างโปรแกรมการดูแลรักษาแหล่งนันทนาการในประเทศไทยให้มีคุณภาพในระดับที่สามารถเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนซ้ำเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องส่งเสริมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมโดยเร็ว และต้องได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดปฏิบัติจริงในพื้นที่ธรรมชาติของประเทศต่อไป

ส่วนที่ 4

การวางแผนการจัดการ

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)

และการจัดทำยุทธศาสตร์การ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สมหมาย อุดมวิทิต

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)

หลักการของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม หรือ SWOT Analysis เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของการท่องเที่ยวภายในชุมชนท้องถิ่น เพื่อค้นหา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการจัดทำยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป

หลักการสำคัญของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมนั้นเป็นการวิเคราะห์สำรวจปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 2 ด้าน คือ การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน และการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก อันจะเป็นการช่วยให้ชุมชนทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ประโยชน์ของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกจะเป็นการช่วยให้ชุมชนเข้าใจถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไร จุดแข็งของชุมชนจะเป็นความสามารถภายในที่จะถูกนำไปใช้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ในขณะที่จุดอ่อนของชุมชนจะเป็นปัจจัยที่ส่งผลในแง่ลบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่วนโอกาสเป็นสถานการณ์ที่ให้โอกาส เป็นปัจจัยสนับสนุนเพื่อการบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยว ในทางกลับกัน อุปสรรคจะเป็นสถานการณ์ที่ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในการกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนต่อไป

ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมจะทำให้มีข้อมูลในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายที่จะถูกกำหนด ขึ้นมาบนจุดแข็งของชุมชน และแสวงหาประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อม รวมทั้งสามารถกำหนด กลยุทธ์ที่มุ่งเอาชนะอุปสรรคหรือลดจุดอ่อนของชุมชนให้น้อยที่สุด ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้ง 2 ด้าน ดังนี้

การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน เป็นการวิเคราะห์และพิจารณาถึงทรัพยากรและความสามารถ ภายในชุมชนทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน แหล่งข้อมูลเบื้องต้นเพื่อการประเมิน ปัจจัยภายใน คือ ฐานทรัพยากรภายในชุมชน ระบบการบริหารจัดการภายในชุมชน เป็นต้น โดยมีกรอบ ในการวิเคราะห์ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths : S) หมายถึง การวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในชุมชนนั่นเอง ว่าปัจจัยใดภายในชุมชนที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่นของชุมชนควรนำมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยว และควรรักษาไว้เพื่อการเสริมสร้างเอกลักษณ์ทางการท่องเที่ยวภายในชุมชน

จุดอ่อน (Weakness : W) หมายถึง การวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในชุมชนนั้น ๆ เอาว่าปัจจัยภายในชุมชนที่เป็นจุดด้อยหรือข้อเสียเปรียบของชุมชนที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือขจัดให้หมด ไป อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้เข้มแข็ง

การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก หมายถึง การประเมินสภาพแวดล้อมในการจัดการการท่องเที่ยว ที่ทางชุมชนไม่สามารถควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น จึงต้องพยายามเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของสภาพแวดล้อมดังกล่าวว่าเป็นไปในลักษณะที่เป็นโอกาส หรือ อุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีกรอบในการพิจารณาดังนี้

โอกาส (Opportunities : O) หมายถึง การวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกชุมชนปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการของชุมชนในระดับ มหภาค และชุมชน สามารถฉกฉวยข้อดีเหล่านี้มาเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นได้

อุปสรรค (Threats : T) หมายถึง การวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกชุมชนใดที่สามารถส่งผลกระทบใน ระดับมหภาคในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งชุมชนจำต้องหลีกเลี่ยงหรือ ปรับสภาพชุมชนให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญแรงกระทบดังกล่าวได้

ตัวอย่างการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม

แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

การวิเคราะห์จุดแข็งของการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

จุดแข็ง		ข้อมูลบ่งชี้
S1	ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง	ในมิติของศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวของโครงข่ายการท่องเที่ยวพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง ในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านศักยภาพของพื้นที่และศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูงและสูงมากตามลำดับ
S2	ชุมชนมีความต้องการเข้าร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว	ประชาชนในชุมชนมีความต้องการในการเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในจังหวัด เนื่องจากได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว อันจะทำให้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นภายในชุมชนเป็นอย่างดี
S3	การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสามารถทำได้ง่ายและสะดวก	สถานที่ท่องเที่ยวหลักในโครงข่ายการท่องเที่ยวพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง อยู่ติดถนน 304 ซึ่งเป็นถนนสายหลักและเป็นเส้นทางที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา
S4	การมีสถาบันการศึกษาและหน่วยวิจัยอยู่ในพื้นที่	หน่วยงานของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิจัยภายในพื้นที่นั้นเป็นองค์กรที่มีความรู้ ซึ่งสามารถเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนา ให้ความรู้ และควบคุมผลกระทบในพื้นที่เป้าหมาย

การวิเคราะห์จุดแข็งของการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

จุดอ่อน		ข้อมูลบ่งชี้
W1	ขาดการปรับปรุงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ	ในบางจุดมีความจำเป็นต้องพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ปรับปรุงภูมิทัศน์ เพื่อสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น ลานปิกนิก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ จุดพักในเส้นทาง เป็นต้น
W2	พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าขนาดใหญ่	การพัฒนาโครงข่ายการท่องเที่ยวพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง อาจส่งผลกระทบต่อศักยภาพในการเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าขนาดใหญ่
W3	โครงข่ายการท่องเที่ยวไม่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี	ผลจากการศึกษาได้เสนอแนะว่าระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวควรอยู่ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ ในแต่ละปี ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาดังกล่าว
W4	บุคลากรในชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	บุคลากรภายในท้องถิ่นยังคงขาดองค์ความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอาจเป็นสิ่งใหม่สำหรับหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชน
W5	ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ภายในพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนามีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อการทำกินค่อนข้างมาก ซึ่งอาจส่งผลทางด้านลบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เป้าหมาย

การวิเคราะห์จุดแข็งของการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

โอกาส		ข้อมูลบ่งชี้
○1	แหล่งท่องเที่ยวในโครงข่ายป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว – ป่าเขาภูหลวง เป็นพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายหลักของนักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยวกว่าร้อยละ 70 มีเป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่อำเภอเขาใหญ่และอำเภอวังน้ำเขียวซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนา
○2	นักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้พัฒนาขึ้น	นักท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ และมีร้อยละ 50 ที่มีความเต็มใจที่จะจ่ายเพื่อที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่จะได้พัฒนาขึ้น
○3	กระแสการท่องเที่ยวร่วมกับกิจกรรมกีฬานันทนาการกลางแจ้งเป็นที่นิยมเพิ่มขึ้น	กระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบันนิยมการท่องเที่ยวในลักษณะที่เป็นกีฬานันทนาการกลางแจ้งมากยิ่งขึ้น เช่น การปั่นจักรยานไปตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ซึ่งเป็นโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่
○4	นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นรายได้หลักทั้งในระดับประเทศและระดับจังหวัด	การมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล รวมทั้งบริเวณพื้นที่อำเภอวังน้ำเขียวเป็นพื้นที่ทางจังหวัดนครราชสีมาให้ความสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

การวิเคราะห์จุดแข็งของการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง

อุปสรรค		ข้อมูลบ่งชี้
T1	นักท่องเที่ยวยังคงขาดความรู้ด้านการอนุรักษ์	นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในพื้นที่โครงการส่วนใหญ่มุ่งเป้าหมายเพื่อการพักผ่อนหรือเพื่อการออกกำลังซึ่งยังคงขาดความรู้ด้านการอนุรักษ์หรืองานป่าไม้ ซึ่งเมื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในพื้นที่อาจเป็นอุปสรรคหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่องานอนุรักษ์ในพื้นที่
T2	ตลาดนักท่องเที่ยวในเชิงกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้งและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรป่าไม้เป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม	นักท่องเที่ยวในเชิงกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้งและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรป่าไม้ยังคงเป็นตลาดเฉพาะ (niche market) ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่
T3	หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ในโครงข่ายการท่องเที่ยวมีหลากหลาย	โครงข่ายการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นครอบคลุมพื้นที่ที่มีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานรับผิดชอบดูแล ซึ่งอาจส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ต้องประสานงานหน่วยงานจำนวนมากอาจส่งผลให้การพัฒนาการท่องเที่ยวล่าช้าหรือไม่เป็นเอกภาพ

การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ด้วยการประเมินปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกแล้ว เราสามารถนำข้อมูลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาจัดทำตารางที่เรียกว่า TOWS Matrix ซึ่งเป็นการนำเอาปัจจัยภายใน (จุดแข็ง-จุดอ่อน) มาเปรียบเทียบกับปัจจัยภายนอก (โอกาส-อุปสรรค) เพื่อพิจารณาว่าชุมชนกำลังเผชิญสถานการณ์เช่นใด ภายใต้สถานการณ์นั้นชุมชนควรดำเนินการอย่างไร โดยทั่วไปผลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถนำมากำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนากองท่องเที่ยวได้เป็น 4 รูปแบบหลัก ดังนี้

กลยุทธ์ SO	เป็นกลยุทธ์เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ข้อได้เปรียบหรือจุดแข็งที่มีในการฉกฉวยโอกาสเพื่อให้เกิดการพัฒนากองท่องเที่ยวภายในชุมชนอย่างยั่งยืน
กลยุทธ์ WO	เป็นกลยุทธ์เพื่อให้ชุมชนได้ใช้โอกาสในการขจัดจุดอ่อนให้หมดไป หรือการแก้ไขจุดอ่อนภายในชุมชนเพื่อไปฉกฉวยโอกาสเพื่อให้เกิดการพัฒนากองท่องเที่ยวภายในชุมชนอย่างยั่งยืน
กลยุทธ์ ST	เป็นกลยุทธ์เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ข้อได้เปรียบหรือจุดแข็งที่มีในการลดอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นให้หมดไป เพื่อให้การพัฒนากองท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืน
กลยุทธ์ WT	เป็นกลยุทธ์เพื่อให้ชุมชนได้ลดหรือแก้ไขจุดอ่อนที่มีอยู่ภายในชุมชนรวมทั้งหลีกเลี่ยงอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อให้การพัฒนากองท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืน

การกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนากองท่องเที่ยว		
	โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
จุดแข็ง (Strengths)	กลยุทธ์ SO “Maxi-Maxi” กลยุทธ์ใช้จุดแข็งเพื่อให้ได้รับโอกาสสูงสุด	กลยุทธ์ ST “Maxi-Mini” กลยุทธ์ใช้จุดแข็งเพื่อลดอุปสรรคให้น้อยที่สุด
จุดอ่อน (Weakness)	กลยุทธ์ WO “Mini-Maxi” กลยุทธ์ลดจุดอ่อนเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากโอกาส	กลยุทธ์ WT “Mini-Mini” กลยุทธ์ลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงอุปสรรค

ตัวอย่างการกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอาศัย TOWS Matrix

แผนงานวิจัย การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา (แสงสรรค์ และคณะ, 2559)

จากข้อมูลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวฐานทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดังที่กล่าวไว้ข้างต้น สามารถนำมาสู่การกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอาศัย TOWS Matrix ได้ดังนี้

		ปัจจัยภายใน	
TOWS Matrix		จุดแข็ง (Strengths : S) S1 ศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง S2 ชุมชนมีความต้องการเข้าร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว S3 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสามารถทำได้ง่ายและสะดวก S4 การมีสถาบันการศึกษาและวิจัยอยู่ภายในพื้นที่	จุดอ่อน (Weakness : W) W1 ขาดการปรับปรุงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ W2 พื้นที่ป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวงเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าขนาดใหญ่ W3 โครงข่ายการท่องเที่ยวไม่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี W3 บุคลากรในชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน W4 การขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว
ปัจจัยภายนอก	โอกาส (Opportunities : O) O1 บริเวณป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง เป็นพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายหลักของนักท่องเที่ยว O2 นักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้พัฒนาขึ้น O3 กระแสการท่องเที่ยวร่วมกับกิจกรรมกีฬานันทนาการกลางแจ้งเป็นที่นิยมเพิ่มขึ้น O4 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นรายได้หลักทั้งในระดับประเทศ และระดับจังหวัด	การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบนันทนาการกลางแจ้ง การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการอนุรักษ์ การพัฒนาบุคลากรเพื่อการบริหารการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	
	อุปสรรค (Threats : T) T1 นักท่องเที่ยวยังคงขาดความรู้ด้านการอนุรักษ์ T2 ตลาดนักท่องเที่ยวในเชิงกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้งและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรป่าไม้เป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม T3 หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ในโครงข่ายการท่องเที่ยวมีหลากหลาย	การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรป่าไม้ การประชาสัมพันธ์และการตลาดเฉพาะกลุ่ม	

จาก TOWS Matrix สามารถนำไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่
โครงการท่องเที่ยวเป้าหมายได้ดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว - ป่าเขาภูหลวง
“เส้นทางวนกร: เรียนรู้การป่าไม้ สู่สังคมไทยยั่งยืน”

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขา
ภูหลวง ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทั้งสิ้น 5 ยุทธศาสตร์โดยมีรายละเอียดดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาการท่องเที่ยวกีฬานันทนาการกลางแจ้ง (Sport Outdoor Recreation)

- 1) การพัฒนากิจกรรมกีฬานันทนาการกลางแจ้ง เส้นทางจักรยานที่ 1 “ฟืนฟูป่าธรรมชาติ”
และ เส้นทางจักรยานที่ 2 “วิถีคน วิถีป่า”
- 2) การพัฒนาเส้นทางวิ่งผจญภัยในพื้นที่ธรรมชาติ “เรียนรู้งานป่าไม้”

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรป่าไม้

- 1) การพัฒนาเส้นทางเดินป่าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย เส้นทางเดินป่าระยะไกล
สำหรับเยาวชน “ป่าไม้ไทยเพื่ออนาคต” เส้นทางรุกขวิทยา-ศึกษาพรรณไม้ เส้นทางเดินป่า
ศึกษาธรรมชาติ “พลวัตป่าเขตร้อน”
- 2) การพัฒนากิจกรรมนันทนาการกลางแจ้ง เส้นทางจักรยานที่ 3 “การป่าไม้ไทย งานวิจัยเพื่ออนาคต”

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการอนุรักษ์

- 1) การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในพื้นที่โครงการท่องเที่ยว
- 2) การพัฒนาระบบป้ายและการคมนาคมภายในพื้นที่โครงการท่องเที่ยว
- 3) การพัฒนาสื่อการเรียนรู้และโปรแกรมสื่อความหมายเพื่อการอนุรักษ์
- 4) การพัฒนาแนวเชื่อมสัตว์ป่า

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาบุคลากรและระบบบริหารการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- 1) การเสริมสร้างองค์ความรู้เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) การพัฒนารูปแบบองค์กรเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 3) การพัฒนาระบบบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม
- 4) การพัฒนาระบบติดตามประเมินผลกระทบจากการนันทนาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การประชาสัมพันธ์และการตลาดเฉพาะกลุ่ม

- 1) การส่งเสริมทางการตลาดสำหรับตลาดเฉพาะกลุ่ม
- 2) การประชาสัมพันธ์โครงการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก

ส่วนที่ 5

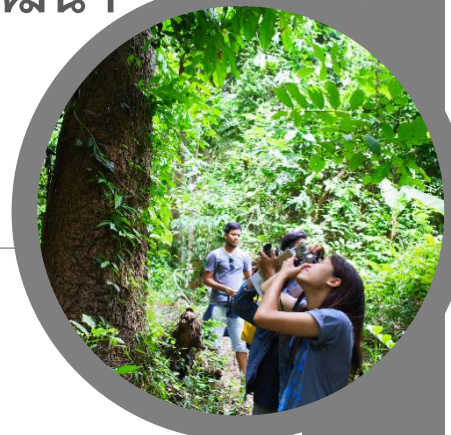

การพัฒนาศักยภาพบุคลากร
ด้านการท่องเที่ยว

หลักสูตรอบรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

12

แนวคิดและหลักการของหลักสูตร

เป้าประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเป็นการลดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลพื้นที่กับชุมชนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ นอกจากนี้ยังเป็นการกระจายการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการและการท่องเที่ยวจากพื้นที่เปราะบาง เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ไปยังป่าสงวน ซึ่งมีความหนาแน่นมากกว่า เพื่อช่วยให้ระบบนิเวศของพื้นที่เปราะบางอื่นๆ สามารถฟื้นฟูกลับมาสมบูรณ์ตามธรรมชาติ โดยจัดการท่องเที่ยวตามรูปแบบที่กำหนดและเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงพื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมนันทนาการได้อย่างเท่าเทียมกัน รวมถึงการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมสู่ชุมชนท้องถิ่น นอกเหนือจากผลลัพธ์ด้านระบบนิเวศและการจัดการความขัดแย้ง การท่องเที่ยวยังช่วยให้อัตราคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นจากการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและสาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งจะช่วยลดแรงกดดันที่นำไปสู่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างฟุ่มเฟือยและการใช้พื้นที่อย่างผิดกฎหมาย ที่สำคัญการท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวกับคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวทางเลือกที่เน้นการเรียนรู้ระบบนิเวศและทรัพยากรป่าไม้ประเภทต่างๆ

การจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว หน่วยงานทุกภาคส่วนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยร่วมกับภาคประชาชน ในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับลักษณะทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาพัฒนาเป็นรูปแบบ/กิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม เป็นแหล่งสร้างรายได้ของประชาชนในท้องถิ่น อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งระบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในพื้นที่ เพื่อดำเนินการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จ

และยั่งยืน ทั้งในด้านการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกใช้เป็นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว การรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน และการจัดการทางด้านการตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งการจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว จำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ และเข้าใจในหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ รวมถึงการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว

วิธีการอบรมและรูปแบบการอบรม

การอบรมเชิงปฏิบัติการนี้มุ่งผลลัพธ์จากการปฏิบัติจริงโดยจัดการเรียนรู้แบบมุ่งสมรรถนะ (Competencies-based learning) เน้นให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์หรือปฏิบัติได้จริง ดังนั้นวิธีการอบรมจึงใช้การบรรยาย ร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อการสอนหลากหลายรูปแบบผสมผสานกัน เช่น การใช้กรณีศึกษา การทำกิจกรรมกลุ่ม การระดมสมอง การอภิปราย การถอดบทเรียน การศึกษาดูงาน เป็นต้น

หัวข้อการอบรมและสาระการเรียนรู้

การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ของบุคลากรหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงตัวแทนภาคประชาชนที่สนใจ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปในทางที่ถูกต้อง ทั้งนี้ หลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นจะใช้บริบทเชิงพื้นที่เป็นสำคัญ โดยกำหนดหัวข้อ ประกอบด้วย

- หัวข้อที่ 1 ภาพรวมของการจัดการพื้นที่อนุรักษ์
- หัวข้อที่ 2 การประเมินศักยภาพและการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว
- หัวข้อที่ 3 การวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- หัวข้อที่ 4 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น
- หัวข้อที่ 5 การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืน
- หัวข้อที่ 6 การติดตามและควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยว

คำอธิบายรายวิชา

ความหมายและความสำคัญของป่าสงวนแห่งชาติ หลักการและแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง การท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ การจัดการการท่องเที่ยวในป่าสงวนแห่งชาติในประเทศไทยและต่างประเทศ

เนื้อหาโดยสังเขป

แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติของประเทศไทย ประกอบด้วย 1) การสงวนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรป่าไม้เพื่อประโยชน์ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และนำผลประโยชน์จากป่าไม้มาใช้ในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้ดีขึ้น และ 3) การศึกษาทางวิชาการอันจะนำไปสู่การพัฒนาทางระบบนิเวศหรือการพัฒนาพันธุ์พืช ทั้งนี้การจัดการพื้นที่อนุรักษ์ภายใต้วัตถุประสงค์หลักสามประการดังกล่าวมีขอบเขตครอบคลุมตั้งแต่การอนุรักษ์ การทำไม้ ปศุสัตว์ การคุ้มครองพื้นที่ต้นน้ำ การจัดการสัตว์ป่า รวมถึงนันทนาการและการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นไปตามหลักการสากล อาจ会有ความแตกต่างในแต่ละประเทศขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่และเป้าหมายการจัดการพื้นที่

การพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของประเทศไทยเป็นแนวคิดที่มีที่มาด้วยวัตถุประสงค์หลายประการ ได้แก่

- 1) เพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลพื้นที่กับชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่
- 2) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอาชีพทางเลือก เป็นการพัฒนาชุมชนได้อีกทางหนึ่ง
- 3) เป็นการตอบสนองความต้องการการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการที่มีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นตามความสนใจทั้งในส่วนของนักท่องเที่ยว และหน่วยงานผู้ดูแลพื้นที่
- 4) การท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยลดภาวะความกดดันของความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่เปราะบาง โดยกระจายการใช้ประโยชน์ไปยังพื้นที่ป่าสงวนซึ่งช่วยให้ระบบนิเวศในพื้นที่ที่เปราะบางสามารถฟื้นฟูสภาพความสมบูรณ์ตามธรรมชาติคืนมาได้

ผลลัพธ์การเรียนรู้

- ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจแนวคิด หลักการ และแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
- ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดและถอดบทเรียนจากประสบการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจากพื้นที่ต้นแบบทั้งในประเทศและต่างประเทศได้

คำอธิบายรายวิชา

หลักการ กระบวนการ และตัวชี้วัดในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการเรียนรู้และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

เนื้อหาโดยสังเขป

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง ความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวนั้น รวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว การเริ่มต้นการพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวก่อน เพื่อที่ผู้วางแผนการจัดการพื้นที่จะได้ทราบจุดเด่นที่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่ และข้อจำกัดต่างๆ เพื่อที่จะได้วิเคราะห์ความเหมาะสมในการกำหนดกิจกรรมที่ส่งเสริมจุดเด่นของพื้นที่ และแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป

การประเมินศักยภาพนั้นจะต้องมีการกำหนดตัวชี้วัด (indicators) ซึ่งหมายถึงปัจจัยหรือตัวแปรที่กำหนดขึ้นเพื่อแสดงคุณสมบัติของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละด้านที่สอดคล้องกับประเภทของทรัพยากรและวัตถุประสงค์ในการจัดการ โดยทั่วไปจะกำหนดเกณฑ์หรือดัชนีที่ใช้ในการประเมินศักยภาพเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ศักยภาพทรัพยากรที่มาจากฐานทรัพยากรในพื้นที่ 2) ศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยว และ 3) ศักยภาพในการบริหารจัดการ

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับลักษณะทรัพยากรทางกายภาพและสุนทรียภาพของพื้นที่ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมควรคำนึงถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวและแนวทางการสร้างการเรียนรู้ธรรมชาติหรือระบบนิเวศป่าไม้ให้มากที่สุด ซึ่งเป็นไปตามหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผลลัพธ์การเรียนรู้

- ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักการ กระบวนการ ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรการท่องเที่ยว ภายใต้หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ และกำหนดรูปแบบ/กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ได้

คำอธิบายรายวิชา

องค์ประกอบของการวางแผนและพัฒนการท่องเที่ยว แนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ระบบและกลไกการบริหารแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

เนื้อหาโดยสังเขป

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ Sustainable Tourism จัดว่าเป็นแนวคิดการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ องค์การการท่องเที่ยวโลก หรือ World Tourism Organization ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าเป็น “การท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น เพื่อเอื้อให้สามารถใช้ประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต”

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความมีคุณภาพ (quality) ความต่อเนื่อง (continuity) และความสมดุล (balance) มุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาและบริหารจัดการ 3 ประการ คือ 1) คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม 2) คุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว และ 3) การมีส่วนร่วมและคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่น

การวางระบบและกลไกการบริหารแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ชัดเจนจะช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวสัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้น ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT analysis) คือการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) ของการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ เพื่อที่จะทำให้ผู้วางแผนเข้าใจถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ และในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถใช้ TOWS Matrix ในการวิเคราะห์กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ผลลัพธ์การเรียนรู้

- ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจแนวคิด หลักการ และแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
- ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดและถอดบทเรียนจากประสบการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจากพื้นที่ต้นแบบทั้งในประเทศและต่างประเทศได้

คำอธิบายรายวิชา

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม บทบาทของภาคีการพัฒนาการท่องเที่ยว รูปแบบและองค์ประกอบของคณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว ภาพรวมของกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

เนื้อหาโดยสังเขป

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวถือเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมสามารถจำแนกออกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ การร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติตามแผน ร่วมกันใช้ประโยชน์ ร่วมติดตามและประเมินผล และร่วมบำรุงรักษา ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจะช่วยให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้าใจกระบวนการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม นอกจากจะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนงานแล้ว ยังช่วยลดการต่อต้าน ส่งผลให้การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมมีผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้น

ภาคีการพัฒนาการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลักตามลักษณะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง (primary stakeholder) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (key stakeholder) และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรองที่เกี่ยวข้อง (secondary stakeholder) ทั้งนี้ แต่ละกลุ่มจะมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับภารกิจของหน่วยงาน นักวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจะมีหน้าที่บูรณาการความร่วมมือผ่านกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในแต่ละระดับ นอกจากนี้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมให้บรรลุเป้าหมาย จำเป็นต้องมีการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง เรียกว่า “คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว” (Destination Management Organization: DMO) ซึ่งอาจจะมีโครงสร้างแตกต่างกันตามประเภท ขนาด และบริบทของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง และความพร้อมของบุคลากร โดยคณะคณะบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีหน้าที่หลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การตลาด 2) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และ 3) การส่งมอบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เหนือความคาดหมายให้กับนักท่องเที่ยว

ผลลัพธ์การเรียนรู้

- ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมและบทบาทของภาคีการพัฒนาการท่องเที่ยว
- ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ศักยภาพขององค์กร ชุมชน กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ และกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม
- ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมและแผนบริหารจัดการการท่องเที่ยวประเภทต่างๆ

คำอธิบายรายวิชา

องค์ประกอบและประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว แนวทางการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างยั่งยืน ต้นแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

เนื้อหาโดยสังเขป

ในการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว จะต้องมีการดำเนินการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เหมาะสม และช่วยป้องกันรักษาทรัพยากรและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่จะต้องแสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในทุกๆ กระบวนการ ใช้ธรรมชาติเป็นแม่แบบในการพัฒนา ให้มีความสำคัญกับการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาทั้งในและนอกแหล่งท่องเที่ยว การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกจะต้องสอดคล้อง กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติและระบบนิเวศในพื้นที่ สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรในการพัฒนาและก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า รวมถึงการประหยัดพลังงาน คำนึงถึงการออกแบบตลอดจนบริการสาธารณะต่างๆ ให้เป็นมิตรกับผู้ใช้ประโยชน์ทุกกลุ่ม เพื่อให้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสภาพร่างกาย สามารถเข้าถึง และใช้ประโยชน์ได้โดยสะดวกและปลอดภัย

ผลลัพธ์การเรียนรู้

- ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบและจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- ผู้เรียนสามารถประยุกต์แนวคิดการออกแบบให้เข้ากับบริบทของพื้นที่และนำเสนอแนวทางการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่ธรรมชาติอื่นๆ ในเบื้องต้นได้

คำอธิบายรายวิชา

ประเภทและลักษณะของผลกระทบจากการท่องเที่ยว การติดตามและเฝ้าระวังผลกระทบจากการท่องเที่ยว แนวทางการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม

เนื้อหาโดยสังเขป

การบริหารทรัพยากรการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งจะอยู่ในรูปของ Non-consumptive use ซึ่งหมายถึงการบริโภคที่ทรัพยากรยังคงอยู่ไม่หมดไปและใช้ได้ต่อเนื่อง แต่การบริหารทรัพยากรดังกล่าวก็นำมาซึ่งผลกระทบในรูปแบบต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยหลักการพื้นฐานมุ่งเน้นการจัดการให้เกิดผลในทางบวกหรือเกิดประโยชน์สูงสุด และในขณะเดียวกันต้องควบคุมผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นให้ปรากฏน้อยที่สุด

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวมี 3 ประเภท ได้แก่ 1) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 2) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และ 3) ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม ผลกระทบทั้งสามประเภทสามารถเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพจะต้องมีการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน บนพื้นฐานของหลักวิชาการ รวมถึงความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายก่อนที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในอนาคต

การจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มีเป้าหมายเพื่อรักษาระบบนิเวศทางธรรมชาติให้ได้รับผลกระทบในระดับที่สามารถยอมรับได้และส่งเสริมนักท่องเที่ยวให้ได้รับประสบการณ์นันทนาการที่มีคุณภาพไปพร้อมกัน โดยใช้แผนการจัดการเพื่อการควบคุมระดับผลกระทบนันทนาการให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ โดยส่งผลกระทบต่อคุณค่าของระบบนิเวศทางธรรมชาติน้อยที่สุด และรักษาประสบการณ์นันทนาการของผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูงเพื่อให้เกิดการกลับมาเยือนซ้ำ นอกจากนี้ในการประเมินความคุ้มค่าในการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องมีการประเมินผลประโยชน์และต้นทุนทางการเงิน และการประเมินผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ก่อนที่จะดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยว

ผลลัพธ์การเรียนรู้

- ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและแนวทางการติดตามและเฝ้าระวังการเกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- ผู้เรียนสามารถประยุกต์แนวคิดและคาดการณ์ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การวางแผนการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่รัดกุม มีประสิทธิภาพ และบังคับใช้ได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. 2558. แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540. แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย. กรุงเทพฯ.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2541. คู่มือพัฒนาและออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545. คู่มือแนวทางการจัดการที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ฉันทิช วรรณถนอม. 2552. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. 2544. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. 2546. การวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เดชา บุญค้ำ. 2527. การใช้ภูมิสถาปัตยกรรมกับการวางแผนพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย, รายงานการสัมมนาหัวหน้าอุทยานแห่งชาติ ครั้งที่ 1, 2-30 กรกฎาคม 2527. กรมป่าไม้.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2552. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- บุญเลิศ จิตตังวัฒนา. 2548. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: บริษัท เพลส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- แสงสรรค์ ภูมิสถาน และ นววรรณ ฐานะกาญจน์ พงษ์เขียว. 2555. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์พฤติกรรมการใช้ทรัพยากรของผู้ประกอบกิจกรรมนันทนาการฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่คุ้มครอง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- แสงสรรค์ ภูมิสถาน, นันทชัย พงศ์พัฒนานุรักษ์, อสิริยา วุฒิสินธุ์, ยุทธพงษ์ ศิริมงคล และสุจิต เรืองเรือ. 2558. ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติ: กรณีศึกษา อุทยานแห่งชาติทับลาน. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.
- แสงสรรค์ ภูมิสถาน, ภูริวัจน์ เดชอุ่ม, และ นพรัตน์ มานวกุล. 2558. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- แสงสรรค์ ภูมิสถาน, นันทชัย พงศ์พัฒนานุรักษ์, สมหมาย อุดมวิทิต, ฐิติวุฒิชัยสวัสดิ์อารี, ภูริวัจน์ เดชอุ่ม, สุจิต เรืองเรือ และ วรานันท์ ต้นติเวทย์. 2559. การพัฒนาด้านแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว-ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อ้างอิง (ต่อ)

- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2557. *ป่าสงวนแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2557. *เกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักจัดการที่ดินป่าไม้. 2557. *สถิติป่าไม้ (ป่าสงวนแห่งชาติ จำแนกตามกฎหมายกระทรวง)*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- สุรเชษฐ์ เชษฐมาศ และคณะ. 2538. *โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ กรณีภาคใต้*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- Bell, S. 2008. *Design for Outdoor Recreation*. 2nd edition. New York: Taylor & Francis, Inc.
- Cohen, E. 1972. Toward A Sociology of International Tourism. *Social Research*. 39(1), 164-182.
- Cohen, E. 1979. A Phenomenology of tourist experiences. *Sociology*. 13, 179–201.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N. 1976. *Rural Development Participation: Concepts for Measuring Participation for Project Design, Implementation, and Evaluation: Working Paper*. United States. Agency for International Development. Office of Rural Development.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N. 1980. Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development*. 8, 213-235.
- Cole, D.N. 1995. *Wilderness management principles: science, logical thinking or personal opinion? Trends*. 32, 6-9.
- World Tourism Organization. 1995. *Concepts, Definitions, and Classifications for Tourism Statistics*. Madrid: UNWTO,
- Goeldner, C., & Ritchie, B. (2012). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*, 12 Edition. New York: John Wiley & Sons INC.
- Hammit, W.E., Cole, D.N. and Monz, C.A. 2015. *Wildland Recreation: Ecology and Management*, 3rd edition. New York: John Wiley.
- Kreag, G. 2001. *The Impacts of Tourism*. USA: University of Minnesota.
- Langoya, C. D. and Long C. 1997. Local communities and ecotourism development in Budongo Forest Reserve. *Rural Development Forestry*. Network, (22e), 1-14.
- Marion, J.L. 1995. Capabilities and management utilities of recreation impact monitoring program. *Environmental Management*. 19, 763-771.

อ้างอิง (ต่อ)

- Mason. P. 2003. *Tourism Impacts, Planning and Management*. Burlington, MA: Butterworth-Heinemann
- Ministry of Environment and Forests. 2012. *The Indian Forest Act, 1927 The State Governments of the Indian Union*. New Delhi.
- Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. 2002. *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts, and Management*. Clevedon, England: Channel View Publications.
- Perreault, W.D., Dorden, D.K., and Dordon, W.R. 1979. A psychological classification of vacation life-styles. *Journal of Leisure Research*. 9, 208-224.
- Plog, S. 1974. Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*. 14(4), 55-58.
- Stankey, G. H., Cole, D. N., Lucas, R. C., Petersen, M. E., & Frissell, S. S. 1985. Acceptable Change (LAC) System for Wilderness Planning. *General Technical Report INT-176*. Ogden, UT: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Intermountain Forest and Range Experiment Station.
- Svoronou, E. and Holden, A. 2005. Ecotourism as a tool for nature conservation: The role of WWF Greece in the Dadia-Lefkimi-Soufli Forest Reserve in Greece. *Journal of Sustainable Tourism*. 13 (5), 456-467.
- United Nations. 1981. *Popular Participation in Decision Making for Development*. New York: United Nations Publication.
- UNWTO. 2007. *A Practical Guide to Tourism Destination Management*. Madrid: World Tourism Organization.
- U.S. Army Environmental Command. 1981. *Installation Design – Improving the Visual Environment*. (online). <http://www.usaec.army.mil>, October 15, 2008
- USDA Forest Service. 1982. *ROS Users Guide*. Washington, DC: USDA Forest Service.
- U.S. Forest Service. 2008. *Conflict management through the implementation of a collaborative process: Travel management planning on the Logan Ranger District of the Uinta-Wasatch-Cache National Forest*. U.S. Forest Service, Uinta-Wasatch-Cache National Forest, Logan Ranger District.
- Vikstrom, Anton. 2008. *Composting toilet buyers guide*. Renew (issue 104), July – September, 38-41.
- Wall, G. & Mathieson, A. 2006. *Tourism: Change, Impacts and Opportunities*. Texas: Pearson Prentice Hall.
- World Tourism Organization. 1995. *Concepts, Definitions, and Classifications for Tourism Statistics*. Madrid: UNWTO.

<http://budongo.org/>
http://forestinfo.forest.go.th/55/National_Forest.aspx
<http://politics.wwf.gr/>
<http://thai.tourismthailand.org>
<http://www.belumresort.com>
<http://www.blm.gov/ca/st/en/fo/arcata/headwaters.html>
<http://www.dit.go.th>
<http://www.gstcouncil.org/>
<http://www.mae-kampong.com>
<http://www.monteverdeinfo.com/monteverde.htm>
<http://www.monteverdeinfo.com/monteverde.htm>
<http://www.posrivillage.com>
<http://www.teamnetwork.org/site/pasoh-forest-reserve>
<https://www.forestry.sa.gov.au/Recreation/Mt-Crawford-Kuitpo>

